

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Dr. Nagy Frigyes:

**AZ EU ÉLELMISZERSZABÁLYOZÁSA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ
ÁLLATTENYÉSZTÉS TERMÉKEIRE**

**Mosonmagyaróvár
2002**

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

**Nyugat-Magyarországi Egyetem
Mezőgazdaság-és Élelmiszertudományi Kar
Agrárgazdaságtani és Marketing Tanszék**

**Készült „Az állattenyésztés és termék-előállítás biológiai,
technológiai és ökonómiai kérdései” doktori program, illetve**

**„Az állati termék-termelés szervezésének, feldolgozásának és
értékesítésének üzemgazdasági kérdései”
c. alprogramja keretében**

Programvezető:

**Dr. Dr. h.c. Iváncsics János
MTA doktora
intézetigazgató egyetemi tanár**

Alprogramvezető:

**Dr. Tenk Antal
a mg-i tudomány kandidátusa
intézetigazgató egyetemi tanár**

**AZ EU ÉLELMISZERSZABÁLYOZÁSA, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS
TERMÉKEIRE**

Készítette:

Dr. Nagy Frigyes

**Mosonmagyaróvár
2002**

**AZ EU ÉLELMISZERSZABÁLYOZÁSA, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS TERMÉKEIRE**

**Az értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében a Nyugat-
Magyarországi Egyetem Doktori Iskolája**

**„Az állattenyésztés és termék-előállítás biológiai, technológiai és
ökonómiai kérdései” programja, illetve**

**„Az állati termék-termelés szervezésének, feldolgozásának és
értékesítésének üzemgazdasági kérdései” alprogramja keretében.**

Írta: Dr. Nagy Frigyes

A jelölt a doktori szigorlaton%-ot ért el

Mosonmagyaróvár,

.....
Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom

Első bíráló: Dr. Kovács Ferenc igen/nem

Második bíráló: Dr. Csete László igen/nem

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján%-ot ért el.

Mosonmagyaróvár,.....

.....
Bíráló Bizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése

.....
EDT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS.....	3
1.1.	Az értekezés célja.....	11
1.2.	A vizsgálat módszerei.....	12
2.	A SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉSE.....	14
3.	AZ EU KÖZÖS AGRÁRPOLITIKÁJA (KAP).....	18
3.1.	A KAP társadalmi-gazdasági célja.....	18
3.2.	A KAP technikai megoldásai.....	21
3.3.	A KAP intézményrendszere.....	25
3.4.	Az EU bővítésének megoldandó feladatai.....	27
3.5.	Mezőgazdálkodás és vidék.....	29
3.6.	A Közös Agrárpolitika átvétele.....	31
3.7.	A termelői árak alakulása az EU-ban.....	33
3.8.	Hiányból többlet.....	34
3.9.	A termelés és piac összhangja.....	36
4.	A RENDTARTÁS ELEMELI AZ ABRAKTAKAR- MÁNY-TERMELÉSBEN ÉS ÁLLATTENYÉSZTÉS- BEN.....	39
4.1.	Az abraktakarmányok rendtartása.....	39
4.2.	Az állattenyésztés piacsabályozása.....	42
4.3.	A „kemény” szabályozás.....	43
4.4.	A húsmarha, juh és kecske rendtartása.....	45
4.5.	A tej piac rendtartása.....	48
4.6.	A „puha” szabályozás.....	52
4.7.	Az extenzív állattenyésztés.....	54
4.8.	A feldolgozott termékek.....	57
4.9.	Elgondolások a KAP továbbfejlesztésére.....	59
4.10	Környezetszennyezési nyomás.....	60
4.11	Fenyegető állati eredetű betegségek.....	62
4.12	A termékfeldolgozás egyben munkahelyteremtés.....	64

5.	AZ ÉLELMISZEREK ELŐÁLLÍTÁSÁNAK SZABÁLYOZÁSA AZ EU-BAN.....	66
5.1.	A vertikális szabályozás.....	71
5.2.	Horizontális szabályozás.....	73
5.3.	A verseny tisztasága.....	74
5.4.	Az élelmiszerek jelölése.....	76
5.5.	A minőségbiztosítás rendszere és intézményei.....	78
5.6.	További fejlemények a minőségbiztosításban.....	80
5.7.	Jogharmonizáció az élelmiszergazdaságban.....	81
5.8.	A Magyar Élelmiszerkönyv.....	83
5.9.	Az élelmiszer-jogszabályok sajátosságai.....	84
5.10	A szabályozás módosulása.....	88
5.11	Az EU állategészségügyi előírásai.....	90
5.12	Állatvédelmi előírások.....	94
5.13	Előírások a hús minőségére.....	97
5.14	Feldolgozott húsfélékkel kapcsolatos követelmények....	98
5.15	Állati termékekre vonatkozó szabályok.....	98
5.16	Az élelmiszerszabályozás döntési rendszere.....	101
5.17	A döntési mechanizmus működése.....	103
5.18	Az élelmiszerek minőségéért felelős hivatalok.....	105
5.19	Az állattenyésztés jövőképe.....	110
6.	ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK.....	116
6.1.	A termelés és a piac összehangolása.....	116
6.2.	Korszerű szabályozás az állattenyésztésben.....	119
6.3.	A takarmánytermesztés és állattenyésztés összhangja....	121
6.4	Az élelmiszerszabályozás.....	124
6.5	Az alkalmazkodás logikája.....	126
7.	IRODALOMJEGYZÉK.....	128
	ÖSSZEFOGLALÓ.....	137
	SUMMARY.....	139
	TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	140
	ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	

1. Bevezetés

A Leakeni Csúcstalálkozó (2001. december) leszögezi, hogy tíz csatlakozásra váró ország, köztük Magyarország 2004-től az EU tagja lehet, ha a tárgyalásokat 2002-ben eredményesen tudja lezárni. Ezért indokolt, **hogy a felkészülésben különös gondot fordítsunk az élelmiszertermelésre**, amely csatlakozásunk alapkérdése, a tárgyalások egyik kiemelt fejezete. Át kell vennünk az Unió szabályozó rendszerét, elsősorban agrárpiaci rendtartását, és gyorsítanunk az ezzel kapcsolatos előkészületeket. **A témának további aktualitást adnak az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos legújabb követelmények**, mivel az elmúlt években előfordult állatbetegségek óvatossá tették az embereket a sokszor ismeretlen eredetű élelmiszerekkel szemben.

Az élelmiszertermelés Európa egyik kiemelt gazdasági területe, mely ezer szállal kötődik a lakossághoz. Az emberek vagy termelőként, vagy fogyasztóként, vagy mindkettőként naponta találkoznak az élelmiszerek hatásaival. **Mivel a társadalom közérzetét egyetlen ágazat sem tudja hasonló mértékben befolyásolni, az élelmiszertermelés nemcsak ökonómiai, de társadalmi ügy is, mely esetenként politikai felhangoktól sem mentes.**

A gazdasági-politikai rendszerek különböző programjai előszeretettel hangoztatják, hogy céljuk a polgárok, a fogyasztók védelme, életminőségük színvonalának emelése. **A szociális jólét és a javuló életszínvonal azonban nem**

lenne elérhető az élelmiszer-előállítás magas teljesítménye nélkül.

Az EU polgáraiban tudatosult, hogy a mezőgazdaság multifunkcionális ágazat, mely a hagyományos termelésen kívül a természet egyensúlyának megtartásában is alapvető szerepet játszik. Amit más ágazatok, például az ipar, közlekedés, építőipar, sőt maga a mezőgazdaság is „kivesz” a természetből, azt egyedül az okszerű mező, -erdő és legelőgazdálkodás pótolhatja vissza. Ehhez azonban a gazdálkodóknak vidéken kell megfelelő életlehetőséget biztosítani. Senki nem vitatja, hogy az ezzel kapcsolatos többletköltségeket az árakban el kell ismerni, mint ahogy azt sem, hogy a növekvő élelmiszerbiztonsági ráfordításoknak is meg kell térülniük.

Az agrárszektor a magas fogyasztói, illetve termelői árak ellenére sem fest olyan gondtalan képet, mint amilyenek sokszor a külső szemlélőszámára tűnik. Versenyképességének megőrzése, illetve fokozása nem kis gondot jelent. A felaprózott birtokstruktúra egyre inkább ellentmondásba kerül a korszerű technika felhasználási lehetőségével. A magas belső árak miatt csak magas támogatással képes érvényesülni a világpiacon, ami hatalmas ellenkezést vált ki a többi szereplőben. Az árbevétel jelentős része nem a piaci árbevételből, hanem támogatásból, azaz közpénzből származik.

Az Unió protekcionista agrárpolitikája egyre fokozott bírálatra készíti a fejlődő országokat, akik úgy érzik, hogy a termelés behatárolása, ezen keresztül az árak magas tartása, az ebből következő exporttámogatás és magas

vámtarifák nehezítik a világ nagy fejlődő térségeinek megélhetését, mivel nemcsak a világpiacról, hanem a saját belső piacukról is kiszorítja, feleslegessé teszi a mezőgazdaságból élő tömegeket. A bírálatok következtében a termelői árak és vámok folyamatos csökkentése az EU agrárszabályozásának egyik kényszerű eleme. A magas árak és az exporttámogatás állandó célpontja a Világkereskedelmi Szervezetnek (WTO) is, ahol ezeket az eszközöket a verseny tisztaságát sértő cselekménynek minősítik. A termelés és az export közvetlen támogatását egyre inkább háttérbe kívánják szorítani a világkereskedelmi tárgyalások küzdőterén. Meg kell azonban jegyezni, hogy a nagy liberális hatalmak (USA, Kanada, Brazília, Argentína, Ausztrália, Új-Zéland) a háttérben közvetlen támogatások helyett közvetett támogatásokkal dotálják farmereiket.

A gazdag országok cukorfogyasztói a világpiaci ár háromszorosát fizetik meg, hogy így szolgálják saját termelőik érdekeit, egyidejűleg a magas vámokkal megakadályozzák a szegény nádcukor- termelő országokból származó importot. A WTO 2001. novemberben a Dohai Csúcstalálkozón nehéz, tisztázó tárgyalásokat kezdett fenti kérdésekről. A piacéhes tengerentúli hatalmak piacnyitást és támogatáscsökkentést követelnek az EU-tól, míg az EU a szemükre hányja a magas indirekt támogatásokat. A szegény országok az EU protekciónizmusát bírálják. Egyik szakértőjük megjegyezte, hogy az EU olyan piacnyitást akar, amelyben a kapu csak kifelé van nyitva, befelé menet azonban rögtön kőfal található a küszöb mögött.

Az EU költségvetése döntően a mezőgazdaság és vidékfejlesztés finanszírozására irányul. Mivel már régen világossá vált, hogy a túltermelés emészti fel a legtöbb forrást, a Közös Agrárpolitika alapelemévé vált a termelés és piaci lehetőségek összehangolása. A termelés támogatása elsősorban azokra a mennyiségekre korlátozódik, amelyek a belső fogyasztást elégítik ki, vagy észszerű támogatással exportálhatók. Természetesen elvileg senkinek sem tiltják meg, hogy annyit termeljen, amennyit akar, de a támogatások csak az említett mennyiségekre korlátozódnak. A támogatások nélkül pedig jövedelmező termelésről nem beszélhetünk. A szubvenciók is egyre inkább irányt vesznek a gazdaság átstrukturálását szolgáló vidékfejlesztési, környezetvédelmi, illetve tájfenntartási támogatásokká. A költségvetési forrásokat a vidék gondozására, a táj ápolására kell felhasználni.

Az alapanyag-termelő gazdaságok és élelmiszerfeldolgozó üzemek tehát hatékonyságnövelési, ennek megfelelően korszerűsítési kényszer alatt állnak. Ugyanakkor az EU intézményrendszerének is folyamatosan fejlődnie kell a szükséges gazdasági feltételek biztosítása érdekében. Bonyolítja a helyzetet, hogy az Unió olyan bővítés előtt áll, amely nemcsak mennyiségi növekedést, de minőségi változásokat is felszínre hoz. Ebbe a folyamatba kell integrálódnia az újonnan belépőknek, akiknek egyidejűleg meg kell küzdeniük rendszerváltásuk nehézségeivel is.

Az EU a különféle gazdasági ágazatokat már korábban az egységes, szabad piac szereplőivé tette. A mezőgazdasággal azonban más a helyzet. Az ágazat előzőekben vázolt

sajátosságai, valamint korlátozott versenyképessége miatt a már említett rendtartást kellett bevezetni és fenn kell tartani a továbbiakban is. A legfontosabb mezőgazdasági termékekre tehát nem az egyes országok, hanem a közösség törvényeit kell alkalmazni. Ennek következtében a belépő országoknak az agrárszabályozással, rendtartással kapcsolatos törvényeiket hatályon kívül kell helyezniük, és a továbbiakban elfogadniuk, hogy az agrárpolitikát Brüsszeltől vezérlik. Különösen vonatkozik ez a mezőgazdasági termelésre és az élelmiszer-feldolgozásra. Mivel az élelmiszerbiztonság oszthatatlan, nem létezhetnek követelménybeli eltérések sem. Ezért a mezőgazdasági termékek termelésének szabályozásán túlmenően folyamatosan megtörtént olyan rendelkezések kidolgozása, melyek az élelmiszerekre vonatkoznak, és biztonságossá teszik azokat a fogyasztók számára. Az elmúlt évek állategészségügyi visszasságai, és az ebből adódó humán-egészségügyi gondok mindenek elé helyezték az élelmiszerekkel kapcsolatos jogalkotást. Olyan szabályok megalkotására van szükség, melyek összehangolják a növény- és állategészségügyi tennivalókat, végsőként tűzve ki a fogyasztók bizalmának megnyerését, és maximális védelmüket az élelmiszerekkel kapcsolatos károsodásoktól. Ehhez a termelési, feldolgozási technikákban is egységes követelményeket kell támasztani.

A vámok és mennyiségi korlátozások megszüntetése után - igen szerteágazó munka eredményeként - viszonylag rövid idő alatt sikerült az áruk útjából eltávolítani az eltérő nemzeti szabályozásokból adódó technikai akadályokat. Ezzel érvényt szereztek az EU egyik alapvető jogforrása, az 1987-ben elfogadott Egységes Európai Okmány

célkitűzéseinek, és a kilencvenes évek elejére elhárították az akadályokat a belső piac működésének beindulása előtt.

Az EU egyik alapvető elve szerint egyetlen tagország sem hozhat olyan belső törvényeket, melyek a piac szabadságát bármilyen módon is korlátozzák. A követelmények alól csak kis számban, korlátozott területen, rövid átmeneti időszakra indokolt mentességet (derogációt) kérni. Ezek azonban nem érinthetik például az élelmiszerbiztonságot, vagy a verseny tisztaságát.

Ugyancsak alapelv a szubszidiaritás, amely szerint EU szinten csak azt kell szabályozni, ami az Unió működését, polgárainak érdekeit, főként egészségének biztonságát alapvetően veszélyezteti. Ilyenek az élelmiszerek előállításával kapcsolatos rendelkezések is. Egyébként mindenről azon a szinten kell döntést hozni, ahol arra a lehetőségek, feltételek, ismeretek leginkább rendelkezésre állnak.

Az általános kereteken belül tehát az egyes országok egyre nagyobb súlyt fektetnek az élelmiszerek biztonságos előállítására. Ez a termelőknek és a feldolgozóknak is érdeke, mert a nem megfelelő élelmiszer piacra küldése a fogyasztók bizalmának elvesztésével jár. Különösen kényes a helyzet azoknál a termékeknél, amelyek egészségkárosító hatása hosszú lappangási idő után jelentkezik, vagy nehezen bizonyítható.

Az élelmiszerlánc a kutatás-fejlesztést követően a növénytermelésnél, sőt már a vetőmagtermelésnél kezdődik. Akár a növényi eredetű élelmiszerek, akár a takarmánynövények tartalmazhatnak olyan anyagokat,

amelyek az emberi szervezetbe jutva kóros elváltozásokat okozhatnak, és ezt tetézhetik a feldolgozás során használt különféle adalékok. A termelési folyamatban a talajból, vízből, levegőből közvetlenül is juthatnak károsító elemek az élelmiszerekbe. Hosszú idő alatt ezek a szervezetben lerakódnak, feldúsulnak, és akár később, a fogyasztó idősebb korában fejtik ki károsító hatásukat. Minél általánosabb a jólét, a félelmek annál inkább jelentkeznek az emberekben, és miután Európában az életszínvonal gyorsabb emelkedésére reményeink szerint Kelet-Európában lehet számítani, ezekkel a jelenségekkel nemcsak szembe kell nézni, de fel is kell készülni rájuk. E téren döntő szerepe van a szabályozásnak.

Természetesen vannak olyan élelmiszerek, melyek nem beltartalmuk, hanem rossz táplálkozási hagyományokban és szokásokban játszott szerepük miatt okozhatnak gondokat. Ez elsősorban az állati eredetű élelmiszerekről jelenthető ki. A szabályozás aligha teszi lehetővé a helytelen táplálkozási szokások megváltoztatását, azonban a felvilágosító munka sokat tehet az egészség érdekében, mint azt a tapasztalatok is igazolják. Az egyes országok tehát kötelezővé tehetik a fogyasztók egyre részletesebb tájékoztatását a termékek beltartalmi értékeit illetően, hogy a vásárlók döntését segítsék, akik közül egyre többen teszik vizsgálat tárgyává a termék kalória, cukor, alkohol stb. tartalmát.

A vevők a termék szemrevételezésénél számos jellemzőt önmaguk is meg tudnak állapítani. Mivel nagy számban vannak olyan tulajdonságok, amelyek csak laboratóriumi módszerekkel mutathatók ki, érzékszervileg nem, az élelmiszer-vásárlás bizalmi alapon nyugszik. Ezt a bizalmat

a szabályozásnak megfelelő garanciákkal erősíteni kell, mert elvesztése esetén nagyon nehéz azt visszaszerezni.

1.1. Az értekezés célja

Az EU-tagság egy nem kellően felkészült ország számára társadalmi és gazdasági feszültségekhez vezethet. **Nemcsak a belépés prioritását kell tehát szem előtt tartani, hanem a tagként való helytállást is. Miközben napirenden vannak a belépés technikai kérdései, főként időpontja, kevesebb szó esik a tagsággal járó konkrét feladatokról és helytállásról.**

Különösen vonatkozik ez az állattenyésztés termékeire a következők miatt:

1. Az állattenyésztés rendkívül összetett ágazat, melyben transzformálódnak a növénytermesztés egy részének eredményei is.
2. Az állattenyésztéssel növelhető a vidéki foglalkoztatottság és a hozzáadott érték.
3. A termelés fokozására teret enged a kiaknázatlan belső piac, amennyiben sikerül a vásárlóerőt érdemben erősíteni. Egyidejűleg versenyképes ár, kiváló minőség és szavatolt élelmiszerbiztonság mellett van jó esély a huszonöt országra bővülő EU piacain.

Témánknak megfelelően a következő kérdésekre kell választ keresnünk:

- 1. Milyen módon hangolja össze az EU a termelést a piaci igényekkel, és milyen feladataik vannak a belépni szándékozóknak ezen a területen?**
- 2. Milyen szabályozást kell átvenni az állattenyésztés területén?**
- 3. Miként hozza összhangba az EU a takarmánytermelést az állattenyésztéssel? Milyen sürgős feladatok következnek ebből Magyarország számára?**
- 4. Milyen szempontokat követ az EU az élelmiszerbiztonság területén, melyeket megkövetel az új tagoktól is?**
- 5. Milyen alkalmazkodási logikát kövessünk a felkészülésben?**

1.2. A vizsgálat módszerei

A dolgozat vizsgálati módszereit a feladat jellegének megfelelően az alábbiakban lehet csoportosítani:

1. A KAP genezisének, társadalmi gazdasági hátterének leíró vizsgálata. Felhasználtam mindazokat a mások számára nehezen hozzáférhető ismereteket, amelyekbe mint a Magyar Országgyűlés Európai Integrációs Ügyek Bizottsága alelnökének, később a Kormány Integrációs Kabinet tagjának betekintésem volt. Az EU csatlakozási tárgyalások elindításában személy szerint is szerepet

játszottam, így a dolgozatba saját tapasztalataimat is belevettem, és azokat kritikusan értékeltem.

2. A csatlakozás számunkra eredményes megvalósításához nem csupán az EU mezőgazdaságát kell tanulmányozni, hanem a magyar mezőgazdaságot is. Munkámban igyekeztem felhasználni a termelő szférában szerzett harminc éves tapasztalataimat. A hazai fejlődés sajátosságainak, a jelen helyzetnek és a tennivalóknak vizsgálatát az EU csatlakozás nézőpontjából közelítettem.

3. Ugyancsak megfigyeléseim táplálták a jogharmonizált törvények megalkotásában, később azok gyakorlati alkalmazásában leírt anomáliákat.

4. Vizsgálataimat statisztikai módszerekkel, ezen belül is főként grafikus ábrázolással kívántam szemléletessé tenni. Áttekintő és összehasonlító táblák, grafikonok segítségével kívánom a lényeget jobban kidomborítani.

5. Helyzetünk vizsgálatában helyet kapott a SWOT elemzés, mely a súlypontok helyes megválasztására irányítja a figyelmet.

2. A szakirodalom áttekintése

Az EU agrárgazdasága olyan terület, amely nem büszkélkedhet hosszú időre visszatekintő irodalommal. Az EU megalapítására vonatkozó elképzelések ötven évvel ezelőtt indultak, és alaptörvénye sem sokkal idősebb negyven évesnél. Az első időszakban mezőgazdasági kérdésekről kevés szó esett, sőt volt olyan álláspont is, miszerint a mezőgazdaságot nem kell bevonni az integrációba, mert az annyira sokféle érdeket testesít meg, hogy kevés az esély közös nevező létrehozására. Mivel a keleti blokk országai korábban nem is gondolhattak a csatlakozásra, így az EU nálunk nem szerepelt központi témaként. Szakirodalom elsősorban angolul, franciául, vagy németül állt rendelkezésre, amely megnehezítette a széleskörű hozzáférhetőséget.

A rendszerváltással megnyílt az út csatlakozásunk előtt, és ez ráirányította a figyelmet az EU működésének megismerésére. Magyarország 1991-ben Társulási Megállapodást írt alá az EU-val, majd 1994 áprilisában benyújtotta csatlakozás iránti kérelmét, amely tovább gyorsította az eseményeket.

A kilencvenes évek derekától azután hatalmas irodalmi anyag zúdult a szakemberek nyakába egyrészt fordítások révén, másrészt magyar szerzők tollából. A kilencvenes évek második felében végül belépett az Internet is, mely alkalmas bőséges ismeretanyag közzétételére.

Bár nincs hosszú távra visszatekintő történelmi múltunk szakirodalmi források tekintetében, mégis kiemelhetünk néhány szerzőt -a teljesség igénye nélkül-, akik sokat tettek az EU megismertetéséért, mélységeiben is elemezve az integráció működését.

Az EU-val összefüggő alapvető tájékoztatásban fontos szerepet játszanak **Halmi Péter** (28-33) könyvei és szakcikkei. Az „Európai Unió agrárrendszere” című könyve (1995, 2002) olyan alpmű, melyet valószínűleg mindenki forgatott, akit ez a téma érdekel, de az egyetemi oktatás is hasznosítja, újabb gyakori írásaival egyetemben. Hasonlóképpen kiemelendő **Inotai András** (36) nagyszámú publikációja, vagy **Balázs Péter** (6) átfogó ismereteket nyújtó könyve.

Az EU szakirodalmának gazdagításában meg kell említenünk **Varga Gyula** (70-72) nevét, aki különösen az EU jelenlegi helyzetének, mezőgazdasági politikája továbbfejlesztésének avatott ismerője és elemzője. Az EU költségvetésének, pénzügyi rendszerének megismertetésében jelentős szerepet játszik **Palánkai Tibor** ilyen irányú bőséges szakirodalmi munkássága. Ugyanebben a témakörben meg kell említenünk **Pete Nándor** (57-58) publikációit. A jogharmonizáció témakörében **Kecskés László** (40) könyve alpműnek tekintendő.

Az EU világgazdasági kapcsolatait, a nemzetközi munkamegosztásban való részvételét, **Csáki Csaba** (11) szakirodalmi munkássága mutatja be. **Benet Iván** (7), **Törzsök Éva** írásai egy-egy EU ország csatlakozási tapasztalatait mutatják be (Finnországról, illetve

Ausztriáról). Az agrár-külkereskedelem EU vonatkozásairól **Kiss** Judit (41-42) nagyszámú publikációja emelendő ki, de nem elhanyagolható **Balás** Péter ilyen irányú munkássága sem.

Az EU vidékfejlesztési politikájáról átfogó képet kaphatunk **Buday-Sántha** Attila (10) alapműnek számító könyvéből, **Fehér** István (18-21) jegyzeteiből, szakkikkeiből, de itt említhetjük meg **Dorgai** László, **Kocziszky** György, és **Rechnitzer** János nevét is. Az egyes ágazatok elemzésében hasznos eredményeket ért el **Udovecz** Gábor (68), aki egyidejűleg vezette is az ilyen irányú kutatásokat, mint az Agrárgazdasági Kutató és Információs Intézet főigazgatója. Sajnálatos módon lehetetlen megemlíteni annak a nagyszámú, kiváló, tudós szakembernek a nevét, akik műhelyt és iskolát hoztak létre ebben az Intézetben.

Az élelmiszergazdaság, minőségbiztosítás tárgykörében megemlítendő **Hajdu** Istvánné-**Lakner** Zoltán (25) átfogó könyve, **Harrigan** és **Park** (27) magyarul is megjelent műve, valamint **Biacs** Péter, **Rácz** Endre (60-62), **Benke** Edina (8), **Bánfalvi** Emma, **Gazdag** Mária munkássága.

Az állategészségügy és az élelmiszergazdaság összefüggéseit elemző írásokat találunk **Horn** Péter (35), **Kovács** Ferenc (43-44), **Csete** László írásaiban (12-13, 44). Itt említjük meg **Kralovánszky** Pál takarmánygazdálkodással foglalkozó írásait. A környezetvédelem kérdéseit többek között **Szabó** Gábor dolgozta fel, de egyetemi jegyzete is figyelemre méltó (64).

Meg kell említeni az FM, később az FVM által kiadott szakmai sorozatokat, melyek szintén alapirodalomnak minősülnek, és közkézen forognak. Különösen az egyes ágazatok agrárrendtartása ismerhető meg ezekből az írásokból, melyek többségét az FM, illetve FVM fiatal szakemberekből álló (junior) munkacsoportjai készítették. Az ismeretek gazdagításához hozzájárultak az MTA stratégiai kutatásai, melyek az „Ezredforduló” sorozatban jelentek meg, és számos megközelítésben dolgoznak fel EU témákat. Nem feledkezhetünk meg a MOSZ, és az Agrárkamara kiadványairól sem, melyekben konkrét számításokat találhatunk a csatlakozás várható pénzügyi hatásairól.

3. Az EU Közös Agrárpolitikája (KAP)

Az Európai Gazdasági Közösségek annakidején vámunióként indultak. Ennek keretében a tagországok lebontották az egymás közötti kereskedelmi akadályokat, egyidejűleg védték közös piacukat a harmadik országok árúival szemben.

Az ötvenes évek elején az egységes piacot a szén és acéltermékekről egyéb ipari termékekre is kiterjesztették. Vita tárgyát képezte viszont, hogy a mezőgazdaságnak van-e létjogosultsága a közös piacon. A nagy változatosságot mutató, bonyolult ágazat egységes szabályozását sokan elképzelhetetlennek tartották, és azt javasolták, hogy ez az ágazat maradjon meg az egyes tagországok hatáskörében. Elsősorban a jelentős mezőgazdasággal rendelkező Franciaország nyomására azonban az EU alapító okiratába, **a Római Szerződésbe (1957) már bekerültek a mezőgazdasággal kapcsolatos elemek. Akkor még aligha volt megjósolható, hogy negyven év múltán az EU legterjedelmesebben szabályozott ágazatává a mezőgazdaság válik.**

3.1. A KAP társadalmi-gazdasági célja

A Római Szerződés 39. cikkelye meghatározza a Közös Agrárpolitika fő célkitűzéseit. Ezen belül gazdasági és szociális jellegű követelményeket találunk. (4)

Gazdasági célok illetve követelmények:

1. A mezőgazdasági termelés hatékonyságának fokozása,
2. A piacok stabilizálása
3. A nemzetközi munkamegosztásban való fokozott részvétel. (Ne felejtsük el, hogy ebben az időben Európa jelentős mezőgazdasági termékbehozatalra szorult.)

Társadalompolitikai célok illetve követelmények:

1. A mezőgazdaságból élők méltányos jövedelmének biztosítása, amelyet mindig igyekeztek komolyan venni.
2. A lakosság biztonságos élelmiszerellátása, mégpedig a szélesebb vevőközönség által is elérhető, reális árakon.

Ezeket a célkitűzéseket a belépni szándékozó országok is magukévá tették. Az úgynevezett magyar agrártörvény is ezt tükrözi vissza. (1997 évi LXIII. törvény az agrárgazdaság fejlesztéséről) (Nagy, 48.)

A célok elérésének feltételei és eszközei:

1. Az egységes belső piac négy szabadságelve. Ez azt jelenti, hogy a tőke, az áruk, a szolgáltatások és a munkaerő a tagországok között mindennemű korlát és akadály nélkül szabadon áramolhat.

A tagország értékesítési lehetőségeit a versenyképesség határolhatja be. Az nyer, aki olcsó, kiváló minőségű és szavatolt élelmiszerbiztonságú termékekkel jelenik meg a

piacon. Ezek alapján dönt a vásárló, hogy kinek a termékét vásárolja meg, legyen az bármelyik tagországból való.

2. A közösségi preferencia. Lényege a közösség termelőinek előnyben részesítése, és védelme az Unión kívüli országok termelőivel szemben. Az egymás közti vámok és korlátozások ugyan megszűntek, de annál jelentősebb akadályokkal találják szemben magukat az EU-n kívüli országok, ha a Közösségbe terméket akarnak bevinni, exportálni. Amelyik kívülálló ország nem rendelkezik valamilyen kétoldalú megállapodással, amely könnyítéseket tartalmaz számára, akkor aligha van esélye sikeres benyomulásra az EU piacaira. Szerencsére ilyen a Társulási Megállapodás is a csatlakozásra váró országokkal, köztük Magyarországgal is (1. táblázat), melynek keretében fokozatosan lépnek életbe könnyítések, vámok és mennyiségek tekintetében egyaránt Hasonlóak a tagországok volt gyarmataival, és más fejlődő országokkal kötött egyezmények (Loméi Megállapodások).

3. A pénzügyi szolidaritás. Ez azt jelenti, hogy a KAP költségeit a tagországok gazdasági potenciáljuk alapján viselik, függetlenül mezőgazdaságuk méreteitől. Az EU költségvetésébe annyit fizetnek be, amennyi a mezőgazdaságra, vidékfejlesztésre, segélyprogramokra és az intézmények fenntartására feltétlenül szükséges. Ez nem haladhatja meg az egyes tagországok nemzeti össztermékének 1,27%-át. (2001-ben 1,1 % volt) Így tehát az évente rendelkezésre álló összeg növekedése elsősorban a tagországok gazdasági növekedésétől függ. **Mivel a költségvetés nagy befizetői nem azonosak a nagyobb kedvezményezettekkel, a költségvetés forrásoldala állandó viták tárgya.** Persze a nagy befizetők, például Németország

azzal vigasztalódhat, hogy a 360 millió fogyasztót számláló vámmentes piac sokat hoz a konyhára az iparcikkek és szolgáltatások eladásából származó profit területén. Ezt egyes szerzők (Halmai, 33.) integrációs profitnak hívják. (Lásd: 1. ábra)

3.2. A KAP technikai megoldásai

A KAP a gazdaságokban megtermelt alapanyagokra, illetve néhány elsődlegesen feldolgozott termékekre terjed ki. A szabályozás egyes termékeknél intenzívebb (gabonafélék, cukor, dohány, marhahús, juhhús, tej), más termékeknél kevésbé szigorú (sertéshús, baromfi, zöldség-gyümölcs). Az élelmiszeriparba közvetlenül nem avatkoznak be, azok termékei a szabad verseny szereplői, viszont a nyersanyagok szabályozása révén közvetett módon rá is hatást gyakorolnak.

A KAP három alapelvének - egységes belső piac, közösségi preferencia, pénzügyi szolidaritás - működtetéséhez speciális megoldásokra van szükség. Az eszközrendszeren belül alapvető jelentőségű az árrendszer. (Nagy, 53.)

Az EU szabályozó rendszere nem a fogyasztói, hanem a termelői árakra vonatkozik, tehát arra az árra, amelyet a gazdálkodók kapnak termékeikért. A fogyasztói árakat nem szabályozzák, azok számos tényező eredményeként szóródnak.

A termelői ár a piaci versenyben alakul ki, és a kereslet-kínálat törvényei szerint jut érvényre. Az EU a szabad

árversenyt nem befolyásolja, de egy piaci monitoring rendszer kiépítésével folyamatosan nyomon követi a termelői árak alakulását, és intézkedéseivel orientálni próbálja azokat. Ennek érdekében **irányárat hirdet meg, mely orientáló szerepe mellett a támogatások és vámok kiszámításának alapjául is szolgál.** Ennek az árnak az elérése kívánatos a farmerek számára, lévén jelentős nyereségtartalma. **Ez az árpolitika a hatvanas évek elejére nyúlik vissza, amikor az EU élelmiszer önellátását a világpiaci árakat messze meghaladó, magas árakkal kívánták ösztönözni. A közös agrárpolitika kialakításakor ez a magas intézményi ár volt a termelők tulajdonképpeni támogatása.** A régiók legmagasabb áaira épült, melynek következtében rövidesen szinte kezelhetetlen túltermelést eredményezett. Egyidejűleg a magas belső árak rontották az EU versenyképességét a nemzetközi piacon, így a feleslegek exportját csak a költségvetést jelentősen megterhelő támogatással lehetett megoldani. **Az EU ezzel az árrendszerrel azután kitette magát annak a vádnak, miszerint jelentősen torzítja a piaci viszonyokat, tisztességtelenül vesz részt a nemzetközi kereskedelemben. Következésképpen az Unió azóta is kénytelen napirenden tartani a termelői árak folyamatos csökkentését.** (Lásd: 2. táblázat, 2. ábra)

Az piacpolitika másik eleme az intervenció felvásárlás. Ha az irányárat termékbőség miatt a felvásárlók nem akarják megadni a termelőknek, és emiatt az árak esése figyelhető meg, a termékek egy részét az Unió az Intervenció Ügynökségeken keresztül felvásárolja, kivonja a piacról. Ha piaci árajánlat az irányár 90 %-a alá csökken, a termelők felajánlhatják terméküket az Intervenció Ügynökségnek. Az intervenció ár, amit több évre előre

meghirdetnek, az önköltséget nem fedezi ugyan, de védelmet nyújt a jelentősebb veszteségek ellen. A gyakorlatban ez úgy működik, hogy a termelők árúik nagyobb részéért általában az irányár körüli árat érik el, és a megmaradt termékek kelnek el intervenció útján. Ez utóbbi tételek végül az Integrációs Ügynökségek tulajdonai lesznek. A készleteket később, az árak kedvező alakulása esetén dobják piacra, többnyire exportálják, sokszor dömping áron, fejlődő országokba. Az EU az üzleti kockázatot ezzel átvállalja a termelőktől.

Az intervenció felvásárlás helyett egyre inkább előtérbe kerül a **magántárolási rendszer**, melyben a termelő a feleslegek betárolásáról maga gondoskodik. Itt a termék tulajdonjoga, egyúttal a kockázat is a termelőé marad. Az EU a tárolás költségeit támogatja. A farmer a készletére hitelt vehet fel, melynek kamatait, illetve garancia költségeit az EU részben átvállalja. Így a termelő pénzéhez juthat, újra kezdheti a termelési ciklust, illetve lehetősége van kivárni a piaci konjunktúrát (Pete, 58.)

A KAP fegyvertárához tartozik a szigorú vámpolitika, és az exporttámogatás. A WTO nyomása miatt 1994 óta ezek az eszközök egyre csökkenő mértékben alkalmazhatók, mint ahogy az a bevezetőben olvasható.

Az EU estenként támogatja a feleslegek megsemmisítését, bizonyos többletermékek (burgonya) feldolgozását, ültetvények (szőlő) kivágását.

Az árak folyamatos csökkentése a világpiaci árak szintje felé a farmerek jövedelmének zsugorodását is jelentené. Ez viszont ellentétben áll a Római szerződés

célkitűzéseivel. Megoldásként a földhasználók közvetlen, jövedelempótló támogatása (kompenzációs támogatás) szolgál. A gazdálkodók támogatásának ez a legnagyobb tétele, mely bevételük több mint 70 %-át adja. E nélkül a támogatás nélkül az Unióban ráfizetéses a termelés. Ez az a támogatási forma, amelyet az újonnan belépőknek csak részben ígértek meg, sőt Franz Fischler főbiztos kilátásba helyezett, hogy amennyiben Magyarország a csatlakozástól kezdve igényt tart az Unió agrártermelőinek járó közvetlen támogatások teljes összegére, könnyen lemaradhat a bővítés következő köréről. A 2002 január 30-án nyilvánosságra hozott EU tervezet 25 %-ot javasol csupán az új tagoknak, és tíz éves felzárkózási időt az EU farmereivel azonos támogatás fokozatos eléréséig. E területen a tárgyalásokon kompromisszumokra kell törekedni.

A növénytermesztésben a támogatás kiszámítása a nyolcvanas évek végének terület és termésátlag kombinációjával történik. Az állattenyésztésben pedig az állatlétszám a kifizetés bázisa, figyelembe véve a termelés és piac összhangjának elvét, illetve a környezetvédelem érdekeit. Itt sem mellőzhetők a magyar érdekérvényesítő törekvések.

A termelésszabályozás fontos eszköze a területpihentetés (set aside program), melynek keretében a farmerek földjük 10-17 %-át kivonják a művelésből. Jövedelempótló támogatásra bizonyos farmméret fölött csak az számíthat, aki aláveti magát a területpihentetés előírásainak, melynek célja a termelés korlátozása mellett a földek pihentetése, kizsárolásuk elkerülése. Ez utóbbi az EU agrárpolitikájában egyre nagyobb szerepet játszik. A kompenzációs támogatás ez esetben is jár, sőt a nem élelmiszertermelés céljára

szolgáló növényekkel (alternatív növények) a terület tovább hasznosítható.

A KAP fontos termeléskorlátozó eszköze a kvóták megállapítása egyes termékek esetében. Ezek közül számunkra legfontosabb a tej és cukortermelés szabályozása, de a gabonafélékre kialakított közvetlen támogatások is bázismennyiségekhez kötődnek. Franz Fischler főbiztos a közelmúltban kijelentette, hogy a kvótákat nem a rendszerváltás előtti évekre fogják alapozni, hanem valószínűleg a csatlakozás előtti néhány év terméseredményeiből fogják kiszámítani. **Mivel a kvóták az EU gazdálkodóinak termeléskorlátozását célozzák, egyik csatlakozó ország sem számíthat termelési potenciáljának teljes kihasználására.** Ebben némi ellentmondás fedezhető fel, mivel a közvetlen támogatás előli elzárkózás miatt annak termeléskorlátozó hatása nem érvényesülhet. Itt további érdekvényesítésre lesz szükség a tárgyalásokon.

Erősen gépesített, kevés élőmunkát felhasználó gazdaságok esetén a közvetlen támogatás csökkenthető. Az ilyen támogatás megtakarításokat úgynevezett nemzeti borítékba lehet helyezni, és nemzeti hatáskörben lehet felhasználni, az EU elveknek megfelelően.

3.3. A KAP intézményrendszere

A közös agrárpolitika működtetéséhez speciális intézményrendszert kellett kiépíteni. A tagországok szakminisztériumainak hatásköre ennek következtében

agrárszabályozási kérdésekben leszűkül. Elsősorban olyan feladatokat látnak el, mint a piac szereplőivel való kapcsolattartás, részvétel az uniós szervezetek munkájában, mezőgazdasági oktatáspolitikai alakítása, nemzeti földbirtokpolitika. **Az újonnan belépők nemzeti agrárpolitikáját főként rendtartási ügyekben a közösségi agrárpolitika váltja fel. A rendtartási-szabályozási törvényeiket hatályon kívül kell helyezniük, és a közösségi jog ide vonatkozó részét kell bevezetniük. Ez a szuverenitás szűkülését jelenti, amely minden integráció természetes velejárója. (Fehér, 18.)**

A KAP szabályozás legfontosabb intézményei az Intervenciós Központok, más néven Intervenciós Ügynökségek. Ezek ma már nem csupán intervenciós felvásárlással foglalkoznak, hanem a KAP kiterjedt adminisztrációját is elvégzik. Ezek látják el az export-import szabályozás gyakorlati kivitelezését is.

Az Intervenciós Központok szuverén szervezetek, melyek nem függenek a tagország kormányától. Ezek bonyolítják a támogatással kapcsolatos kifizetéseket és elszámolásokat, és ezek állnak közvetlen kapcsolatban a termelőkkel. Ahol ezek a szervezetek nem jöttek létre, támogatási pénzek odaítélésére aligha lehet számítani. Magyarországon e célból alakult meg 1997-ben az Agrárintervenciós Központ, melynek vidéki fiókin intézményei most épülnek ki, így a támogatások elnyeréséhez ez a feltétel jelenleg hiányzik, amit 2004-ig pótolni szükséges.

3.4. Az EU bővítésének megoldandó feladatai

Az EU, bár a bővítés iránti elkötelezettségét hirdeti, nehezen szánta rá magát a konkrét lépésekre, amely érthető, hisz sok a bizonytalansági tényező. A csatlakozni szándékozók felkészülése számos kívánni valót hagy maga után, de az EU befogadóképessége is jelentős, megoldatlan kérdéseket vet fel.

1. Nem könnyű meggyőzni az EU adófizetőit, hogy az agrártámogatásokra fordított pénzük a kibővült Európában jó helyre jut, és idővel megtérül. A keleti bővítéssel egyébként is túl drága lenne a jelenlegi támogatási rendszer fenntartása és a WTO aligha tolerálná sokáig az EU védővámjait, valamint milliárdos szubvencióit. Emellett a versenyképesebb befizető országok számára be kell bizonyosodnia annak, hogy a vámmentes kereskedelem révén kiterjeszthetik piacaikat, és hogy a szabad piacon busásan viszontlátják korábbi kiadásait, mint a többlet értékesítések hasznát, mint integrációs nyereséget. (Halmai, 30.)

2. Fontos célkitűzés, hogy az újonnan csatlakozó országok lakói ne csalatkozzanak reményeikben. A felmérések azt mutatják, hogy a társult országokban folyamatosan csökken azok száma, akik egy népszavazáson igent mondanának a belépésre. Akik EU állampolgárok akarnak lenni, azok is inkább emocionális alapon helyeselnek. Nem az ésszerűségből indulnak ki, hanem abból, hogy több támogatást remélnek. A nem megfelelő kommunikáció, a gyakori ellenpropaganda hatására terjed az úgynevezett „euroszepticismus”. A rendszerváltás

krízisében a termelők kénytelenek voltak rájönni, hogy a piacgazdaságban magukra vannak utalva, vállalniuk kell döntéseik kockázatát, és a paternalizmus „jótékony védőszárnyaira” nem számíthatnak.

3. Az Uniónak meg kell követelnie, hogy az új tagok felkészültek legyenek, és a teljesjogú tagság kezdeti megrázkódtatásai ne okozzanak náluk elviselhetetlen feszültségeket. Ki kell védeni azt az ellenpropagandát, miszerint az EU-nak érdeke, hogy a belépésre várók mezőgazdaságát legyengítse. Világossá kell tenni, hogy **az EU olyan országokat kíván felvenni, melyeknek mezőgazdasága rendezett, és nem szorul túlzott támogatásra.**

4. Nem lehet megfelelkezni az EU működési rendjéről sem, mely eredetileg hat ország számára készült, és még folyamatos módosítása mellett is nehezen működőképes három-négyszer annyi tag esetén. Különösen, ha az új tagok minőségileg más problémákat vetnek fel, mint amelyek a korábbi bővítéseknél fölmerültek. Nevezetesen például az új jelölteknél korábban nem működött a piacgazdaság, a parlamentáris demokrácia, ráadásul az EU-ban valamennyien nettó költségvetési kedvezményezettek lesznek. (Nagy, 48)

Legnagyobb kihívással természetesen a belépni szándékozóknak kell szembenézni. Esetükben olyan gazdaságpolitikára van szükség, amely elősegíti a zökkenésmentes integrálódást, megteremti annak anyagi és társadalmi feltételeit, és már a csatlakozás előtt lépéseket tesz a társadalmi rétegek és a földrajzi térségek fölzárkóztatására (kohéziójára), e mellett

megpróbálja begyakoroltatni az EU rendtartását, hogy az ne meglepetésszerűen érje a gazdálkodókat. Sikerrel bízató előkészületek megvalósítására csak az képes, aki prioritást biztosít a csatlakozásnak, és nem rendeli azt alá archaikus agrárpolitikai nézeteknek. (51. Nagy)

3.5. Mezőgazdálkodás és vidék

A bővítéssel járó traumák elkerülése rendkívül átgondolt agrár-és vidékpolitikát követel meg. (Buday Sántha, 10.)

Az EU nemcsak azért támogatja a mezőgazdaságot, mert az korlátozottan versenyképes ágazat. Tőlünk nyugatra már általánossá vált az a szemlélet, miszerint a mezőgazdaság nem csupán növénytermesztésből és állattenyésztésből áll, hanem az emberiség életfeltételeinek rekultiválója is egyben. **Ezt a multifunkcionális ágazatot mint rurális szolgáltatást kell felfogni, és a termékek áraiban, illetve támogatások formájában honorálni.**

A fejlett országokban már régen újragondolták és átfogalmazták a mezőgazdaság feladatait: a korlátlan termelés helyett a hozamok és ráfordítások optimalizálását, a hatékonyság fokozását tűzték célul. Az új értékrendben egyre elsőprőbb szerepet kap az élelmiszerbiztonság követelménye, melynek politikai vonzatai is jelentősek. (Csete, 12.)

Nagy hiba, ha a mezőgazdaság jelentőségét különféle statisztikai arányokhoz, megoszlási viszonyszámokhoz kötjük. Ezek a maguk nemében persze igazak, de

önmagukban vizsgálva a mezőgazdaság szerepét alábecsülő, káros következtetésekhez vezethetnek. A mezőgazdaság jelentőségét akkor láthatjuk összességében, ha a kiszolgáló ágazatokkal (input oldal), és a feldolgozóipar, illetve nagy és kiskereskedelem (output oldal) függvényében vizsgáljuk (agrobiznisz). Ez is csupán a téma gazdasági oldala. **A társadalmi vetület ennél is jóval szerteágóbb, hisz a vidék életéről van szó.**

„A mezőgazdaság, erdészet, halászat és vízgazdálkodás, mint nemzetgazdasági ágazatok fontosságát a vidéki térségek és az egész társadalom számára nem lehet kellően megítélni abból, hogy hány embert foglalkoztatnak. Ehelyett azoknak a funkcióknak a szempontjából kell vizsgálni, melyeket az élelmiszerbiztonság megteremtésében, a nyersanyagtermelésben és az ökológiai egyensúly megteremtésében betöltenek. Elsősorban társadalmi-politikai jelentőségüket és a területhasznosítás hatékonyságában betöltött szerepüket kell elismerni.” – olvasható a Vidékfejlesztési Karta szövegében. (4)

Európa mezőgazdasága a sűrűn lakott területeken a legintenzívebb. A történelmi fejlődés során ott lett magas a népsűrűség, ahol a mezőgazdálkodás feltételei jók voltak, a föld több embert tudott eltartani. Számos kis település fennmaradásának záloga a mezőgazdaság. Az ellentmondás abban van, hogy ezekben a térségekben a termelés intenzitása, ezen belül különösen a vegyszerek használata, a környezetszennyezés veszélyes méreteket öltött, melyen változtatni kell. (3. ábra)

Ebből a szempontból a növények sokszor túlzott kemizálást tartalmazó technológiái mellett az

állattenyésztés az a terület, amely fokozott odafigyelést érdemel, mert az emberre is áttérjedni képes betegségek közvetlenül veszélyeztetik a lakosságot. (Kovács, 43.)

3.6. A Közös Agrárpolitika átvétele

Több mint fél évszázad telt el, és sokat változott a világ Schuman nevezetes deklarációja óta, melyben az európai közösségek gondolatát felvetette. Bár az egyesült Európa iránti igényt már akkor is a biztonság motiválta, melyet a szén-és acéltermelés, illetve az atomenergia-felhasználás nemzetek feletti ellenőrzésében képzeltek el, napjainkra egy másfajta biztonság, az élelmiszerbiztonság került reflektorfénybe még akkor is, ha terrorcselekmények sorozatosan megrendítik az emberek hitét abban, hogy fizikai biztonságban élnek. Olyan súlyú kérdésről van szó, amely estenként keresztülhúzza az egységes európai belső piac egyik alapelvét, az áruk szabad mozgását. Járványveszély esetén szabad árumozgásról ugyanis nem beszélhetünk. Ennek keserű következményeit a gazdálkodók kénytelenek elviselni. **Az egyre szélesebb körű prevenció, illetve a járványokkal kapcsolatos katasztrófa-intézkedések rengeteg pénzbe kerülnek, melyekre a termelői árakban legtöbbször nincs fedezet.** Ez ügyben a támogatástól az EU el szokott zárkózni.

A következő években ezek a kérdések fogják az agrárpolitika gordiuszi csomóját jelenteni, és e tekintetben a csatlakozni szándékozók sem dughatják homokba a fejüket.

Nekünk, magyaroknak különösen fontos, hogy a témát felkészülésünk során kiemelten kezeljük, hisz 2001

decemberében végre Leakenben körvonalazták az Unió bővítésének idejét (2004). Az EU egyre elemibb érdeke a kelet-európai bizonytalanságok felszámolása, mely csak a bővítéssel érhető el. Mindennemű nacionális feszültség levezetésének és feloldásának egyetlen módja van: a szoros gazdasági és kulturális együttműködés, amely elvezet az anyagi jóléthez. A teljes jogú tagság akkor járhat kiábrándulással, ha a felkészülésben az említett szempontokat elhanyagolják.

Európai beilleszkedésünkben alapvető fontosságú a közös agrárpolitika logikájának megértése, tudatosulása. Ezen a területen gyakran találkozunk a már említett illúziókkal, melyek az ismeretek hiányából fakadnak. Pedig tagságunk esetén meg kell tanulnunk és alkalmaznunk az EU mezőgazdasági törvényeit, a közös agrárpolitika szabályainak többségét, azok előnyeit és hátrányait, főként az agrár-rendtartással kapcsolatosakat. (Nagy, 52.)

A mezőgazdaság támogatását az Unió veszi majd át a közös szabályozásnak megfelelően, és a hazai támogatás visszaszorul. A tagországok nem támogathatják többé termelőiket kényük-kedvük szerint, hanem hozzájárulást fizetnek a közös költségvetésbe, és az EU fogja őket támogatni saját rendtartásának megfelelően, a közösségi preferenciának nevezett elv alapján. Különösen vonatkozik ez a piacra jutási- és exporttámogatásokra. **A nemzeti támogatás elsősorban a struktúra átalakítására, a vidékfejlesztés társfinanszírozására irányulhat, és szigorúan összhangban kell, hogy legyen az EU határozataival. A nemzeti támogatások bizonyos elemeinek fenntartására ugyan átmeneti felmentést kértünk derogációs listánkon, de annak elfogadása**

esetén is igen korlátozott és ellenőrzött esetekben lesz lehetőségünk azok alkalmazására. (Polgárné, 59.)

Az EU támogatási formáitól nem kell visszariadnunk, hiszen azok a miénknél lényegesen nagyobb összegűek, és kedvezőbb formátumúak. Egyidejűleg könnyebben áttekinthetők, tervezhetők, de nem terjednek ki annyi területre, mint amit a magyar rendszerben megszoktunk. Sajátos logikájukat el kell sajátítanunk, és meg kell barátkoznunk szigorú feltétel-és ellenőrzési rendszerükkel, együttműködési elvárásaikkal.

3.7. A termelői árak alakulása az EU-ban

Az egységes termelői árakat az EU-ban 1968-ban vezették be. Irányadónak a régiók legmagasabb belső piaci árait tekintették. Mint ahogy már említettük, ez volt a támogatás kezdeti módja. Innen ered a magas termelői és fogyasztói ár. Ez jól jön a farmereknek, kevésbé a fogyasztóknak, ugyanakkor gyengíti a termékek versenyképességét a világpiacon. Az EU-ban a fogyasztói árak még olyan esetekben is jóval magasabbak a Magyarországinál, ahol a termelői árak közel állnak egymáshoz. (Lásd: 4. ábra) (45.)

Az egységes (intézményi) árak a mezőgazdasági termékekre vonatkoznak. A fogyasztói árak nagy szóródást mutatnak az egyes tagországokban a feldolgozás, a szállítás, a munkabér, a kiskereskedelem költségei, és a különféle árrések miatt. Ezen a területen egyre fontosabb költséggazdálkodási tényező a szállítás, az áruk terítése.

A magas fogyasztói árakból azonban elsősorban nem az agrártermelők profitálnak. A számukra fizetett termelői árak jóval alacsonyabbak. Jövedelempótló támogatás nélkül a gazdaságok nagy része elvérezne a piaci versenyben a nem kellően hatékony termelési struktúrák miatt.

A magyar agrártörvény, mely a Római Szerződésből indul ki, tartalmaz olyan kitételt, miszerint méltányos jövedelmet kell szavatolni a termelőnek, illetve el kell látni a lakosságot elfogadható árú élelmiszerekkel. Ez utóbbit mezőgazdaságunk évtizedek óta teljesíti, méltányos jövedelem azonban az ágazatban nem képződött.

Összességében tehát az európai gazdálkodóknak többsége sem jut hozzá ahhoz a bizonyos méltányos jövedelemhez még akkor sem, ha az árakhoz egyéb kiadós támogatási elemek is társulnak. Ez elsősorban ott fordul elő, ahol a termelés, tőke és a földhasználat koncentrációja versenyképtelen. A farmok 2-3 %-a, esetenként 5 %-a hagyja abba évente a termelést emiatt.

3.8. Hiányból többlet

A második világháború után Nyugat-Európa területén az élelmiszer szükségletnek csupán 80 %-át tudták megtermelni, melynek következtében jelentős importra szorultak. A számukra kedvezőtlen helyzet megfordítására a hatvanas évek elején olyan szabályozást, rendtartást vezettek be, amely a termelés növelését szolgálta. Különös figyelmet fordítottak a gabonafélékre, az állattenyésztésre, az állati eredetű termékek fogyasztásának visszaállítására.

Ösztönzőként a magasan megállapított árak, védelemként a magas vámok szerepeltek.

Az árak közvetlen húzó hatását a termelésre mi sem mutatja jobban, mint a termelés fellendülése. Hamarosan sokadszor bizonyosodott be, hogy a farmer, a mezőgazdasági termelő tud produkálni, ha ösztönzik rá. A magyar tapasztalatok is ezt erősítik meg. A termelés mindenestre jelentősen fellendült, **az EU a legtöbb agrártermékből, különösen gabonából, tejből, húsból önellátóvá vált, majd hamarosan megjelent a világpiacon, mint nettó exportőr.** (Lásd: 5. ábra)

A hatvanas évek végére az Unió,- megmértve a világpiacon-rájött arra, hogy a versenyképesség fokozása érdekében korszerűsíteni kell az üzemi szerkezetet, strukturális változtatásokat kell végrehajtani az élelmiszergazdaságban. Egyidejűleg fel kell zárkóztatni az elmaradottabb régiókat, mert azok bizonyos idő után az általános gazdasági fejlődés gátjává válhatnak. Ezt a szemléletet tükrözi az 1968-ban készült Mansholt terv („Az Európai Közösség mezőgazdaságának reformjáról szóló memorandum”) Ebben szerepel, hogy a farmokon dolgozók számát tíz éven belül a felére kell csökkenteni, és a hasznosított területnek is 7 %-kal kevesebbnek kell lenni. Ugyanitt olvasható, hogy a beruházási támogatásokat kizárólag fejlődőképes formákra, életképes agrárvállalkozásokra kell korlátozni. A terv végrehajtása vontatottan haladt, ennek eredményeképpen a hetvenes évek második felére, a nyolcvanas évek elejére már az egyre több gondot okozott a túltermelés. Az újonnan belépett országok jelentős mezőgazdasági potenciálja még inkább növelte a feleslegeket. Ekkor vált általánossá a

termelés korlátozása, a piaci igényekkel történő összehangolása. A KAP átvételében Magyarországnak is meg kell fontolnia, hogy miként alkalmazkodik a piaci igényekhez.

3.9. A termelés és piac összehangolása

A mezőgazdaság korlátozottan versenyképes ágazat. A termelést nem lehet egyik napról a másikra leállítani, sok a bizonytalansági tényező, a sztochasztikus kapcsolat, a ciklikusság, magas a tőkeigény. A vidék politikai súlya és az erős érdekérvényesítés azonban rákényszeríti a politikát, hogy támogassa és védje a mezőgazdaságot. Mivel ez sokba kerül, és forrása az adófizetők befizetése, korántsem mindegy, hogy milyen megoldást találnak. Cél, hogy minél kevesebb ráfordítással legyen hatékony a rendszer, és a lehető legkisebb területen, a lehető legalacsonyabb élők munkával termeljék meg a szükségleteket. (Swinback, 63.)

Az EU mezőgazdasági szabályozási technikái a termelés és piac összehangolására épülnek. Saját kárukon tanulták meg korábban, hogy a túltermelés kezelése nem olcsó. Ilyen tapasztalataink nekünk magyaroknak is vannak, bár tudatosulása még nem egyértelmű. Nálunk a támogatás még mindig inkább a termelés növelésére ösztönöz, nem a piaci igényekkel összehangolt, hatékony termelésre. „A tagjelölt országok termelési potenciáljuknak megfelelő kvótákat igényeltek. Ám a jelenlegi tagok sem termelhetnek annyit, mint amennyit intenzív növénytermesztésük, és állattenyésztésük lehetővé tette.” –mondta F. Fischler, az

EU Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főbiztosa. **Mi magyarok a kvóták megállapításánál kompromisszumra törekedhetünk elsősorban, ahol a termelés múltját és jelenét, az adott termékek önellátási fokát, a jövőbeni fogyasztás várható növekedési tendenciáját vesszük figyelembe.**(Lásd: 3. táblázat, 5.ábra)

Látnunk kell, hogy az EU-ban az élelmiszer-fogyasztás további növekedése alig várható, és a hazai fogyasztás is lassan fog fölfejlődni, először a nyolcvanas évek végének szintjére, majd az EU szintre.(6., 7., 8. ábra) Ennek megfelelően elsősorban a hazai piac növekedésére számíthatunk, amely jelenleg is az élelmiszer-termelés 80 %-át veszi föl. Azok a magyar cégek és szakágazatok képesek javítani pozíciójukat a csatlakozás után, amelyek marketing orientációjú gyártási és termeltetési rendszereket alakítanak ki, terméktudatosak, és a termék létrehozása, minőségbiztosítása, illetve terítése áll figyelmük középpontjában, s ennek szolgálatában alakítják ki kooperációs rendszerüket. Szakítani kell azzal a szemlélettel, hogy a mezőgazdasági nyersanyag kínálat feldolgozását és a nyersanyagpiaci hullámzásokkal való spekulációt állítsák üzletpolitikájuk középpontjába. (Halmai, 29.)

Az Unióban a termelés elsősorban a hazai fogyasztást szolgálja. Az export szerepe eltér a miénktől. Elsősorban az exporttermékek munkaerő lekötése az, amire áldozni hajlandók. **Az agrárkivitel az EU számára elsősorban az intervenciós készletek felszámolásában alapvető fontosságú.** Mivel egyébként külkereskedelmi mérlegük pozitív, a külföldi fizetési eszközök hiányáról nem beszélhetünk. Nem díjazták tehát, hogy a magas belföldi, és

az alacsony világpiaci árak közti különbséget támogatás formájában ki kell fizetniük az agrárexportőrök részére. Ennek megfelelően az export-támogatást ugyancsak nagy körültekintéssel, bürokráciával, a pénzletétet is vállaló igénylőket megversenyeztetve folyósítják, heti pályázati kiírással. Normatív exporttámogatásra ritkábban kerül sor. Figyelemre méltó, hogy a külkereskedelem bonyolítására csak a korrekt, megfelelő referenciákkal rendelkező cégek pályázhatnak eséllyel. (7. táblázat)

A szabályozás a legfontosabb termékekre terjed ki. A bevezetőben már hangsúlyoztuk, hogy a termelés mennyiségét közgazdasági eszközökkel korlátozzák. Jövedelempótló támogatást a termelő csak meghatározott mértékig kaphat. Mivel támogatás nélkül jövedelemről aligha lehet szó, a kvótákon belül kell maradniuk. Ezen felül a túltermelés elkerülése érdekében a terület pihentetéstől sem zárkozhatnak el. Hasonló a helyzet export esetén. Mindenki annyit exportál, amennyit megvesznek tőle, de támogatást csak a már említett kemény versenyeztetésben, az exportkassza erejéig vehet igénybe. Mindezt a WTO árgus ellenőrzése mellett. Olyan termelést, amely csak támogatással talál piacra, az EU nem favorizál. Ez Magyarország számára is tanulságos kell, hogy legyen. Aligha lesz megvalósítható az a nézet, miszerint törekednünk kell teljes agrárpotenciálunk kihasználására. (Pete, 53.)

4. A rendtartás elemei az abraktakarmány-termelésben és állattenyésztésben

4.1. Az abraktakarmányok rendtartása

Az EU közös agrárpolitikája elsősorban az ágazatokat érinti, amelyek volumenüknél, illetve jelentőségüknél fogva eldönthetik a gazdaságok globális jövedelmezőségét, ezen keresztül működőképességét. Így például a növénytermelésben a gabonafélékre, silókukoricára, olajos- és fehérjenövényekre (csoportos nevükön **GOF növények**), cukorra, borra, dohányra, zöldség-gyümölcs félékre. A gabonafélék közül témánk szempontjából kiemelendő az abraktakarmány növények rendtartása, mely döntő szerepet játszik az állattenyésztési termékek piacának stabilizálásában.

A gabonafélék rendtartása az Unió teljes területén egységes elveken nyugszik **A termelés szabályozásának fő eleme a közvetlen jövedelempótló (kompenzációs), és a területpihentetési támogatás, melyre a földhasználók jogosultak.** A támogatás alapja az EU-ban az 1986-90-es évek átlagterületéből, illetve az 1988-91-es évek e területre vonatkozó termésátlagának szorzatából kiszámított mennyiség. Ezeket az adatokat nevezik bázis (referencia) területnek, illetve nemzeti (referencia) átlaghozamnak. A bázisterület az évek folyamán nem nőhet, de ezen belül a termelő maga dönti el, hogy milyen abraktakarmány növényt termel.

A bázis (referencia) hozamok képezik a támogatás mennyiségi alapját, függetlenül attól, hogy az egyes években mekkora a tényleges termésátlag. A bázis immár több mint tíz éve fagyasztja be a többletermelés értelmét. Így tehát a gazdálkodóknak nem marad más, mint a termelés hatékonyságát, az alacsony költség szintet megcélózni.

A szabályozásból az következik, hogy ahol magasabb a referencia hozam, ott több a támogatás. A tagország számára lehetséges a referenciahozamokat régióként alkalmazni, ennek megfelelően eltérő lesz a jövedelempótlás is. Kérdés, hogy indokolt-e a jobb adottságú területeknek több, a gyenge adottságúaknak kevesebb támogatást nyújtani. Így a gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek lesznek, amely helyzet nehezen egyeztethető össze az Unió kohéziós politikájával, vagy az adott ország vidékpolitikájával. Másik ellentmondás, hogy mivel az Unió a csatlakozó országok termelőinek ezt a fajta támogatást csak részben kívánja nyújtani, nem teszi őket érdekeltté a termelés korlátozásában..

A feleslegek termelésének elkerülését a **területpihentetési** (korábbi nevén ugarolási, angolul set aside) támogatás is segíti, mely szintén a földhasználóknak jár. Ezek mindegyike hosszabb távú megállapodás alapján vállalja, hogy területének bizonyos százalékát kivonja a termelésből. Ennek mértékét az EU évente állapítja meg a várható piaci helyzet alapos elemzésével. A kivonás a területnek legfeljebb 17,5 %-ára rendelhető el (többnyire 5-10 %). Aki ezt nem vállalja, területalapú támogatásban sem részesülhet. Megjegyzendő, hogy ez a kötelezettség nem áll fenn azokra a kisebb termelőkre, akik gabonatermése nem haladja meg a

92 tonnát (kb.13-15 ha terület). Ennek megfelelően ezek a gazdaságok csak a jelzett területig kaphatnak támogatást. **A területpihentetés nem jár jövedelem-kieséssel, mivel a kompenzációs támogatást a pihentetett területekre is folyósítják. A korábbi termeléskorlátozó szerep mellett a talajok rekultivációja lépett elő fő célként, például zöldtrágyázás segítségével. A területpihentetési támogatás akkor is jár, ha a termelő a kivont területen olyan növényt termel, mely igazoltan nem emberi vagy állati fogyasztásra szolgál (biotermesztés, gyógynövények, ipari növények, egyéb alternatív növények, erdőtelepítés).**

A piaci feleslegek kivonásának eszköze az **intervenciós felvásárlás**. A megfelelő minőségű terményt kötelező átvenni, ha az a minőségi követelményeknek megfelel. Sőt a jobb minőségért magasabb ár fizetendő. Az EU-ban a gabonára vonatkozó gazdasági év július 1-től a következő év június 30-ig terjed. Az intervenció november 1-től május 31-ig tart. Magyarország számára kedvező lenne a déli övezetbe történő besorolás, ahol felvásárlás már augusztus 1-én elkezdődik. Minél később indul az intervenció, annál magasabb a felvásárlási ár.

A GOF növények rendtartásának része a már említett **differenciált export** támogatás (export visszatérítésnek hívják), valamint a vámpolitika. Az előbbi természetesen csak azok után a termékek után igényelhető, amelyek kilépnek az Unió területéről. Az árú származhat közvetlenül a termelőtől, szövetkezeti raktártól, vagy intervenciós készletből. Heti versenykiírások alapján lehet pályázni. Az exportot engedélyeztetni kell, és a már említett letéti díjat be kell fizetni.

A vámokat a GATT-WTO megállapodások értelmében folyamatosan csökkenteni kell. A reprezentatív import árat naponta, de hivatalosan kéthetente képezik, amely maximum 55 %-kal haladhatja meg az intervenciós árat. A belső piac túlzott zavarása esetén pótvámokat is kivethetnek.

A termeléssel kapcsolatos adatokról a gazdálkodók kötelesek folyamatos, részletes és megbízható adatokat szolgáltatni. A külkereskedőknek naponta kötelező számot adni az export-import engedélyekről, a raktározóknak hetente az intervenciós készletek változásairól, az árakról, a kiszállított vagy betárolt gabonák mennyiségéről.

4.2. Az állattenyésztés piacsabályozása

A nyolcvanas évek elejére az ösztönző árpolitika eredményeként már súlyos gondokat okozott a túltermelés. Egyes újonnan belépett országok (Dánia) jelentős mezőgazdasági termelése még inkább növelte a feleslegeket.

A kialakult helyzet vezetett a már ismertetett elvekhez, melyekben a termelés és piac összhangjának megteremtése volt a fő cél. (Fehér, 20.) Következésképpen az állattenyésztésben csökkentették az árakat, behatárolták a termelést, támogatni kezdték a külterjesebb termelési technológiákat.

4.3. A „kemény” szabályozás

Az EU agrárrendtartása különbséget tesz földterülethez kötött, és attól függetleníthető állatfajok termékeinek piacsabályozása között.

A kérődzők legelőt, illetve tömegtakarmány- termő területet igényelnek, helyhez kötöttek. **Az EU-ban kiterjedt legelőterületek környezetvédelme alapvetően befolyásolja az ágazat szabályozását.** Aki utazott már Nyugat-Európa nagy szarvasmarha-tenyésztő övezeteiben, az tapasztalhatta, hogy mennyire meghatározza a vidék arculatát ez az ágazat. Emiatt, illetve a hosszabb fejlődési ciklus miatt versenyképesség azonban fokozottan korlátozott. Szabályozására az EU szerint a keményebb beavatkozás indokolt. Erőteljesebb az import elleni védelem, magas a belső árgarancia, melyet az intervenciós és magántárolási mechanizmus biztosít. Ehhez jövedelempótló támogatás társul.

Az abrakfogyasztó ágazatok, így a sertrés és baromfi által fogyasztott takarmányok piaci áruk, tőzsdecikkek, elvileg bármikor, bárhol beszerezhetőek. A gabonafélék, ezen belül az abraktakarmányok rendtartása szabályozott, ezek a termékek kiszámítható és tervezhető áron állnak rendelkezésre, így erőteljes piaci befolyásolásukat az EU-ban nem tartják indokoltnak. Ezeket az ágazatokat a kevésbé beavatkozó, úgynevezett „puhább” szabályozással orientálják.

A szarvasmarha ágazat szabályozása annyiban speciális, hogy külön rendtartása van a hústermelésnek és a tejtermelésnek. E két tevékenység ugyanis elkülönül egymástól. A húsmarha-tartók többnyire szakosodtak, tejtermeléssel nem foglalkoznak. A tenyésztett fajták is ennek megfelelőek.

A specializáció a nagyüzemi mezőgazdálkodás korszakában Magyarországon is meghonosodott. A tejtermelés fajlagos hozamainak megkétszerezésében döntő szerepet játszott a holstein-fríz tejelő fajta. A hazai gyakorlat is bebizonyította, hogy aki hatékonyan akar tejet termelni, az nem alapozhat a kettős hasznosításra. Még inkább így lesz ez a szabad verseny körülményei között.

Sajnos nálunk a húsmarha- tartás jövedelmezőségi okok miatt nem hozta meg a várt eredményt. Ennek eredőjét nem a fajták hiányában kell keresnünk, hanem abban, hogy a hazai legelők csak korlátozottan felelnek meg a marhahizlalás követelményeinek. A magyarországi éghajlaton ehhez a legelőket öntözni kellene, melynek költségei jelenleg nem térülnek meg. A legeltetés mellett nem mellőzhető a legeltetés abraketetéssel való kiegészítése, amely szintén költségnövelő tényező.

Mivel a kemény szabályozásban az EU a termőföld, a legelők védelmét is célul tűzi a már említett okok mellett, tanácsos lenne nekünk is hasonló elveket követni.

4.4. A húsmarha, juh és kecske piaci rendtartása

A húsmarha árakat a Tanács alakítja ki. A vágóhidakon levágott szarvasmarhák kötelezően nyilvántartott adatait, és a monitoring rendszerbe tartozó reprezentatív piacokon elért árakat az Intervenciós Ügynökségek továbbítják Brüsszelbe a Bizottságnak, amely a nemzeti piacokon jegyzett súlyozott átlag alapján heti gyakorisággal hirdeti meg az úgynevezett referencia árat. A reprezentatív megfigyelés igyekszik átfogó képet adni. (A legjelentősebb vágóhidak, -ahol az adott ország vágásainak 75 %-a valósul meg- a mintába a vágások legalább 25 %-át számítják be.) Ez az ár képezi azután az intervenciós felvásárlás alapját, mely akkor lép életbe, ha tartósnak tűnő –legalább 20 %-- árcsökkenés mutatkozik a piacon.

Az intervenciós felvásárlás célja a piac feleslegektől történő tehermentesítése, melynek szereplői nem a farmerek, hanem a vágóhidak és a kereskedők. Ők ajánlják fel a vágott árut a kiírt pályázatoknak megfelelően az Intervenciós Ügynökségeknek. Az ajánlatnak -amely minimum 10 tonnás tételekre vonatkozhat áruféleségenként – tartalmaznia kell azt az árat, melyet a felajánló még elfogad. A brüsszeli Marha-és Borjuhús Igazgatási Bizottság ezután határoz a legmagasabb intervenciós felvásárlási árról. A túlzottan magas árakat elvárók tehát könnyen kimaradhatnak az üzletből. Meg kell jelölni a legközelebbi felvásárló-tároló központot is. A szándék komolyságát garantálja a letéti díj, melyet a felajánló sikeres lebonyolítás esetén visszakap.

A fizetés 120-140 nappal a hűtőházba szállítás után történik. A hús az EU tulajdona lesz, melyet később –a piaci helyzet

függvényében- pályázatos úton értékesítenek. Az EU igyekszik az akciót lehetőleg veszteség mentesen lebonyolítani.

Az EU saját kockázatát a magántárolások előtérbe helyezésével igyekszik csökkenteni. A hús itt a vágóhidak tulajdonában marad, de az 5-6 hónapos tárolás költségeit az Unió támogatja. Itt is alkalmazzák a pályáztatást.

A gazdálkodók közvetett módon élvezik a fenti intézkedések hatását, mivel a húsárak stabilizálása az élőállat árakat is kiszámíthatóbbá és ingadozás mentesebbé teszi. E mellett a farmerek ebben az ágazatban is részesülhetnek jövedelempótló támogatásban, ha eleget tesznek a szigorú adatszolgáltatási követelményeknek, és tudomásul veszik a szigorú ellenőrzést.

A speciális húsmarha támogatás (prémium) tinó vagy bikaborjú után jár, ha az állatsűrűség nem haladja meg a hektáronkénti a 2 nagy állat egységet (a számosállathoz hasonló érték) A támogatásra legfeljebb 90 állatig van lehetőség az adott korcsoportban.

A húshasznú, vagy keresztezett borjas tehenre, illetve húshasznú vemhes üszőre úgynevezett borjas tehen prémium adható. Tejtermelő gazdaság csak akkor jogosult erre, ha a tejkvótája nem haladja meg a 120.000 kg-ot. Az állatsűrűségi korlát itt is jelentkezik. A három állatnál kevesebbet tartók nem jogosultak a prémiumra.

A hústermelés visszafogására borjúvágási prémiumot fizetnek a farmernek, a tagország döntésétől függően. Feltétele az, hogy a borjút 10 napos kora előtt le kell vágni.

Az állatvágások időbeli széthúzására idényszerűséget csökkentő prémiumot fizetnek. Ennek különösen a legeltetési tartás esetén van jelentősége, ugyanis a legeltetési szezon után egyszerre kerülne nagyobb létszám levágásra, ami lökésszerűen terhelné a piacot.

A környezetvédelmi szempontok egyre nagyobb szerepet játszanak az Unió agrárpolitikájában. Ezért külön prémiummal ösztönzik az extenzív állattartást. A hektáronkénti 1-1,4 állat esetén fizetik ezt a fajta támogatást.

A húsmarha-export támogatása az általános elvek szerint történik, az WTO szerződés által jóváhagyott kassza erejéig. A kérelmezett exportmennyiség a piaci helyzet, vagy a kassza állapotának megfelelően csökkenthető, felfüggeszthető, vagy vissza is utasítható. A BSE betegség miatt keletkezett készletek azonban inkább a támogatások prioritását jelentik.

A piacvédelem a szinte folyamatos túltermelés-veszély miatt vámokkal történik. A fajtatiszta tenyészállatok kivételével valamennyi termék vámköteles, a vámok csökkentése azonban itt is megfigyelhető. Vámkedvezmények csak bilaterális megállapodások (például a Társulási Szerződés a felvételre várókkal) útján érhetők el.

Mivel az ágazat termékeinek, különösen a marhahúsnak a fogyasztása nálunk drámai módon lecsökkent, és napjainkban is tovább zsugorodik, olyan rendtartást kell

bevezetnünk, amely kikényszeríti a hatékony termelést, elérhető árú tejet és tejtermékeket produkál. Olyan kvótákat kell megállapítanunk, amelyek a jelenleginél 30-40 %-kal magasabb fogyasztást tesznek elérhetővé. A marhahús szinte már eltűnt az étkezésünkből. Pedig itt különösen kellene növelnünk a belső fogyasztást, hisz az EU-n belül eladási lehetőségeink minimálisak, a harmadik országokba történő export dotálása viszont kérdéses a WTO és az EU exporttámogatási korlátozásai miatt.

Mivel a „kemény” szabályozásban az EU a termőföld, a legelők védelmét is célul tűzi a már említett okok mellett, tanácsos lenne nekünk is hasonló elveket követni. Az extenzívebb, kettős hasznosítású magyar tarka fajtánk itt juthatna szerephez. Ennek támogatását nem a termelésnövelés, hanem a természet és tájvédelem oldaláról lehetne megközelíteni, és finanszírozásába a környezetvédelemre szánt forrásokat is bevonni.

A szarvasmarháéhoz hasonló kemény rendtartása van a juh és kecskehús ágazatnak is.

4.5. A tejpiacon rendtartása

Mivel a tej romlandó termék, melynek szállítása költséges, raktározása még feldolgozott állapotban is drága, intervenciós felvásárlása, magántárolása kockázatos, az EU mindent elkövet a túltermelés megfékezésére, ezért rendtartása szigorú, mennyiségileg szabályozott.

A termelési kvótákat 1984-ben vezették be, melyek a belső fogyasztásra épülnek. A kvóta fölötti termelést nemcsak hogy nem támogatják, de büntetőilletéket is kirónak arra az országra, aki éves szinten a kvótájánál többet termel. Ez a rendszer kemény kritika tárgya is egyben, mivel a mesterségesen magas árakat éppen a kvóták segítségével tartják fenn. Tervbe vették tehát a kvóták későbbi eltörlését. Ez megnövelné a tejtermelést, és lenyomná az árakat. Így a tejtermékekkel exporttámogatás nélkül is meg lehetne jelenni a világpiacon, és az élelmiszerhiánnyal küzdő országok is vásárlók lehetnének. Ehhez a tejtermelés és feldolgozás hatékonyságát tovább kell fokozni, amelynek genetikai, technikai feltételei adottak, és a takarmánybázis is biztosítható.

A tejjgazdasági év július 1-től június 30-ig tart. Erre az időtartamra határozzák meg a szabvány tej (3,7 % zsírtartalom) irányárát, mely extrém és első osztályú minőségre vonatkozik. A termelés és feldolgozás szigorú higiéniai előírások mellett történhet. Ezek az úgynevezett horizontális szabályok nemcsak a tejtermelőkre, hanem a feldolgozókra, a szállítványozókra, és a kereskedőkre egyaránt kiterjednek. Az importált tejre hasonló garanciákat követelnek meg. 1998-tól emberi fogyasztásra csak az a nyers tej felel meg, amelynek csíraszám 30 C fokon ml-enként nem haladja meg a 100 ezret, a szomatikus sejtek száma pedig 400 ezernél kevesebb.

Az intervenció felvásárlás árait vajra, illetve sovány tejporra, és bizonyos sajtféleségekre adják meg, mellyel céljuk a tej piaci árának stabilizálása. A vaj-intervenció pályázat útján történik, amelynek során a legkedvezőbb

ajánlatot fogadják el, a szállítási költségeket is figyelembe véve. Vaj esetében magántárolási szerződésre is lehetőség van. Az előírt minőségű sovány tejpör intervenciója március 31- augusztus 31 között lehetséges. A déli tagországokban a sovány tejpör helyett az ottani kemény sajtok (például a parmezán) magántárolására van lehetőség a piaci feleslegek levezetése céljából.

Az EU-ban az értékesíthető tej mennyiségét kvóták szabályozzák. Az e fölötti termelést szankcionálják. A tejtermelés gazdasági éve április 1-től március 31-ig tart. A tagországok tejkvótáit évente állapítják meg, melyet azután feldolgozó-üzemi, majd termelői szintre bontanak le. Az 1984 évi termelésre épülő kvótákat évente 1-1 %-kal növelték, majd 1986-tól áttértek a tejsír- alapú kvótákra, melyeket azután a piaci helyzet romlása miatt fokozatosan csökkentettek, ellensúlyozásul jövedelempótlást alkalmazva. Túltermelés esetén a tej árának 115 %-át róják ki illetékként, mely csak a saját fogyasztású tejre nem vonatkozik. A szankcionálás nemzeti hatáskörbe tartozik, általában a feldolgozókkal szemben alkalmazzák, hisz a többletterméket ők veszik át. A kvótarendszer 2000-ig volt érvényben, de alkalmazását az AGENDA 2000-ben 2006-ig meghosszabbították.

Az export-import szabályozás a korábban ismertetett technikákat alkalmazza.

Magyarország a csatlakozási tárgyalásokon a jelenlegi 2 Milliárd liter tejtermelésnél lényegesen magasabb, 2,8 Milliárd literes kvótát kért. Ki kell hangsúlyoznunk, hogy tejtermelésünknek csak mintegy 76 %-a extra minőségű, és az EU-ban, bár az első osztályra is hirdetnek meg árat,

gyakorlatilag csak ez hozható forgalomba. Így a kért kvóta még irreálisabbnak tűnik.

Mivel a kvóták a belső fogyasztásra épülnek, célul kell tűzni az EU szintű tejfogyasztáshoz szükséges tejtermelés biztosítását, és minimálisan az ennek megfelelő tejkvótát. Ehhez hozzá kell számítani megszokott sajt-export lehetőségeinket is, de ne felejtjük el, hogy az export támogatása csökken, elnyerése versenyztetéssel történik, tehát olcsón kell termelnünk.

Mivel a tejtermelés az EU-ban jövedelmező ágazat, a kvótáknak önmagukban piaci értékük van, adják-veszik azokat. A tejtermelés növeléséhez kvóta vásárlására van szükség. Ez alól bizonyos kivételt élveznek a fiatal gazdák. Kvóta vásárlása csak olyan termelőtől lehetséges, aki csökkenti, vagy abbahagyja a tejtermelést. Erre, és a szabályozással kapcsolatos igen kiterjedt adminisztrációra a magyar mezőgazdaságot is fel kell készíteni. Egyfajta kvótarendszer Magyarországon is működik, de annak harmonizációjára van szükség.

A biztonságos tejtermelés nem nélkülözheti a feldolgozott termékek közraktározásához szükséges feltételek megteremtését. Az intervenciós felvásárlás mellett ezekre a magántárolásoknál is szükség van. A támogatás formája ez utóbbiakban a kamattámogatás, illetve a hitelgarancia költségeinek átvállalása.

2005-től tervezik az intervenciós árak 15 %-os csökkentését, két éves elosztásban. A jövedelemcsökkenést részbeni kompenzációs támogatással kívánják kiegyenlíteni. Az intervenciós árak csökkentésével az a cél, hogy a

tejtermékek exporttámogatás nélkül is versenyképesek legyenek a külföldön.

Magyarországon is megjelent a támogatott iskolatej, bár juttatását 2001 tavasztól beszüntették. A továbbiakban ugyanis közbeszerzés útján kívánják az iskolatejhez hozzájutni. A téma ellaposodásának másik oka az iskolatej forgalmazásának megoldatlansága. Itt át kell venni az EU technikákat. Személyi feltételek hiányában ez az anyagi felelősséggel járó munka aligha végezhető.

4.6. A „puha” szabályozás

A sertés és baromfi tartása szántóterülettől függetlenül is megoldható, mivel a szükséges abraktakarmányok a zöldszakarmányokkal ellentétben piaci áruk, melyek elvileg bárhol beszerezhetők. Mindkettő fokozottabban versenyképes ágazat, mint a szarvasmarha és juh. Lényegesen rövidebb a termelési ciklusuk, tehát a termelők könnyebben szabályozzák az állomány létszámát, termelését. Tömegtakarmány-igény nem lévén, a piac folyamatosan rendelkezésre áll szabályozott árfekvésű abraktakarmányokkal, sőt hatalmas iparág különült el a takarmánykeverékek, premixek, koncentrátumok és egyéb adalékanyagok gyártására. A túltermelés elkerülése a termelők feladata.

Mivel az abraktakarmányok termelése a GOF növények viszonylag jól működő rendtartásába tartozik, az abrakvásárló nincs kitéve kiszámíthatatlan áraknak, át tudja tekinteni az árképzést, ki tudja védeni az árak ingadozásait.

Magyarországon is jogos és indokolt tehát a szakmai igény az EU-konform gabona-rendtartás bevezetése iránt. Ennek az állattenyésztésben nagyobb jelentősége van, mint a humán felhasználásban, mivel például a kenyér árában a gabona ára mintegy 20 %-ban játszik szerepet, ugyanakkora sertés és baromfi önköltségében az abraktakarmány ára az 50-70 %-ot is kiteheti.

Az EU-ban a sertés alapárakat –a többi árakhoz hasonlóan– az agrárminiszterek tanácsa évente határozza meg, mégpedig az „E” minőségre. (55-60 % színhús kihozatal, 60-120 kg közötti hasított súly). Ügyelnek arra, hogy a termelők méltányos jövedelemhez jussanak, egyidejűleg a piaci egyensúly is fennmaradjon. Az intervenciót szintén az „E” minőségre hirdetik meg a piaci helyzet függvényében. Meg kell jegyezni, hogy intervenciós beavatkozásra az elmúlt években gyakorlatilag nem került sor. A sertéshús termelés szabályozása figyelembe veszi a ciklikusságot, amely teljes egészében nem küszöbölhető ki. Az ilyenkor előforduló többlet hús piacról történő kivonásában azonban nem az intervenció játszik elsőrangú szerepet, hanem a vágóhidak kockázatát is növelő magántárolási támogatás. A termelők és feldolgozók tehát fokozottabban érdekeltek a sertésciklus tompításában.

A belső piac védelme jelentős. Kétoldalú megállapodásokban engedményezett kedvezőbb vámtételek hiányában gyakorlatilag nem valósítható meg behozatal. A marhahús exporthoz hasonlóan az importkvótákat itt is előre meghirdetik, és csak elfogadott kereskedelmi cégek versenyezhetnek érte, megfelelő kaució lefizetése mellett. Az Unióba kizárólag az EU közlönyében (Official Journal) megnevezett, akkreditált vágóhidak termékei importálhatók.

Exporttámogatás indokolt esetben, és a GATT megállapodás szerint egyre csökkenő mértékben adható. Itt is nagy körültekintéssel, pályázatok útján történik a támogatások elosztása, melyet nem differenciálnak célországokként. (11.ábra)

A baromfihús és a tojás rendtartása a sertéséhez képest még kevésbé beavatkozó, mivel itt még gyorsabban forgó, gabonafogyasztó ágazatról van szó. Mindössze az export-import szabályozására terjed ki. Jellegzetessége, hogy értékesebb húsrészeket importálnak, az EU-ban előállított olcsóbb részeket pedig exportálják, természetesen szigorú feltételek mellett. Esetenként kemény dömpingellenes pótvámokat szabnak ki főként a tengerentúli árutömeg ellen. Mivel a termelési ciklus rövid, nem alkalmaznak kvótákat, intervenciót, illetve magántárolási beavatkozást

4.7. Az extenzív állattenyésztés

Az állattenyésztés környezetterhelő hatása a koncentrált, nagyüzemi állattartással vált nyilvánvalóvá világszerte. Elsősorban a vizek és a talaj károsodnak, de a levegő szennyeződése is szóba jön. Legnagyobb veszélyt a hígtrágya nem megfelelő kezelése okozza, különösen a sertés telepeken, marha hizlaldákban. Ma már alig vállalkozik valaki a klasszikus istállótrágya-kezelésre, ezért inkább a magas vízigényű technikák terjedtek el. Hasonló vízigényes művelet az etetés- itatás is. A fertőtlenítő, mosó szerek a tehenészeti telepeken okozhatnak gondot, helytelen alkalmazásukkal. Egyre nagyobb probléma a szagmisszió,

nem csupán kellemetlensége, de a légkörre gyakorolt szennyező hatása miatt is, különösen a sűrűn lakott térségekben.

A mezőgazdálkodás ökológiai okokból arra kényszerül, hogy az állattenyésztés extenzív irányba terelődjön. A fenntartható fejlődés megköveteli, hogy bizonyos területeket nagy kímélettel kezeljünk, növeljük erdőterületeinket, újítsunk fel gyepeinket. A gyengébb minőségű talajok versenyképessége nem növelhető a fokozott kemizálással, a talajok túlművelésével. Sajnos Magyarországon a gyepek általában ott maradtak fenn, ahol a terület szántóföldi termelésre nem, vagy alig alkalmas. Általában szétszabdalt, kisebb területek formájában léteznek, amely csökkenti hatékony hasznosítási lehetőségüket.

A legeltetéses állattartásban abból kell kiindulni, hogy minden gyeptípuson olyan állatfajt (típus, fajta, korcsoport) indokolt tartani, amelynek biológiai igényeit az adott gyepe még kielégíti, az előállított termékek piacképesek és jövedelmet hoznak. Ebben a szemléletben a hagyományos legeltetéses állattartás átértékelésre szorul, és új technológiák kidolgozására, meghonosítására van szükség. Olyan legelőgazdálkodásra, amely a gyepek termőképességéhez és minőségéhez igazodik.(Dohy, 14.)

A jó termőképességű legelőkön akár 5000 l-es tehenészetek is tarthatók, 80-100 fős állományban. A tagolt és extenzív földeken húsmarha tartása képzelhető el családok, vállalkozók üzemeltetésében, 30-100 darab húsfajta tehénnel, akár részmunkaidős foglalkoztatással is.

A legeltetési gazdálkodás nálunk azonban támogatás nélkül nem képzelhető el.

EU-konform megoldás lenne a juh és kecsketartás bővítése. E két faj együtt is legeltethető, mert a fűfajok iránti igényük eltérő. A kecskéről köztudott kiváló legelő-karbantartó képessége. Megemlíthető, bár kevés remény van rá, hogy húsló, vagy gímszarvas tenyésztés honosodjon meg. Ennek főként szubjektív okai vannak.

Mivel a szabad területek őrzése, felügyelete megoldatlan, Magyarországon csak lassan számíthatunk a kevés ráfordítást igénylő, extenzív technikák elterjedésére.

A szakemberek szerint középtávon 50-60 ezer, hosszabb távon 100-150 ezer húsmarha tartása lenne célszerű Magyarországon. Ez ökológiai, összetársadalmi érdek. Egyidejűleg 200 ezer anyajuh létszámnövelés indokolt lenne.

Meg kell jegyezni, hogy az EU-ban egyazon gazdaság két címen nem vehet fel támogatást. Az a szántóterület, amely kérődzőket tartó gazdasághoz tartozik, és a termelő az állatállomány után normatív támogatást kap, nem jogosult földalapú támogatásra. Az extenzív tartást pedig csak akkor premizálják, ha a gazdaság területének legalább a fele legelő.

Az extenzívebb, kettős hasznosítású magyar-tarka fajtánk itt juthatna szerephez. Támogatásukat nem a termelésnövelés, hanem a természet és tájvédelem oldaláról lehetne megközelíteni, és erre a célra környezetvédelemre szánt forrásokat is be kellene vonni. (Hegedűs, 34.)

4.8. A feldolgozott termékek

A mezőgazdasági termékek végső felhasználása egyre kevésbé történik természetes formájukban. Márpedig a piaci rendtartás elsősorban a feldolgozatlan termékekre vonatkozik. A feldolgozott élelmiszerek a szabad piac szereplői. Ennek megfelelően különösen az export-import ügyletekben vált fontossá a több komponensű termékek megfelelő kezelése. Ha például a gabona, cukor, vaj exportját támogatják, akkor valamilyen módon támogatni kell a belőlük készült édesipari termék exportját is. Hasonló a megfontolások alapján működik az import termékek vámolása. Az exporttámogatás illetve a vámolás a feldolgozott termékben található komponensek arányában történik.

Ezek a termékek nincsenek is felsorolva az alapszerződésben, ez esetben az Amsterdami szerződés mellékletében, mely a szabályozás tárgyát képező termékeket tartalmazza. Ezek a termékek „Non-Annex” gyűjtőnéven találhatók.

Érvényesítik tehát azt az elvet, hogy a mezőgazdasági termékeket nem lehet eltérően kezelni attól függően, hogy egyedileg, vagy feldolgozott termékek komponenseként vesznek részt a külkereskedelemben. A mezőgazdasági termékekre egységes szabályozást kell alkalmazni függetlenül attól, hogy önállóan, vagy élelmiszerek összetevőiként kerülnek piacra.

Fontos technikai kérdés, hogy megfelelő módszer álljon rendelkezésre a beltartalmi arányok adekvát, és EU szinten egységes megállapítására. Ha a gyártó már eleve feldolgozott termékeket használ fel még további feldolgozásra, akkor újabb korrekciónak is helye van. Meg kell azt is jegyezni, hogy a termékben felhasznált anyaghoz szükséges teljes mezőgazdasági terméket kell figyelembe venni. Például sütőipari terméknel nem a sajtból kell kiindulni, hanem a hozzá szükséges tejből, nem a lisztből, hanem a hozzá szükséges gabonából. Ezek képezik export esetén a támogatás alapját, illetve import esetén a vámok megállapítását.

Magyarországnak is ki kell dolgoznia, illetve átvennie az elemzési technikákat, amelyek többféle megoldást is kínálnak. Bizonyító erővel csak a kémiai analízis rendelkezik, akkreditált laboratóriumok láncolatával a háttérben. Kiépítésüket már meg kellett volna kezdeni, illetve az időigényes akkreditációs eljárást folyamatba helyezni.

A meglehetősen bonyolult eljárás hazai alkalmazása belépésünk után nem kerülhető meg. Az állattenyésztés termékei szempontjából főként a tejtermékek, de a húsfélék is szerepet játszanak, hisz egyre nagyobb arányt képez élelmiszereink között az előregyártott, konyhakész étel, és ezek forgalma az egységes belső piacon növekszik, különösen hűtött formában. **Minden tagország igyekszik maximális hozzáadott értékkel eladni agrártermékeit, mert így tudja a legnagyobb hasznot elérni, illetve a legtöbb munkaerőt lekötöni. Várható, hogy a vidékfejlesztési támogatások is ilyen munkahelyek teremtésére fordítódnak egyre nagyobb arányban.**

Magyarország elemi érdeke, hogy ebbe az irányba minél inkább elmozduljon.

4.9. Elgondolások a KAP továbbfejlesztésére

Az Agenda 2000 elnevezésű dokumentum, mely az agrárköltéséget 2006-ig körvonalazza, új szemléletet is tükröz. Három fő törekvés emelhető ki:

1. Az EU belső árának további és folyamatos csökkentése, közelítése az alacsonyabb világpiaci árakhoz, ezáltal az EU mezőgazdaság versenyképességének fokozása.
2. A termelés közvetlen támogatásának felváltása rurális szolgáltatásokra (környezetvédelem, tájgazdálkodás, foglalkoztatás, stb.). Egyenlőre önkéntes alapon egyre több gazdának van már úgynevezett ökológiai gazdálkodási minősítése az EU-ban.
3. A mennyiségi korlátok megszüntetése (kvóták, területpihentetés), ezáltal a termelés növelésén keresztül az árak csökkentése, a versenyképesség javítása, ezáltal nagyobb hozzájárulás a világ élelmezéséhez mind a harmadik országok feszültségócinak enyhüléséhez vezetnek. Erre valószínűleg csak 2007 után kerül sor. Mivel a kvótarendszer és az intervenciós felvásárlás addig fennmarad, a felsoroltak elsősorban mint elgondolások szerepelnek az EU jövőképeben.

A fejlett országokban már a 70-es években rájöttek, hogy a tömegtermelés, az iparszerű tartás, a mértéktelen

koncentráció a természetes környezetre károsan hatnak. Különösen az USA hatalmas sertés és baromfi telepei elgondolkodtatóak ilyen szempontból. Egyre elemibb az igény, hogy át kell térni a természetes erőforrások hasznosítására, a fenntartható mezőgazdasági fejlődésre. (Horn, 35.)

Az EU agrárpolitikájának távlatai, illetve középtávú költségvetése (Agenda 2000) is azt mutatja, hogy egyre inkább csökkennek a termelési támogatások. Helyükbe a vidékfejlesztés és az integrált környezetvédelem lép. Ez számos korlátot állít az állattenyésztés elé. Legújabb elemként számolni kell azzal is, miszerint az élelmiszerbiztonság további előnyöket élvez. (Lásd: 9. ábra, 4., 5. táblázat)

4.10. Környezetszennyezési nyomás

A mezőgazdálkodásra óriási környezeti nyomás nehezedik a legtöbb tagországban. Bár Magyarország ilyen szempontból kevesebb gondot okoz az EU számára főként alacsony vegyszerhasználatának, és extenzívebb állattenyésztésének köszönhetően, mégis beavatkozásra van szükség, mert a környezetvédelem szabályait tagság esetén át kell vennünk, és teljesítenünk kell.(3. grafikon) Ez az alapja ugyanis a biztonságos élelmiszer-előállításnak. Eddigi tárgyalásaink a környezetvédelem területéről nem várt sikerrel zárultak le ideiglenesen, de ez nem jelenti, hogy megnyugtató helyzetben vagyunk. A tennivalók konkrét megvalósítása nemcsak gazdasági, de társadalmi feladatokat is jelent. (Szabó, 64.)

Az EU-ban az utóbbi 20 évben folyamatosan csökkent a legelők területe, ugyanakkor nőtt a koncentrált állattenyésztési telepek száma és aránya a termelésben. Különösen a sertéslétszám jelent gondot. Bár csökkent a kemizálás, fennmaradt a szermaradvány és tápanyag felhalmozódás problémája. Ez még akkor is így van, ha a műtrágyázást okszerűen, több lépcsőben hajtják végre. Bár sikerült növelni az ökológiai gazdálkodás felületét, ennek többlet területigényével számolni indokolt.

Az elmúlt évtizedekben az ipari jellegű, koncentrált, nagyüzemi állattenyésztés vált a környezetszennyezés egyik legfontosabb tényezőjévé. Ebben szerepet játszik az állatsűrűség, a nagy-létszámú telepek „csúcsra járatása”, a trágyakezelés megoldatlansága, a helytelen tartástechnológiák, és sokszor az állományok fertőzöttsége.

A magyarországi helyzet bonyolultságát fokozza, hogy számos nagyüzemi állattartó telepet földterület nélkül privatizáltak, így a termelő nem tudja a trágyát szakszerűen elhelyezni vagy a bérelt földeken nem is érdeke a szervestrágyázás. Rontja a helyzetet a hosszútávú bérletek jogi védelmének hiánya, mely rövidtávú gondolkodásra sarkall.

Nem kellőképpen rendezett a lakott területeken történő állattartás kérdése sem. Az önkormányzatok sokszor nem tudnak érvényt szerezni saját szabályaiknak sem, mely a jogalkalmazás gyengéire vezethető vissza.

EU követelmény, hogy az állattal rendelkező gazdálkodónak megfelelő nagyságú területtel kell rendelkeznie, mely alkalmas a trágya elhelyezésére, és melyet az állomány környezetszennyezési kockázatának függvényében határoznak meg. Hasonló célokat szolgál a trágya egyenérték használata, és a differenciált megítélés.

4.11. Fenyegető állati eredetű betegségek

Az EU-ban figyelembe veszik, hogy az állattenyésztés veszélyes üzem. Fertőzés, por, kórokozók, kedvezőtlen testhelyzetű munkavégzés mellett a balesetek előfordulása sem elhanyagolható. Sok helyen dolgoznak még hagyományos, tetemes kézierőt igénylő istállókban, ahol ezek a veszélyek még fokozottabbak.

Fontos követelmény az állati eredetű hulladékok megfelelő kezelése. Ezek a tenyésztésben és a feldolgozóiparban is alapkövetelmények, melyeket szigorúan szabályoznak. A vágóhídi melléktermékek között veszélyes hulladékok találhatók, melyek szigorúan adminisztráció kötelesek. Ezen a területen rendelkezünk EU-konform magyar Állategészségügyi Szabályzattal, mely mérvadó, de betartását szigorítani kell.

A szabályok közt említésre méltó az, amely betiltja a vendéglátó-ipari ételmaradék etetését a sertésenyésztésben még ott is, ahol moslékfeldolgozó üzem áll rendelkezésre. Magyarországon csatlakozásunkig ott etethető moslék, ahol

erre megfelelő felfűző berendezés működik. Ennek ellenőrzése egyenlőre csupán szűrőpróbaszerű.

Magyarországon 2001 október 10-től megváltozott a vágóhídi melléktermékek kezelésének rendje. A kérődzők vágásakor keletkező melléktermékeket, az agyvelőt és gerincet el kell égetni. A kérődzők bőre kizárólag ipari célra használható. Egyéb állatok melléktermékeiből készült anyagból, ha a priontesztjük eredménye negatív, komposzt készíthető. A rendelkezés azt is megköveteli, hogy hús és csontliszt kizárólag nem kérődző állatokkal etethető, de szigorú gyártási feltételek biztosítása mellett. Fontos szabály, hogy állati mellékterméket tilos azonos fajú állattal etetni.

Az utóbbi időben előforduló fertőzések és járványok nagy elővigyázatot követelnek, és írnak elő. Ez a szféra ugyanis az élelmiszerbiztonság megteremtésének fontos színhelye. Az állattenyésztés és húsipar hulladékai nem takarmányozhatók feltétel nélkül. Hús, vér és csontlisztek korábbi felhasználási lehetőségei felvetették a gyanút súlyos betegségek előidézésére. A keletkező mintegy 45 ezer tonna állati hullának, és 230 ezer tonna vágóhídi hulladéknak csak körülbelül a 60-70 %-át ártalmatlanítjuk szabályosan. A hazai dögművek állapotáról jobb nem beszélni.

Az állattenyésztéssel kapcsolatos jogalkalmazás javítása, rendbetétele időszerű, mégpedig úgy, hogy ne szakadjunk el a gyakorlati lehetőségektől. Az eleve betarthatatlan rendelkezések nem viszik előre a problémák megoldását.

Nem szabad elfelejteni, hogy az élelmiszer-biztonság megteremtése jelentős költségtényező. Csábító dolog kikerülni, mert így több haszon marad. Az ehhez hasonló esetek a jogi és intézményi rendszer nem megfelelő szabályozása, működtetése következtében az egységes piac legalapvetőbb éltető elvét a piaci bizalmat ássák alá. Éppen ezért az ellenőrző hatóságok fontos feladata, hogy a törvényeknek érvényt szerezzenek. (Nagy, 49.)

4.12. A termékfeldolgozás egyben munkahelyteremtés

Mivel az EU farmereinek fele már jövedelmének nagyobbik részét nem a mezőgazdaságban keresi meg, kulcsfontosságú a vidéki munkahelyek létrehozása. A legnagyobb kihívás ma nem a mezőgazdasági termelés, hanem a vidéki lakosság további munkahelyekhez juttatása. Ennek kézenfekvő területe az állattenyésztés és termékeinek feldolgozása, amely nagy hozzáadott érték előállítására képes.

Magyarországon a 80-es évek végére a termelés értékének 50 %-át az állattenyésztés adta. Ma nem sokkal haladja meg a 40 %-ot. Az EU országokban az állattenyésztés-növénytermesztés aránya 70 : 30 felé közeleg. (jelenleg 66 : 34) Mi tehát nagyobb arányban exportálunk gabonaféléket és egyéb növénytermesztési termékeket. Az EU országok ezeket a termékeket az állattenyésztésbe transzformálva, élő állat és állati termékek formájában értékesítik, sokkal nagyobb hozzáadott értékkel.

Az mezőgazdasági termékek kereskedelme egyre inkább feldolgozott élelmiszerek formájában valósul meg. Az élőállatok országokon keresztül történő szállítása pedig várhatóan eltűnik.

„A magyar élelmiszertermelés egészében még nem fejeződött be a piacgazdaság teljes kiépítése. Nagyon lényeges feladatok még megoldásra várnak. Ilyen a hatékonyan működő, nem korrupt piaci intézményrendszer kiépítése, a minőség garantálására képes piaci szervezet megteremtése, a jogi keretek tartalommal való megtöltése és működtetése, és végül a hatékony termelést szolgáló állami beavatkozás intézményeinek létrehozása.”(Csáki, 11.)

Szerencsére Magyarország a társult országok között rendelkezik megfelelő hagyományokkal, statisztikai gyakorlattal, közgazdász és mezőgazdász szemlélettel ahhoz, hogy a rendszert idehaza is kiépítse. Meg kell azonban jegyezni, hogy a jelenlegi ütem túlságosan lassú. Az intézményeket nem elég ugyanis létrehozni, azokat működtetni is kell.

5. Az élelmiszerek előállításának szabályozása az EU-ban.

Az Európai Bizottság hosszú előkészítő munka után rögzítette az élelmiszer termelés irányelveit, figyelembe véve a korszerűsítés követelményeit. Ezt 1997-ben a „Zöld Könyv” (Green Paper) című dokumentumban adta ki, mely mérföldkőnek tekinthető az élelmiszertermelésben. Itt szerepel először az **egészségvédelem prioritása az áruk szabad mozgásával szemben. Ebben helyezték át a hangsúlyt a végtermék ellenőrzésről a folyamatok kontrolljára, monitoringjára. Itt emelték ki a gyártók felelősségét, illetve terjesztették ki a termékfelelősség szabályait az alapanyag termelőkre is.** (25 Hajdu) 2000 január az „Élelmiszerbiztonsági Fehér Könyv” (White Paper on Food Safety) kiadásának dátuma, mely összefoglalja a tagországok jelenlegi élelmiszerszabályozását. Nem titkolja, hogy az számos hiányosságot mutat, és leírja, hogy **az élelmiszerlánc teljes vertikumában széleskörű, integrált élelmiszerbiztonsági programot kell kialakítani és ennek megvalósításához és működéséhez a feltételeket biztosítani.**

A Fehér Könyv javaslatai lehetővé teszik az élelmiszertermelés, -előállítás és a forgalmazás teljes vertikumának átfogását. Ehhez 80 új jogszabályra van szükség, az alábbiakra vonatkozóan:

- takarmányellátás, állattenyésztés, alapanyag termelés,
- állategészségügy, állatvédelem, élelmiszer-higiénia,
- kémiai élelmiszer-szennyezők, szermaradványok,
- élelmiszeripari tevékenységek termelési higiéniája

- új típusú élelmiszerek, élelmiszer adalékanyagok
- szállítás, elosztás,
- otthoni és tömegétkeztetési felhasználás

Az élelmiszerbiztonsági vizsgálatok, felmérések és értékelések alapvető fontosságúak a feldolgozás és a forgalmazás korszerűsítésében. Ismeretes, hogy a fejlett országokban növekedett az élelmiszerekből adódó egészségügyi károsodások mértéke.

Az EU-ban az állattenyésztési termékekre és egyéb mezőgazdasági alapanyagokra ugyanazok a termékfelelősségi szabályok vonatkoznak, mint az ipari gyártmányokra és a feldolgozott élelmiszerekre. Ez a termékfelelősség 1985 óta van érvényben, de kiterjesztése időszzerűvé vált az ezredforduló állategészségügyi gondjai miatt. Az előállító számára ez azt jelenti, hogy kártalanításra kényszerülhet akkor is, ha nem ő felelős terméke hibájáért. A kártalanítás tíz évre terjed ki, 70 millió Euro felső határral. Az Európai Parlament Környezetvédelmi Bizottsága a kártalanítási időt húsz évre javasolta, 140 millió Euro felső plafonnal, de ezt a képviselők nem szavazták meg. 1993 óta Magyarország is rendelkezik EU-konform törvénnyel. (1993 évi X. törvény a termékfelelősségről)

Mivel a legtöbb élelmiszer a hagyományos mezőgazdasági komponenseken kívül sokféle más anyaggal is érintkezik, kapcsolatba kerül, át kell értékelni a minőségről korábban vallott nézeteket.(12. ábra)

Amikor élelmiszert fogyasztunk, nem csupán az eredeti mezőgazdasági terméket vesszük magunkhoz, hanem máshonnan származó anyagokat is. Már a kenyér alapanyaga, a búza is tartalmaz idegen elemeket, főként vegyszereket, és még nem beszéltünk a sütőipar adalékanyagairól, a címkék ragasztóiról, stb. De hasonló a helyzet a tej és hús fogyasztásakor is. Már a takarmányok tartalmazhatnak nem természetes anyagokat, melyek az állati szervezetben felgyülemelni képesek. Ezekhez hozzáadódnak egyéb takarmányozási komponensek, gyógyszerek maradványai.

Az élelmiszerszabályozás célja a teljes termelési vertikum nyomon követése, a fogyasztók egészségének és környezet védelmének maximális figyelembe vétele. Valamennyi komponens előállítási technológiáját is ennek kell alávetni, és a törvény szigorával megkövetelni.

Erre annál is inkább szükség van, mivel az élelmiszerek tömeges előállítása ma már nem képzelhető el adalékanyagok nélkül. Ezek gyártására külön iparágak jöttek létre.

Az ilyen adalékanyagokat részben a feldolgozási technikák követelik meg. Emellett nem elhanyagolható az érzékszervi hatások javítása, vagy az egészségmegőrzés iránti igény. A különféle vegyi anyagok helyett ezért egyre nagyobb szerepet kapnak az egészségóvó táplálék-kiegészítők.

Ez utóbbiak közé vitaminok, mikroelemek tartoznak. Az emberi szervezettel való kölcsönhatásuk esetenként vitatott, és ez óvatosságra kell, hogy intsen bennünket.

A fogyasztók előnyben részesítik azokat a táplálékokat, melyek nem adalékokat tartalmaznak, hanem anyagaikban eleve benne foglaltaznak a kívánt komponensek.

Az USA-ban például egyötödével csökkent a táplálék-kiegészítők forgalma. Nem az egészségkultusz ért véget, hanem új irányzatok törtek a felszínre, melyek jelei Magyarországon is megfigyelhetők, ha nem is olyan markánsan, mint a fejlettebb fogyasztói társadalmakban.

A korszerű mezőgazdaság kiemelkedő hozamokra törekedvén magas fejlődési erélyű fajtákat nemesített. A „hajtatott” technikákkal gyarapodó növények és állatok beltartalmi értékei ugyanakkor össze sem hasonlíthatók azokéval, amelyek „parlagi” módon növekedtek, és van idejük felvenni mindazokat a tápanyagokat, melyek évmilliók során az embernek és elődeinek létfontosságúak voltak. Ezt a hiányt pótolják különféle mesterséges anyagok bevitelével a feldolgozás során.

A globalizációval vele jár a profitra törekvés. Háttérbe szorulhatnak hosszútávú, egészségügyi szempontok. Ez nem jelenti azt, hogy minden negatívumot a globalizáció nyakába varrhatunk. A csapdák elkerülésére az EU megpróbál egyensúlyt teremteni a felfogások között. Ezért irányul agrárpolitikájának megújítása az egészséges élelmiszertermelés, az élelmiszerbiztonság, végső soron az életminőség javítása felé.

Fontos EU irányelv, hogy a termelés egészségügyi ellenőrzését nem csupán a végtermék minősítésével, adott esetben laboratóriumokban, határállomásokon, hanem a

termelés helyszínének fokozott kontrolljával kell megoldani. Ha a termelési folyamatban betartják a szabályokat, akkor vélelmezhető, hogy a végtermék nem lesz fertőzés forrása, vagy egészségre káros.

Az élelmiszerszabályozás célja tehát a teljes termelési vertikum szabályozása a fogyasztók egészségvédelmi szempontjainak maximális figyelembe vételével. Valamennyi élelmiszerkomponens és kiegészítő anyag előállítási technológiáját ennek kell alávetni, és megkövetelni.

A takarmánytermesztés és az állattenyésztés piaci rendtartása csak egy alapelem, melyet folytatni kell a feldolgozási ágazatok kemény szabályozásával, mégpedig úgy, hogy a vállalkozások versenyképessége ne csökkenjen, jövedelemtermelő képességük ne szenvedjen csorbát. A versenyképesség megőrzése maguknak a cégeknek az elsődleges kötelessége, de a hatóságoknak is hozzá kell járulniuk a versenyképesség fenntartásához azzal, hogy megfelelő feltételeket teremtsenek a vállalkozások működéséhez. Természetesen a feltételeknek is azonosaknak kell lenniük. Nem tartható, hogy vállalkozások csak úgy élnek meg a piacon, hogy alapvető normatívákra nem költenek. Az előírások betarthatósága, a költségek növekedésének elfogadhatósága mind itt jelentkező szempontok, ahol a mértéket meg kell találni. A szigor mindenesetre fokozódik.

A globalizáció következményei, a vegyszerezés, a génmanipuláció, előbb-utóbb a klónozás, és nem utolsósorban a járványos megbetegedések veszélye súlypont-

áthelyezéshez vezetnek Európa mezőgazdaságában. Találkozunk olyan nézetekkel is, melyek arra próbálják ösztönözni a fogyasztókat, hogy csak hazai terméket vásároljanak, mert abban jobban megbízhatnak. Ez a piacok renacionalizálására irányuló nézet nem mentes a demagógiától, és az egységes belső piac ellen hat. Mindenestre a fogyasztók érdekei látványosan megelőzik a gazdálkodók érdekeit. A fogyasztók sokan vannak, szavazataik többet nyomnak a latban, mint a termelők táboráé. Az élelmiszerek minőségéért egyre inkább aggódó lakosság megnyilvánulásai erősebb hatást gyakorolnak az agrárpolitikára, mint az állattenyésztők lobbijai, esetenkénti demonstrációi.

5.1. A vertikális szabályozás

Mivel az egyes tagországokban az élelmiszerekkel, illetve előállításukkal kapcsolatban eltérő előírások voltak életben, eleinte úgy gondolták az EU politikusai, hogy ezeket az előírásokat EU szinten egységesíteni kell. Ezt nevezzük vertikális szabályozásnak.

Az egységes élelmiszerszabályozás nem könnyű feladat, hisz Európa vonzerejében jelentős szerepet játszik a sokféleség, az élelmiszerek és a konyhaművészet gazdag választéka. Az egyes nemzetek konyhái és étkezési szokásai mélyen gyökereznek a lakosság érzületében, és nem utolsó sorban szorosan hozzátartoznak az adott ország képéhez. Az étkezés szertartásáról nem leszokni kell, nem helyettesíteni a „fast food” szokásokkal, hanem meg kell találni a helyét a

mai életformák számára, sőt tovább kell gazdagítani és népszerűsíteni.

Valószínűsíthető, hogy az Euro-recept rendszer kiötlői az amerikai példát követték, ahol a rohanó életmódhoz igazodó gyorsétkeztetési láncok valóban kontinensnyi területen uniformizálták az étkezést. Ezen túlmenően a franchise rendszereken keresztül megjelennek a világ legeldugottabb térségeiben is. Valóban, a hamburgerek és társaik egyazon receptek alapján készülnek az egész világon. A magasabb életminőség azonban más igényekkel jelentkezik. Így az Euro-recept elgondolás széles körben nem vált be.

Ennek ellenére vannak olyan élelmiszerek, melyekre a vertikális szabályozás az egész EU-ban egységesen alkalmazható. Így a tejre, tejsűrítményre, tojásra, mézre, cukorra, kávékivonatra, lekvárokra, csokoládéra élnek vertikális szabályok, lévén azok földrajzi területtől függetlenül eléggé egyformák. Hasonlóan vertikális szabályokat találunk egyes gyorsfagyasztott élelmiszerekre, speciális célú termékekre. Ilyenek például a bébiételek, diétás ételek. Ezeknél a kiemelt élelmiszerbiztonság a motiváló tényező.

Mikor világossá vált, hogy nem lehet egységes előírást adni az összes élelmiszerre, akkor a szabályozás más irányt vett. Áttértek az egyes élelmiszerekkel szemben támasztott egészségügyi követelmények leírására, és ezeket követelik meg az élelmiszer konkrét megjelenési formájától függetlenül. Ez az elv az előállításra is mérvadó, de lebontja azokat a forgalmazási korlátokat is, amelyek konkrét leírások esetén fennállnának.

A Fehér Könyv, arra kötelezi az Európai Bizottságot, hogy új vertikális szabályt ne alkosson, sőt a még meglévők folyamatos visszavonásán munkálkodjon.

5.2. Horizontális szabályozás

A vertikális szabályozás összességében nem vált általánossá, a megoldást más irányban kellett keresni. A magasabb életminőség új igényt támasztott nemcsak szubjektív, hanem technikai okok miatt is. Így győzhetett véglegesen az élelmiszerek diverzifikálása, és az ennek megfelelő horizontális szabályozás az Euro-recept elvet képviselő vertikális szabályozással szemben. (Rácz, 62.)

A termékek minőségét meghatározza, hogy előállításuk során milyen minőségi, egészségügyi, higiéniai követelményeket tartottak be. Az egységes belső piacon így lehet standard minőségű a termék.

A horizontális szabályozás célja a terméktől önmagától függetlenül ajánlásokat adni a fogyasztók egészségének, biztonságának védelme érdekében anélkül, hogy konkrét technikai megoldást követelnénk. Lényege nem a termékek pontos leírása, hanem a fogyasztók egészségvédelmével kapcsolatos előállítási és beltartalmi követelmények megfogalmazása.

A horizontális szabályozás nem egy adott termékre, hanem termékcsoportokra vonatkozik. A gyártás biztonságát tartja szem előtt, annak kereteit írja elő ajánlások formájában, melyek nem tartalmazzak konkrét megoldást az eljárásokra.

Az EU élelmiszer előírásainak tehát a magyar szabványokhoz hasonló rendszere, vagy besorolása nincsen.

A horizontális szabályozás fő területei az alábbiak:

- állategészségügy
- állatvédelem (animal welfare)
- növényegészségügy
- termelés során szereplő anyagok
- speciális termékek szabályozása
- biotermelési előírások
- környezetvédelmi előírások

Az egymás közti kereskedelemnek nemcsak a vámok (tarifális korlátok) és kontingensek (mennyiségi korlátok) képezték a gátját, hanem a termékek eltérő tulajdonságaiból, jellegéből, nemzeti sajátosságaiból adódó, nem összehangolt jellemzői is, melyek technikai jellegű akadályoknak minősíthetők, és esetenként diszkriminációra, a piac zavarására használhatók fel.(Lásd: 10. ábra)

A főbb állati termékcsoporthoz is készültek specifikus minőségi szabályok. Ilyenek a tej, vágómarha és a sertés minősítés közismert, nálunk is alkalmazott előírásai.

5.3. A verseny tisztasága

Az EU előírásai között legfontosabbak a fogyasztók egészségét, illetve a piaci verseny tisztaságát szolgálók, melynek legfontosabb területei az alábbiak:

- adalékanyagok**
- élelmiszerek minőségi előírásai**

- anyagokra vonatkozó szabályok
- élelmiszer higiénia
- címkézés
- besugárzással, gyorsfagyasztással készült termékek
- biotechnológiai eljárással készült termékek
- hatósági élelmiszerellenőrzés rendszere

Az EU tárgyalások egyik sarokpontja a fenti szabályok harmonizálásának megkövetelése, minden termelő számára az azonos feltételek biztosítása, a diszkrimináció mentesség, a piac zavarásának tilalma. Ide tartozik a fogyasztókhöz való korrekt viszony, azok tökéletes tájékoztatása a vásárolt áruk tulajdonságairól.

A fogyasztók tájékoztatásának kötelezettsége egy társult ország élelmiszer előállítója számára esetenként túlzottnak tűnhet. Ez azonban nem csak a fogyasztó, hanem a tisztességes gyártó érdekeit is szolgálja. Egészségügyi rendelkezések be nem tartása ugyanis extraprofitot eredményezhet a rövidtávon gondolkodóknak, egyidejűleg csökkenti mások versenyelőnyeit. Az előny azonban tisztavirág életű. Magyarországon ez különösen komoly probléma, mert bár az élelmiszer gyártás feltételeit szigorú szabályok írják elő, a jogalkalmazás nem felel meg a követelményeknek. A zuggyártás, a hamisított termékek előállítása összefügg annak a széles rétegnek az igényeivel, amely csak ilyen termékekre fizetőképes.

Nem véletlen, hogy a csatlakozási tárgyalások egyik nehéz témája a verseny tisztaságáról és a fogyasztók védelméről szóló fejezet.

5.4. Az élelmiszerek jelölése

Az élelmiszer bizalmi termék. A korrekt tájékoztatás érdekében az élelmiszereken az alábbi jelöléseket fel kell tüntetni.

- Az élelmiszer megnevezését, melyet védjegy, márkanév, esetleg fantázianév nem pótolhat. Ha fogyasztók jogos tudnivalójának számít, akkor az eredetre, különleges kezelésre vonatkozó információkat is fel kell tüntetni.
- Az élelmiszerek beazonosíthatónak kell lennie, így gyártója, forgalomba hozója visszakereshető. Ki kell zárni az összetéveszthetőséget más élelmiszerekkel.
- Az élelmiszer jellegének megfelelően annak pontos tömegét, térfogatát, darabszámát, a felhasznált adalékanyagok mennyiségét jelölni kell. A felhasznált anyagokat csökkenő mennyiségi sorrendben kell feltüntetni.
- Ha az élelmiszer minőségének megőrzéséhez tárolási, hőmérsékleti javaslatra van szükség, szintén feltüntetendő.
- Alapvető fontosságú az élelmiszer lejárat, szavatossági időtartamának ismerete. Ezért a gyártás és a lejárat napja egyértelműen, jól látható helyen kell, hogy szerepeljen.
- Nem lehet az adatok közt megtévesztő információ, például gyógyító hatásra utaló jelzés, ha az okmányokkal nem alátámasztott.

Összességében mindent el kell követni a vásárló érdekében, mert annak megtévesztése, esetleg becsapása EU berkekben nem tartozik a bocsánatos bűnök közé.

Itt kell megemlíteni az élelmiszerek származásának nyomon követhetőségét biztosító tételazonosító jelölést. Ez a nem csomagolt élelmiszereken úgy érvényesíthető, hogy a gyűjtő csomagoláson kell szerepeltetni. A kísérő okmányoknak is bizonyító erejük van ilyen esetekben.

Kötelező az élelmiszerek alkoholtartalmának feltüntetése, illetve egészségre ártalmas élelmiszerek esetében a figyelmeztető felirat. Sajnálatos, és kellőképpen nem elítélhető módon a törvény a dohányárúkat is az élelmiszerek közé sorolja. Ezen sürgősen változtatni kell, mivel megtévesztő, és ködösíti az élelmiszerekkel kapcsolatos statisztikát is.

Mivel egyre többen kísérik figyelemmel saját anyagcsere háztartásukat, az élelmiszerek tápértékét is fel kell tüntetni: azok energia, fehérje, szénhidrát, zsír, rost tartalmát. Különös élelmiszerek minősülnek a gyermek ételek és diétás ételek. Így ezeket előre kell csomagolni. A biotermék megnevezés csak szigorú előírások betartása és dokumentálása esetén jogszerű.

Fentieket a magyar élelmiszertörvény teljes részletességgel leírja, és megköveteli.

5.5. A minőségbiztosítás rendszere és intézményei

A minőség biztosítását több, egymásra épülő rendszer szavatolja (Szentpétery, 65.)

Az ISO 9000 minőség szabályozási rendszer. Nem tartalmaz konkrét módszereket, eljárásokat és gyártási technológiákat, hanem az alapelveket, célokat emeli ki, a vásárló igényeinek maximális kielégítésére koncentrálva. Bevezetése egyrészt minőségbiztosítási célból, másrészt tanúsítás megszerzése érdekében érdeke a termelőnek.

Az ISO 9000 bevezetése a mezőgazdaságban egyre terebélyesedik, mivel erősödik a versenyhelyzet. A tanúsítással rendelkezők előnyt fognak élvezni a piacokon, mint a feldolgozóipar beszállítói pedig nem nélkülözhetik a tanúsítványokat. Ez a szabvány hús ismérv alapján minősíti az adott gazdaság minőség szabályozási rendszerét. Ezek között szerepel a szerződések átvizsgálása, a beszerzések, a dokumentáció, a beszállított termékek vizsgálata, a termékek azonosítása és nyomon követése, a folyamatszabályozás, a bizonylatolás, a képzés, a vezetés felelőssége.

A statisztikai folyamatszabályozás (SPC) A minőségmenedzsment tulajdonképpen vállalati filozófia, mely a termék pályát a tervezéstől az értékesítésig nyomon követi. Megvalósításának egyik eszköze a statisztikai folyamatszabályozás. Elsősorban az élelmiszeriparban és kereskedelemben használatos. A paraméterek ingadozását előidéző véletlenszerű hatásokat értékelik, és tartják a

folyamatokat állandóan ellenőrzött állapotban. A módszer a valószínűség-számítás eszközeit használja fel.

Teljes körű minőségmenedzsment (TQM) Több mint minőségbiztosítás, mert a termelést és fogyasztást minőség szempontjából teljeskörűen felöleli. A termelő és fogyasztó közös érdek és értékrendszerére épül, és egyre inkább elterjed a mezőgazdaság és élelmiszeripar területén.

Veszélyelemzés és kritikus szabályozási pontok (HACCP) Meghatározza a kritikus pontokat, határértékeket. A tudatosság és dokumentáltság képezik az alapját. Míg az ISO tanúsítást külső, akkreditált szervezetek végzik, a HACCP a termelő által kialakított, önmagára szabott rendszer. Bevezetését már Magyarországon is megköveteli az EU élelmiszerszabályozása. 2002-től kell életbe léptetni, a bevezetés állami támogatása mellett. (102/2001.XII.16 FVM rendelet az „Élelmiszerbiztonsági rendszer kidolgozásának és bevezetésének támogatásáról”). Ennek keretében az exportáló vállalatoknak el kellett készíteniük önellenőrző programjaikat az Állategészségügyi és Élelmiszer-ellenőrző Állomások részére is.

A rendszert 1993-ban tette közzé a FAO/WTO Codex Alimentarius Bizottsága, nemcsak mikrobiológiai, de fizikai és kémiai veszélyekre is koncentrálva. A rendszer szervesen beépült az EU élelmiszer-higiéniai rendszerébe, mely elsősorban a megelőzésre összpontosít. Megvalósítása 12 lépcsőben történik. Először a termékskalát kell kidolgozni, majd létre kell hozni a megfelelő tudású szakcsoportokat a feladat elvégzésére. A rendszerbe bevont termékekről részletes leírást kell készíteni, az előállítás technikai folyamatábráival együtt. A technológia logikai sorrendjét a

gyártási helyszín bejárásával is ellenőrizni kell. Eközben kell feltárni a kockázatos fázisokat és veszélyeket. Meg kell határozni az ellenőrzési pontokat és a kritikus határértékeket. **Ha az adott technológia nem szavatolja a biztonságot, akkor a kritikus pontokon meg kell azt változtatni.**

Az árúk szabad mozgását az EU-ban kétszintű laboratórium rendszer kíséri figyelemmel. Vannak EU szintű laboratóriumok, és vannak a tagországoknak nemzeti laboratóriumai. Ezek az úgynevezett referencialaboratóriumok dolgozzák ki az egységes vizsgálati technikákat. Külön szaklaboratóriumok működnek egy-egy speciális vegyület, vagy nyomelem kimutatására. Természetesen nemcsak az összetétel megállapításán dolgoznak, hanem a kis mennyiségek mérése is a feladatuk.

5.6. További fejlemények a minőségbiztosításban

A minőségstratégia megvalósítására olyan átgondolt programokra van szükség, melyek előtérbe helyezik az emberközpontú vezetési stílust, a termelés minőségügyi stratégiájának kidolgozását, minőségfejlesztési technikákat.

A egyik új jelszó a **„Minőség és Biztonság” (Quality and Safety), rövidítve QS.** A hagyományos technológiával termelt termékekre kívánják bevezetni, először a húsféleségeknél, majd a zöldség gyümölcsféléknél is. Ez olyan követelményekkel jár, hogy az állattenyésztők lemondanak az antibiotikumok használatáról a

takarmányozásban, vagy hogy a termék eljuttatása a húsüzemből az üzletbe három órán belül történik. A rendszer működtetésére Németországban létrehozták a QS GmbH-t, mely társaság bevételeit a termelők és kereskedők biztosítják. A rendszert a 2002-es Zöld Hét alkalmából mutatták be Berlinben. Ugyanitt találkoztak az érdeklődők egy másik mozgalommal, az „Erlebnisbauernhoffal”, amelyet **élménygazdaságra** lehet lefordítani. Mintegy negyven szakmai szövetség összefogásának köszönhető, hogy ebben a rendszerben a látogatók nemcsak megvásárolhatják a termékeket, hanem előállításuk egyes fázisait a gyakorlatban is nyomon követhetik. Ezzel is a fogyasztók bizalmát kívánják növelni.

5.7. Jogharmonizáció az élelmiszergazdaságban

A „Dijoni Eset” óta a kölcsönös elismerés kötelezővé vált az EU-ban. Mindez azonban egy jogharmonizációs folyamat szerves része. (Kecskés, 56.)

A harmonizáció arra épül, hogy az élelmiszernek meg kell felelniük a legszigorúbb biztonsági követelményeknek. Előállításuk nemzeti szabvány alapján történhet továbbra is. Kötelező, hogy a szabványok az élelmiszer biztonsági előírásokat szavatolják, a horizontális szabályozás szellemében.

A minőségbiztosítás területén az egyes tagországok összehangolják jogi szabályozásukat. A társult országoknak is erőfeszítéseket tesznek ezen a területen, hisz fontos csatlakozási feltételről van szó.

Az élelmiszerek előállítását Magyarországon az élelmiszertörvény (1995.XC.törvény), a végrehajtással kapcsolatos miniszteri rendeletek (1/1966.I.29 FM-NM-KM, 35/1996 XI.30 FM-NM-KM rendeletek) , valamint a Magyar Élelmiszerkönyv (Codex Alimentarius Hungaricus) szabályozza.

Ez a jogharmonizált törvény „meghatározza a közfogyasztásra szánt nyers, félkész vagy feldolgozott élelmiszerek előállításának, forgalomba hozatalának feltételeit oly módon, hogy biztosítsa a fogyasztók egészségének, érdekeinek, valamint a piaci verseny tisztaságának védelmét, és segítse e termékek országok közötti szabad áramlását.”

A törvény első fejezete foglalkozik az élelmiszerek előállításának általános feltételeivel. A második fejezet a tulajdonképpeni Élelmiszer Könyv.

A törvény részletezi a csomagolás, forgalomba hozatal, tájékoztatás előírásait. Végül kitér a hatóságok szerepére, az ellenőrzésre, szankcionálásra, egyéb intézkedésekre.

Az élelmiszer eredetű betegségek megelőzésének hatékony eszköze a fejlett világban sikeres múltra visszatekintő, már említett HACCP módszer. Alkalmazását mind az EU direktívái, mind a Magyar Élelmiszer Könyv végrehajtási rendelete előírja .

Itt említjük meg az 1998 évi XXVII. számú törvényt „A géntechnológiai tevékenységről”. Ez elsőnek Magyarországon született meg a volt szocialista országok

közül. Szigorú, jogharmonizált törvény a génmanipuláció tiltására, a kísérletezésre, és az ilyen termékek kezelésére, felhasználására. Itt főként a takarmányozásban játszott szerep emelendő ki.

5.8. A Magyar Élelmiszerkönyv (Codex Alimentarius Hungaricus)

Mintájául más országok, elsősorban Németország, Ausztria, Svájc, Franciaország élelmiszerkönyve szolgált. Ezekben az országokban ez a könyv **elsősorban a gyakorlati tevékenység számára jelent útmutatást. Termékleírásai, irányelvei nem jogilag, hanem gyakorlati szempontból követendőek. Erre épülnek a szerződések, a piaci, az ellenőrzési és bírói gyakorlat egyaránt. A minőséggel kapcsolatos vitás ügyekben a döntés nem születhet meg ezek nélkül.**

Az első kötetben szereplő leírások az EU technikai rendelkezéseit veszik át, és váltják fel vele a magyar szabványokat.

A második kötet egy eurokonform nemzeti szabályozás megteremtésére törekszik. Olyan termékleírásokat tartalmaz, melyekre nincs EU szabályozás. Bevezetéséhez némi jogi készítésre is szükség volt Magyarországon. Az élelmiszertörvény előírja, hogy a Magyar Élelmiszerkönyvben szereplő megnevezéssel csak az ottani leírásnak megfelelő termék gyártható, illetve forgalmazható.

A Magyar Élelmiszerkönyv kiváltotta az élelmiszer szabványokat. Szabványok csak olyan mezőgazdasági termékekre maradnak érvényben, melyek közvetlenül nem fogyasztható nyersanyagok, vagy félkész termékek.

A harmadik kötet a vizsgálati módszereké. Tulajdonképpen egy olyan melléklet, mely az élelmiszer ellenőrzés egységes, megbízható módszereit foglalja össze „Hivatalos Élelmiszervizsgálati Módszergyűjtemény” címmel. Az összeállítás célja, hogy valamennyi beltartalmi tulajdonság, illetve összetevő egységes mérését szolgálja.

A jogharmonizáció fontos támpontja a már említett „Fehér Könyv” (White Paper.) Az okmány iránymutató az EU jogrendjének átvételi kötelezettségére, állandó feladatot jelentve az illetékes országok kormányai számára, hogy parlamentjeik jogalkotását bele tudják illeszteni az EU jogrendjébe.

5.9. Az élelmiszer-jogszabályok sajátosságai

Az élelmiszerekkel kapcsolatos jogszabályoknak két alapvető szempontot elégítenek ki. Egyrészt a szabályozást folyamatosan hozzá idomítják a változó követelményekhez, a gyakorlat tapasztalataihoz, nem utolsósorban a tudomány legújabb eredményeihez. Másrészt a rendszerbe foglalják törvényeket, logikai sorrendet állítanak fel. Ezek közül a legáltalánosabbak az alábbiak:

- A fogyasztók egészségének védelme

- A fogyasztók valóságghú tájékoztatása
- A fogyasztók érdekvédelme, és a verseny tisztasága
- A vizsgálati módszerek

A Magyar Országgyűlés által elfogadott törvények az elmúlt tíz évben jogharmonizációs szempontok figyelembevételével készültek. A parlament Európai Integrációs Ügyek Bizottsága kapta feladatul, hogy minden benyújtott törvényt vizsgáljon meg ebből a szempontból.

Az EU közösségi joganyaga (acquis communautaire) 1991 óta átvétel tárgya a csatlakozásra váró országokban, köztük Magyarországon is. Meg kell azonban jegyezni, hogy ennek a fejlett joganyagnak az átvétele nem azért fontos elsősorban számunkra, mert EU tagok akarunk lenni, és az átvétel nélkül erre semmi esélyünk nincs. Valamennyi országnak elemi érdeke, hogy ezen a területen előrelépjen, folyamatosan megújuljon.

A honosítás előkészületei a Földművelésügyi Minisztériumban a 90-es évek elején már megkezdődtek. Magyarországnak nem a nulláról kellett kiindulnia, hiszen nyugati exportorientációja miatt már korábban is figyelembe kellett vennie számos európai jogszabályt. Sőt ismert, hogy Magyarország estenként szigorúbb jogi feltételeket támaszt, mint az Unió.

Azt tapasztaltuk, hogy a jogharmonizációs feladatok háromnegyed részénél csak formai eltérések vannak, de a tartalmi eltérések sem jelentősek, rövid átmenettel gond nélkül bevezethetők. A szabályok mintegy 10 %-a igényel

komolyabb munkát, hosszabb átállási periódust. Ez a lemaradás időközben leszűkült, de mivel az EU-ban is újabb rendelkezések láttak napvilágot, a teljes harmonizáció helyett inkább közelítésről beszélhetünk.

A Római Szerződés, mint az EU alapító okirata célul tűzi ki az „életminőség emelését”(2.cikk), „az egészségvédelem magas színvonalának emeléséhez való hozzájárulást”(3.cikk/o), illetve a fogyasztók védelmének fokozásához való hozzájárulást.(3.cikk/s)

Az Amsterdami Szerződés, a másik alapvető jogforrás szavatolja a fogyasztók jogait a vásárolt termékekkel kapcsolatos információkhoz, és ahhoz, hogy érdekeik védelmére szervezeteket hozzanak létre. „A Közösség a fogyasztói érdekek előmozdítására és a fogyasztóvédelem magas színvonalának biztosítása érdekében – hozzájárul a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez.” (153.cikk/1)

A magyar élelmiszertörvény 1998 január 1 óta szintén erre kötelez. Sajnos tanúi lehetünk annak, hogy **a jogalkotás és jogalkalmazás nem mindig áll összhangban.**

Ugyancsak a Római Szerződésben olvashatók az alábbiak: **„Bizottság az egészségügy, a közbiztonság a környezetvédelem és a fogyasztóvédelem területére tartozó javaslataiban a védelem magas szintjét veszi alapul.”**(/100/A cikk/3) Az Amsterdami Szerződés ezt kiegészíti a következőkkel: „különösen figyelembe véve a tudományos tényeken alapuló minden előrehaladást. Az Európai Parlament és a Tanács -hatáskörük keretein belül- ugyancsak törekednek ezen cél elérésére.” (95.cikk/3) (3)

Az egységes belső piac fontos állomása volt 1987-ben az Egységes Európai Okmány elfogadása. Ez is elsődleges joganyagnak minősül az EU-ban. Ekkor ugyanis megjelent az a szabályozástechnika, mely szubszidiaritás alapelvén nyugodott. Lényege, hogy **EU szinten csak azt kell szabályozni, ami a közösség működésének alapfeltétele.**

Ez az elv nem érvényesül azokra a területekre, mely a fogyasztók érdekeivel, elsősorban egészségükkel kapcsolatosak. Az ilyen irányú törvénykezésben egységes érdekeket képvisel Brüsszel, és nem decentralizál. A szubszidiaritás elvét tehát aláveti a fogyasztók érdekeinek.

Mivel az EU-ban kínálati piac működik, különösen fontos a tisztességtelen üzleti magatartás kiküszöbölése. A szabályozás jelentős szerepet szán ennek a területnek. Magyarország számára sincs más választás, ha ezen a piacon benn akar maradni, illetve további értékesítési terjeszkedést tűz ki célul.

1999 végére az Európai Bizottság új stratégiát körvonalazott: tovább fokozni az élelmiszer biztonságot, a fogyasztók védelmét. Ennek érdekében jelentős szervezeti változás is bekövetkezett: az Európai Bizottságon belül e terület a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főbiztos hatásköréből átkerült a Fogyasztóvédelmi Főbiztos hatáskörébe. Ezzel megszüntették azt az összeférhetetlenséget, miszerint a termelést felügyelő Főbiztosság lássa el önmaga ellenőrzését. Ez több EU tagországban hasonlóképpen működik. (Lásd Ausztria)

5.10. A szabályozás módosulása

Az európai élelmiszerminőség szabályozását gazdasági és fogyasztásvédelmi tényezők egyaránt alakítják. A gazdasági érdekeket azonban nem lehet a fogyasztók érdekei ellenére korlátlanul érvényesíteni.

Az egységes belső piac velejárója, hogy bármely tagállamban termelt és árusított élelmiszer nem tiltható ki a másik tagállamból. A vámok csökkentése óta a kereskedelem korlátozására a tagországok előszeretettel hivatkoznak a horizontális előírások be nem tartására. Ez különösen kézenfekvő lehet a mezőgazdasági termékek, köztük az élőállatok és állati eredetű termékek esetében. **A különféle tagországok mintegy 200-féle kereskedelmi akadályt „találtak ki” és alkalmaztak a vámok részbeni helyettesítésére piacaik védelme érdekében.** Ezeknek az akadályoknak 80 %-át mintegy hat akadály képezi, melyek a nemzeti piacok korlátozott volta miatt az élelmiszeripar koncentrációjának bizonyos mértékű befagyasztását, egyben versenyképességének csökkenését jelenti. (Lásd: 10. ábra)

Megjegyzendő, hogy a horizontális szabályozáson kívül egyéb tényezők is játszhatnak forgalomkorlátozó szerepet. Ilyen a nemzeti pénzügyi szabályozás, a fogyasztóvédelmi intézményrendszer, a versenyjog nem megfelelő harmonizációja, esetleg környezetvédelmi okok.

A szabad piac ugyanakkor csökkenti az élelmiszerárakat, szélesíti a kínálatot. A piac bővülése fellendíti a termelést.

A kereskedelem liberalizálása tehát ösztönzőleg hat a gazdasági fellendülésre.(Juhász, 37.)

A kereskedelem korlátozására használatos akadályoztatási formák az alábbiak szerint csoportosíthatók

- Az összetételre vonatkozó tiltások. Vannak EU tagországok, ahol még fennáll bizonyos komponensek tiltása. Hatályon kívül helyezésükre folynak az erőfeszítések. Az újonnan belépők esetében átmeneti felmentést (derogáció) kell kérni.
- A termelő csak akkor használhat egy bizonyos közismert nevet, ha a termék összetétele pontosan megfelel a közismert termék kritériumainak.
- A közösségi direktívák ellenére egyes tagországok eltérő jelölések vagy csomagolási technikák betartását követelik meg. Ez magában foglalja a csomag méretét, alakját, anyagát, göngyölegforgalmazási feltételeit (visszaváltás, hulladék kezelése), és egyéb hasonló feltételeket.
- Pénzügyi akadályokat képeznek olyan intézkedések, melyek negatív diszkriminációt jelentenek az importőrrel szemben. Például eltérések lehetnek a hozzáadott érték adóztatása területén, mely az árakat is befolyásolja. A magyar forgalmiadó rendszer is harmonizálásra szorul.
- Nem jelentéktelen a speciális akadályok felállítása, mely a horizontális szabályozással kapcsolható össze.

(határellenőrzési, minőségvizsgáló előírások, stb..) Ezek elsősorban addig érintik Magyarországot, amíg EU szállítmányai exportnak minősülnek. Tagságunk esetén sem hagyhatók azonban figyelmen kívül, hisz az egységes piacon való szereplés nem jelent engedményeket.

Láthatjuk tehát, hogy az egységes belső piac zavartalan működtetésére nem volt elég a vámok és mennyiségi korlátozások eltörlése, hisz helyettük indokolt, vagy mondva csinált akadályokat gördítenek esetenként. Hiába írja elő a Római Szerződés 30.-dik Cikkelye a szabad kereskedelmet, ha ezek az akadályok zavarják az elgondolás megvalósítását. Az import ilyen korlátozása gyengíti a piaci versenyt, csökkenti a termelők „edzettségét”, elszigeteltséget, „üvegházi” körülményeket idéz elő, melyek hosszabb távon éreztetik kártékony hatásukat.

A szakértők szerint a belső akadályok eltávolítása növelhetné az egységes piac forgalmát, és tovább zsugorítaná a jelenleg mintegy 6 % importot. Mivel Magyarország mezőgazdasági termékeinek mintegy 45 %-át jelenleg még exportálja, később majd tagként szállítja az EU-ba, igen nagy odafigyelést igényel ezeknek az akadályoknak a megelőző kivédése.

5.11. Az EU állategészségügyi előírásai

Az állategészségügy szervesen kapcsolódik az élelmiszerbiztonsági előírásokhoz, ezért az EU

egységesen és magas szinten támaszt követelményeket ezen a területen. Ezek be nem tartása a közegészség ügy potenciális veszélyeztetésének minősül. Betartása a társult országok taggá válásának alapfeltétele. Az előírások alól semmiféle felmentés nem várható, sőt nem is kérhető.

Jelentős gondot okozott, hogy ezen a területen az egyes tagországokban a legeltérőbb szigorúságú szabályok léteztek, melyek nagymértékben gátolták az egymás közötti kereskedelmet. (Magyarország ilyen szempontból a szigorúan szabályozott országok közé tartozik.) Ennek megfelelően világossá vált, hogy közösségi szintű rendezésre van szükség, és mint már említésre került, a szubszidiaritás elve itt nem alkalmazható. (Thompson, 67.)

Az egyes tagországoknak el kell fogadniuk a vizsgálatokra kidolgozott egységes technikát, és kölcsönösen el kell fogadniuk a termelés helyszínén végzett vizsgálatokat, a kölcsönös bizalomra építve. A Fehér Könyv 82 állat és növény-egészségügyi szabályra javasolt harmonizálást, mely nagy többségében megvalósult. Természetesen ez nem zárja ki, hogy a rendeltetési helyen nem végeznek ellenőrzést, de az csak reprezentatív módon, szűrőpróbaszerűen, vagy gyanú alapján történik.

Az EU-n belüli kereskedelem útjából a legnagyobb akadályok elhárultak. A külső országokból az EU-ba beszállított, általuk tehát exportált állatok és állati termékek szállításának ellenőrzése az országhatárokon történt, és történik még ma is . Ez költséges folyamat, és azzal a veszéllyel jár, hogy esetleg az árút visszafordítják. A drága

vizsgálatokat, a felesleges szállítást ilyenkor el lehet könyvelni, mint ablakon kidobott pénzt. Nem mérhető viszont, hogy a felesleges szállítás növeli a járványveszélyt, különösen ha a visszafordítás indoka valamilyen betegség, vagy bizonytalan eredet.

Így hát az egészségvédelmi biztosítékok nem mellőzhetők a termékek szabad mozgására hivatkozva. Ezért célszerű a termelés, illetve feldolgozás helyszínén történő ellenőrzés. Ez megköveteli a nemzeti előírások átfogó harmonizálását.

A cél az, hogy csökkentsék az adminisztratív korlátokat és költségeket, megrövidítsék (ideális esetben megszüntessék) a szállítmányok feltartóztatását, ugyanakkor biztosítsák, hogy az állati eredetű élelmiszerek emberi fogyasztásra alkalmasak, biztonságosak legyenek.

Alapvető követelmény az állatok azonosításának lehetősége. Az állatokat oly módon kell megjelölni, hogy az tartós, kíméletes, és alkalmas legyen a beazonosításra. A jelölés végig kell, hogy kísérje az állatból származó terméket is, hogy bármilyen probléma esetén nemcsak az állat, de a tenyésztő, vagy tartó is visszakereshető legyen.

Hasonlóan fontos, hogy a beazonosított állatokról pontos, megbízható nyilvántartást vezessenek. Ezek hiányában ugyanis a megbízható egyedi jelölés értelmét veszti. Ez teszi végül is lehetővé az állat visszakeresését, melyet nem csupán az esetleges betegségforrások vizsgálata, hanem a tenyésztési, keresztezési munka is megkövetel. Az elődök tulajdonságainak ismerete nélkül

korszerű tenyésztésről nem beszélhetünk. Az állatok szállítása hasonló feltételekhez kötött.

Az egyes állatfajokra nem egyformán szigorúak az előírások. Szarvasmarha esetében például az egyedi jelölés kötelező az EU-ban. Ezt Magyarországon már sikerült megvalósítani (ENAR rendszer). A sertések, juhok, kecskék azonosítása nemzeti hatáskörbe tartozik, de itt is követni kell a rendszert. Ennek lényege, hogy minden férőhelyet nyilvántartásba kell venni, és el kell végezni az állatok egyedi megjelölését. Ezt a területileg illetékes állomás végzi, az Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet felügyelete mellett. A tenyésztési hatóság a füljelzéssel kapcsolatos, valamint a szállítással kapcsolatos előírásokat közlőnyben ismerteti. A kérdést szabályozó 98/2001 XI.29. FVM rendelet 2001 decembertől hatályos. Magyarország különösen a szarvasmarha-tenyésztésben érte el a kívánt szintet, de a sertés ágazat felzárkózása is folyamatos.

A tenyészállatoknál általában a szarvasmarhákéhoz hasonló egyedi azonosítás folyik, az árutermelő állománynál viszont elégséges a létszámok nyilvántartása, és az állattartó beazonosíthatósága. Meg kell jegyezni, hogy minden állattenyésztő, aki ad magára, ezeket az előírásokat saját szükségletére önmagától is vezeti, nem szükséges hozzá előírás. Viszont a jelöléseknek nemzeti szinten egységesnek kell lennie.

A piacokon, árveréseken ma már nem csupán az élő állatok kerülnek bemutatásra, hanem szaporítóanyagok is vevőre várnak, így sperma, petesejt, sőt zigóta is.

Ezekre még inkább vonatkozik a beazonosíthatóság, hisz fokozottan bizalmi termékekről van szó.

5.12. Állatvédelmi előírások

Mivel az állatokhoz való viszony a civilizáció fokmérőjének tekinthető, egyre szigorúbb állatvédelmi intézkedések látnak napvilágot. Az állatvédelem szubjektív oldala az állatok szenvedésének elkerülése. Az EU előírás abból indul ki, hogy bár az állat nem gondolkodó lény, mégis lehet neki fizikai fájdalmat, szenvedést, diszkomfort érzetet okozni. A civilizált országok megpróbálják ezt elkerülni, de elvárják partnereiktől, hogy hasonlóan gondolkodjanak és cselekedjenek.

Az állatvédelem kérdése akkor került előtérbe a haszonállatok területén is, amikor általánossá vált az úgynevezett iparszerű tartás. A kíméletlen többlettermelési kényszer, a tömeges, sokszor komfortellenes elhelyezés, a csupán termelésnövelésre orientáló takarmányozás ellentétes az állatok öröklött életformájával.

Van a dolognak egy gyakorlati oldala: régóta bizonyított, hogy az állat nem komfortos tartása és takarmányozása a termelőkéesség rovására megy, az állat megszokott környezetéből történő minden kimozdítás stresszhatással jár, és rontja az állati termék minőségét. Az EU által kidolgozott állatvédelmi törvény

tehát egy szubjektív és egy gazdasági megfontolás eredménye.

Az EU elvárja, sőt a csatlakozáshoz megköveteli a törvény harmonizálását és bevezetését. Magyarországon a törvény 1998-ban született meg a Környezetvédelmi Minisztérium gondozásában.

Az állatvédelmi szabályok elsősorban az állatok tartásával, szállításával, vágóhídi kezelésével foglalkoznak.

A tartástechnológiai kérdéskörben elsősorban a tojótyúkokra, a borjakra és sertésekre születtek irányelvek. Ezek igen részletesen leírják, hogy milyen körülmények között tarthatók az állatok.

Ugyancsak jelentős követelményei vannak az állatszállításnak. Az eladott állatokat sokszor nagy távolságokra viszik, esetleg országhatárokon keresztül. Pontos előírásai vannak a szállítás közbeni pihentetésnek, etetésnek, itatásnak, a szállítójárművekkel szemben támasztott követelményeknek.

Külön fejezet foglalkozik a beteg, vagy sérült állatok témakörével, az elsősegély és a kényszervágás feladataival.

Az állatok leölése szigorú feltételekkel történhet, a legkisebb fájdalom és stressz okozása mellett. Ez a munka különös körültekintést, és szakképzettséget követel.

Az állattartók, szállítók, vágóhidak felelőssége egyaránt meghatározott, az illetékes hatóság pedig ellenőrzési és szankcionálási joggal élhet.

Magyarországon a rendelet, illetve végrehajtási utasításai érvényben vannak. Az állattarás meglévő épületei nem kerülnek átalakításra, de az új telephelyek építését csak az EU normatíváknak megfelelően szabad elvégezni. Mivel a termelés ellenőrzése a helyszíneken történik, a piacra jutás előfeltétele a törvények betartása. Várhatóan az élőállat szállításokat vissza fogják szorítani részben járványügyi, részben állatvédelmi okok miatt. Ennek megfelelően ajánlatos lesz a vágások logisztikájának kimunkálása, juhvágóhidak létesítése. Az EU megköveteli, hogy az egyes munkaterületeken csak szakképzett dolgozók tevékenykedhessenek.

Összességében a magyar állatvédelem helyzetével messzemenően nem lehetünk megelégedve. A dolog felnőtti példamutatás, illetve családi-iskolai oktatás-nevelés kérdése. Az emberre rászoruló, hozzá valamiképpen ragaszkodó és kötődő, de általa kihasznált élőlények a jelenleginél sokkal több emberséget igényelnek és érdemelnek. Az emberek egymáshoz, illetve az állatokhoz való viszonya pozitív korrelációban áll egymással.

Átmeneti felmentést kértünk a borjak és a tojótyúkok férőhely-előírásainak azonnali betartása alól. (Lásd: 6. táblázat)

5.13. Előírások a hús minőségére

A friss hús forgalmazására már a hatvanas évek elején születtek szabályok. 1964-ben direktívákat alkottak, melyek az egészségügyi alapfeltételeket rögzítették. Ezek irányadók voltak a tenyésztők, feldolgozók, sőt a tárolók, raktározók, kereskedők részére is. Egy részük állatvédelmi szabály volt, mert a levágást részletezte, de a friss hús darabolásával is foglalkozott, sőt előírta a vizsgálati feltételeket is.

A nyolcvanas évek végén a szabályok már úgy módosultak, hogy a hús- szállítás rendeltetési helyétől függetlenül kellett megfelelni egységes követelményeknek. Ebbe bele kell érteni a húsok jellemző adatait feltüntető jelzések rendszerét is, amely nagymértékben segítette a minőségvizsgálók és vásárlók eligazodását. Rendelkezések születtek a feldolgozást végző személyzettől megkövetelt higiénés állapokra vonatkozóan.

Belátható, hogy szigorú garanciákat kell nyújtani a termelés helyszínén az előírt állapotokról, hogy el lehessen tekinteni a határokon történő vizsgálatoktól. Ez bizalmi kérdés is. A társult országok számára lehetőség van úgynevezett ekvivalencia megállapodásra, mely kölcsönösséget jelent az EU és egy csatlakozni kívánó ország között.

5.14. Feldolgozott húsfélékkel kapcsolatos követelmények

A feldolgozó üzemek, azok személyzete, dolgozói az előírások alanyai, akikkel szemben szigorúan dokumentált egészségügyi követelményeket támasztanak. A végtermékek kezelése, csomagolása, címkézése, igazolásokkal való ellátása szintén itt említendő.

A szabályozás nem tekinthető lezártnak, folyamatosan épülnek be új elemek az igények növekedése, a vizsgálati módszerek fejlődése, esetleg járványveszély valószínűsége következtében.

A friss baromfihúsról 1974 óta van érvényben az általános szabályokkal harmonizáló rendelkezés. Hasonló intézkedések születtek később a tenyésztett vadak húására, valamint a nyúlhúsról.

Az EU-ban 13 irányelv foglalkozik az élelmiszerek kémiai biztonságával. Az ezzel kapcsolatos jogharmonizált törvényt a magyar országgyűlés 2000-ben fogadta el (2000. évi XXV. Törvény az élelmiszerek kémiai biztonságáról)

5.15. Állati termékekre vonatkozó szabályok

Olyan termékekről van szó, melyek direkt vagy indirekt módon állatokból származnak, és emberi fogyasztást szolgálnak.

Természetes követelmény, hogy az állat egészséges legyen. Ne legyen olyan fertőző betegsége, amely emberre is áterjedhet.(Zoonózisok) (Lásd: 13. ábra)

A feldolgozás során betartották a higiénia követelményeit, és a dolgozókkal is betartatták. A magyar zugvágóhidak sorsa a bezárás lesz.

Az EU valamennyi egészségügyi előírás szigorúan betartandó! A termelő berendezések, építmények, gépek, munkaterületek és felületek kialakítása csak ennek megfelelő lehet.

Az egyes tagországok kötelessége és felelőssége, hogy mindez megvalósuljon. Ugyancsak a tagország felelőssége a folyamatos ellenőrzés is. Amennyiben minden leírt feltétel biztosított, akkor nem kell tartani attól, hogy az EU szűrőpróba szerinti ellenőrzéseiben hibát talál.

1990-től van életben az a direktíva, amely az állatorvosi ellenőrzésekre vonatkozik. Eltörölte az állategészségi vizsgálatokat az EU belső határain, és áthelyezte azokat a származási-feldolgozási helyekre. Egyidejűleg szigorú kontrollt vezetett be a harmadik országokból származó import termékekre.

Az egyes tagországoknak ki kellett dolgozni a direktíva végrehajtásával kapcsolatos nemzeti törvényeket, és be kellett nyújtaniuk elfogadásra. Jó néhány nemzetközi szervezet és Magyarország is készíti az élelmiszer biztonságot növelő stratégiai programját.

1981-ben általános szabályokat fogadtak el az EU-ban az állatok gyógyszeres kezelését, a gyógyszerek előállítását, raktározását, forgalmazását, bevizsgálását illetően. Ezzel az Unió teljes területén egyenlő szintű fogyasztói védelmet kívánnak biztosítani, és az ez irányú tevékenységet össze kívánják hangolni. Gyógyszer engedély nélkül sehol nem árusítható, de ha egy tagország már engedélyezte a használatát, akkor életbe lép a kölcsönös elismerés elve, és akkor máshol sem tiltható.

Az állati gyógyszerek maradványai veszélyesek lehetnek az emberre, de kedvező esetben is rontják a termék élvezhetőségét. A megengedett maradványértéket maximálja a rendelkezés, azok pontos meghatározási módszereire is előírások vannak. Ki kell jelölni a vizsgálatra alkalmas laboratóriumokat, létrehozandók az ellenőrző testületek. Különösen ügyelnek a hormonok vizsgálatára. Ez utóbbiakat általában hozamnövelés céljából alkalmazzák. Ide tartoznak azok az anyagok is, melyek a pajzsmirigy hormontermelését stimulálják. (Mindezen anyagok használatát az EU 1988-ban betiltotta, mert maradványait az emberre károsnak találta).

Tilos fertőző állat élelmiszer céljára történő feldolgozása. Ez alapszabály, de betartását az EU különösen komolyan veszi. A zoonózisok közül a tuberkolózis és a brucellózis áll a figyelem homlokterében, de az EU hadat üzent valamennyi állatbetegségnek, és az emberre ártalmas állati eredetű anyagnak, élelmiszernek. Jellegzetes ilyen betegség a botulizmus, a szalmonella, vagy a liszteriózis. (Ez utóbbi miatt fordítottak vissza több millió Ft értékű magyar szalámit az USA-ból.) A lépfenét túl korán írtuk le, mint veszélyforrást.

A fenti tevékenység összehangolása átfogó kommunikációt igényel. Számítógépes rendszer segíti az ezzel kapcsolatos statisztikai munkát, mely kiterjed a betegségek nyilvántartására. Egyidejűleg kötelező a mintavétel a takarmányok, állatok, állati eredetű termékek patogén anyagainak kimutatására. Számítógépes rendszer kapcsolja össze az állatorvosi hatóságokat és szolgálatokat. Ez előfeltétele a határokon történő vizsgálatok megszüntetésének. Ezt a rendszert hívják „Amino” hálózatnak.

5.16. Az élelmiszerszabályozás döntési rendszere

Az EU-ban a döntések a közös érdekek figyelembevételével, a demokrácia szellemében, és az egyes országok önrendelkezésének tiszteletben tartásával történnek. Legalábbis ez a cél, melyet természetesen kompromisszumok árán lehet megközelíteni.

Amíg az Uniónak kevesebb tagja volt, az egyhangú döntés dívott. A fokozatos bővítés során a működőképesség érdekében elmozdultak a minősített többség irányába. Az alapvető ügyekben azonban továbbra is érvényesül az egyhangú szavazás. Az élelmiszer biztonsággal kapcsolatos kérdések ide tartoznak.(16, 17)

A gyakorlatban első látásra bonyolult, de a valóságban nagyon szigorú döntési rend működik. A közösségi döntések hatályba lépésük után bekerülnek a tagországok

joganyagába. Az irányelvek további nemzeti szabályozást, adaptációt, konkretizálást igényelnek.

Az EU joganyagának döntő többsége az élelmiszergazdasághoz kapcsolódik. Ez a terület is összhangban van az általános döntési folyamattal. Ezek többsége az agrárpiaci rendtartással, a piacra jutási támogatással kapcsolatos. Jelentős területet foglal el az élelmiszerek forgalmazásának horizontális szabályozása. (9, Borchardt.)

Az EU jelenleg további bővülés előtt áll. Ez magával hozza, hogy megreformálja döntési mechanizmusát, alkalmassá teszi arra, hogy nagyobb taglétszám mellett is működőképes maradjon. Ez csak akkor valósul meg, ha az egyhangú döntéseket egyre szélesebb körben váltják fel a többségi döntések. Túl sokak vétójoga azonban túl sok korlátlan nemzeti érdekérvényesítést jelent, ami gátolhatja az EU működését.

Elsősorban a kis tagországok harcolnak a vétójog minél szélesebb körben való fenntartásáért, ezzel látják érvényesíthetőnek nemzeti érdekeiket.

Nem véletlen, hogy a bővítéshez szükséges reformok közt a döntéshozatali mechanizmus átalakítása az egyik levitatottabb kérdés.

Járványveszély esetén az EU-ban régiókat határoznak meg az állategészségügyi helyzetnek megfelelően. A járvány terjedését védőrégiók és ellenőrző régiók próbálják meggátolni. Az alapelvek itt a következők:

- A fertőző betegségek mentesítésével az állatállomány egészségi állapotának magas szinten tartása.
- Betegség fellépése esetén a beteg állomány kiirtása, a vakcinázás mellőzése.
- A tenyésztés helyszínén, a szállítások kiindulópontján, valamint az EU-ba érkező import állományban szigorú állategészségügyi ellenőrzése.
- Adminisztratív követelmények. Ilyenek a bejelentési- és folyamatos tájékoztatási kötelezettség, a diagnosztikai módszerek egységesítése, e célból laboratóriumhálózat létrehozása. Valamennyi rendkívüli esemény és fejlemény számítógépre kell, hogy kerüljön, és az adatoknak el kell jutniuk a központi nyilvántartásba.
- Egységes pénzügyi háttér biztosítása, mely a rendszer fenntartására, illetve a kártérítések kifizetésére nyújt forrást

5.17. A döntési mechanizmus működése

Az élelmiszerekkel kapcsolatos törvényhozás értelem-szerűen a javaslattétellel kezdődik. Ez kimondottan szakmai munka, sokszor hosszantartó, szerteágazó konzultációkkal alátámasztva. Nincs előírt menete, és ebben a fázisban nem is nagyon publikus.

Az új törvények napirendre tűzését az Európai Parlament, vagy a Miniszteri Tanács kezdeményezi, majd az Európai Bizottság indítványozza önállóan.

Első lépcsőben a javaslatokat az Európai Parlamentben vitatják meg, ahol az illetékes parlamenti bizottságok veszik kézbe. A bizottságok végzik el a szakmai műhelymunkát, majd az anyagot a Parlament plenáris ülése elé terjesztik. Mindebben nem kerülhetik meg a szakszervezeti, szakmai és fogyasztói szervezetek megbízottaiból álló Gazdasági és Szociális Bizottság állásfoglalását. A Parlament mintegy általános vitát folytat az előterjesztésről, és a módosítások elvégzésére ismét a Bizottság válik kompetenssé. Ezután újra a Parlament következik, ahol a véglegesítés megtörténik.

Mivel a parlament tagjait közvetlenül, pártok támogatásával választják meg, akik az ennek megfelelő képviselőcsoportban, frakcióban ülnek, ebben a fázisban a munkának politikai töltete is van. Főként a közvélemény számára legfontosabb témák jelennek itt meg, mint a környezetvédelem, fogyasztói érdek, egészségvédelem. Az Európai Parlament tagjai ezekkel kívánják választóik további támogatását, vagy elismerését elnyerni. Az Európai Parlament illetékes bizottságai már sokkal inkább szakmai szemmel kell, hogy nézik a dolgokat. Itt már az egyes nagy érdekcsoportok (ipar, mezőgazdaság, alkalmazottak) lobbizása játszik észrevehető szerepet. Végül a Régiók Tanácsa a regionális érdekeket próbálja érvényesíteni. A véglegesítést az Európai Tanács végzi, amely már nemzeti érdekeket is figyelembe vesz. Ha nem keresnék a megegyezést, az állandó opponálás miatt aligha

lehetne élelmiszerekkel kapcsolatos törvénykezéstről beszélni. Az élelmiszerszabályozás szakmai, és politikai tényezőket, regionális és nemzeti szempontokat olvaszt össze.

Az elfogadás tehát nem a Parlamenten, hanem az Európai Tanácson múlik. A végrehajtás, és annak ellenőrzése ismét a Bizottság feladata. Látható, hogy a politikai döntés joga a hatalmi testületké, míg a szakmai, végrehajtó, ellenőrző feladatot a Bizottság, mint igazgatási szervezet végzi. Számunkra szokatlan, hogy a Parlament nem rendelkezik akkora hatalommal, mint például Magyarországon. Ennek a már említett oka, hogy ott a képviselők pártok szerint rendeződnek frakciókba, és óhatatlanul pártérdekeket is képviselnek. A nemzeti érdekek keresztülvitelére az egyes országok vezető politikusai (miniszterelnök, miniszter) nagyobb garanciát jelentenek, és ők a Miniszterek Tanácsában vagy az Európai Tanácsban ülnek.

Ezen a területen a fejlődés arra irányul, hogy a Parlament szerepe erősödjön a döntéshozatalban.

A szakmai munka az Európai Bizottságban, azon belül is a Főigazgatóságokon folyik.

5.18. Az élelmiszerek minőségéért felelős hivatalok

Az élelmiszertermelés szabályozása, ezen belül a minőségbiztosítás három főigazgatóság, illetve szakmai-

tudományos tanácsadó bizottságok közreműködésével zajlik.

Ezek közül megemlítendő a D6.III. Ipari Ügyek Főigazgatósága. Bizonyos részlege foglalkozik az élelmiszer előírások mintegy 80 %-ával. Ezen belül a jogi kérdésekkel, az élelmiszer-jelöléssel, az adalékok-, szennyező anyagok problémakörével, az élelmiszerekkel érintkező anyagokkal, a sugárkezeléssel, az új élelmiszerekkel, a higiéniai ellenőrzéssel.

Másik jelentős részleg a D6. XXV. Fogyasztóvédelmi Főigazgatóság. A törvény-előkészítésben, valamint a törvényhozás érdekvédelem szempontjából történő felügyeletével megbízott intézmény. Szerepe egyre jelentősebb az ismert okok miatt.

Legnagyobb szervezet a D6.VI. Mezőgazdasági Főigazgatóság. B/I. Igazgatósága foglalkozik az általános jellegű témákkal, a B/II. Igazgatóság a takarmányozási és állategészségügyi témákban érdekelt.

Ez a Főigazgatóság felel a mezőgazdasági szakmai munkáért, az érdekvédelmi és civil szervezetekkel történő kapcsolattartásért, az élelmiszerek földrajzi vonzatainak kezeléséért. Munkáját számos szakmai bizottság támogatja.

Ezek közül kiemelkedik az Élelmiszer-tudományi Bizottság, és annak munkabizottságai. A munkabizottságok tanácsot adnak az egyes témák prioritásaira, fogadják az állásfoglalásra váró felkéréseket, javasolják a kompetens munkabizottságok megbízását, tanácsot adnak nemzeti

intézményeknek a harmonizáció végrehajtására, fogadják a munkacsoportok javaslatait, véglegesítik a véleményeket.

Másik jelentős bizottság az Élelmiszer Állandó Bizottság. Feladata a törvénykezés során felmerült bizonytalanságok, koherencia zavarok rendezése, ezek egységes kezelése, gondoskodás arról, hogy az újonnan felmerülő problémákra ne eltérő nemzeti, hanem közösségi reakálás, majd megoldás szülessen.

Megemlítendő még az Élelmiszer Tanácsadó Bizottság, melynek feladata a gyártók, kereskedők, fogyasztók bevonása a munkába. Itt kell felidézni, hogy az EU fontosnak tartja az érdekegyeztetést, és ezt a tagországoktól is elvárja.

Fentiekén kívül még számos egyéb munkabizottság is létezik, és dolgozik, sokszor a szó szoros értelmében bonyolít.

Ami az ellenőrzést illeti, az a Közöségi Állategészségügyi Felügyelőség dolga. Munkáját összehangolja az Európai Bizottság Állategészségügyi és Zootechnikai Szabályozási Egységével.

Mivel az élelmiszerek többnyire összetett termékek, meg kell említenünk a már definiált non-Annex termékek kereskedelmi szabályozásának mechanizmusát. A non-Annex termékek esetében egy erre szakosodott bizottság irányítja a rendtartás munkálatait. Az EU Bizottság képviselője javaslatot terjeszt az ügyviteli Bizottság elé, mely havonta Brüsszelben tartja üléseit, és az alapszerződésben meghatározott elvek szerint hoz döntést.

A tagországokat az illetékes minisztérium, illetve a kifizető ügynökség egy-egy munkatársa képviseli. A rendszer működéséért és igazgatásáért az Ipari Főigazgatóság (DGIII) a felelős. Az érintett termékeket, a támogatás (export visszatérítés) mértékét, a vámok nagyságát a Mezőgazdasági Főigazgatóság (DGVI) dönti el. A tagállamokban a kifizető ügynökségek, vámszervek, valamint az ellenőrző laboratóriumok működnek közre.

Összességében a törvényhozás bonyolult, és lassú folyamat. Alapelve az aprólékos, precíz munka, nem a gyorsaság. Ettől függetlenül a bürokrácia sokszor akadályozza a dolgok normális menetét, a bővítésre való alkalmassá válást. Nem véletlen, hogy az intézményi reform egyik eleme a bürokrácia csökkentése. (Mikus, 46.)

A rendeletek valamennyi tagországra nézve kötelezőek, és érvényesek. Ez vonatkozik a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek kereskedelmének számos kérdésére is amit a beszállító országoknak minden relációban be kell tartani.

Az irányelvek is kötelező erejűek, de nem a szószerinti EU szöveg alkalmazását jelentik, hanem saját rendelkezéseiket ennek szellemében kell megfogalmazniuk.

A döntések mindig valamilyen aktuális ügyre vonatkoznak, tehát nem általános érvényűek. Mégis estenként igen fontosak lehetnek, mert precedenst és útmutatást jelenthetnek a további gyakorlat számára.

Az ajánlások nem jelentenek kötelező előírást, de betartásuk célszerű. Főként a minőségvizsgálatra vonatkoznak.

Azokat a kérdéseket, amelyek az Unió számára alapvető fontosságúak, rendeletekben teszik közzé, amely minden tagország számára egyaránt kötelező. A döntések inkább egyedi estekre terjednek ki, legtöbbször hagyományokkal, fogyasztói szokásokkal kapcsolatosak, egy-egy tagország számára jelenhetnek presztizst. Ezeket az adott tagállam saját nemzeti keretei közt szabályozhatja, nem ütközve ez EU szabályozással. A nemzeti szabály szerint előállított élelmiszer az EU-ban szabadon forgalmazható, a „Cassis de Dijon” este óta. Természetesen ezzel a lehetőséggel harmadik országok nem élhetnek ha az EU-ba exportálni akarnak.

„E tényre a magyar exportőröknek azért kell figyelniük, mert az u.n. „Cassis de Dijon” elv természetesen rájuk nem vonatkozik. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy termékeiknek az EU közös élelmiszer előírásain túl még az importőr tagország saját nemzeti előírásainak is meg kell felelniük. A teljes jogú tagság e szempontból is lényeges előnyt jelent majd, hiszen azontúl a közösségi előírásokon kívül elégséges lesz eleget tenni a törvényes magyar előírásoknak ahhoz, hogy bármely EU tagállamba a termék beléphessen.”(Borchardt,9.)

A törvénykezés anyagait a Hivatalos Közlönyben (Official Journal) teszik közzé valamennyi hivatalos nyelven. A nagy mennyiségű anyagban való eligazodást a számítástechnika, informatika és a kommunikáció fejlődése egyre inkább megkönnyíti.

5.19. Az állattenyésztés jövőképe

A FAO előrejelzések azt mutatják, hogy a világpiacon már középtávon kereslet mutatkozik élelmiszerekből. Nő a fejlődő országok népessége és fizetőképessége. Ez természetesen nem vonatkozik minden országra. Tehát ha javul is a termékek elhelyezési lehetősége, nem biztos, hogy a feleslegeket el tudják adni. Az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás az évtized végéig évente várhatóan 0,7 %-kal növekszik. A termelésre és fogyasztásra azonban sok tényező hat. A világ élelmiszer-keresletét kedvezően befolyásolja GDP növekedése, de kedvezőtlenül egy nagyobb pénzügyi válság. Látva a jelenlegi helyzetet (2001. szeptember 11), minden jóslást, sőt tudományos prognózist is csak fenntartásokkal lehet kezelni. Eddig azt mondhattuk, hogy az élelmiszer biztonság a fő cél, de mint látható, újra előkerül a fizikai biztonság kérdése. Márpedig akkor az a pénz, amit élelmiszer biztonságra terveztek fordítani, elmegey háborús cselekmények elleni védekezésre. A járványok is megleckéztették Európa állattenyésztését, és jövőbeli kivédésük sok pénzbe kerül, és sajnos fennáll a veszélye annak, hogy a maradványelv érvényesül majd.

Az EU agrárkölségvetésében 2002-ben 1 milliárd Eurot szánnak a szivacsos agyvelőgyulladás (BSE) és a száj és körömfájás (FMD) kárainak enyhítésére, állat-egészségügyi és piacstabilizáló célokra. **A mezőgazdaságra fordítható 2001-es 44,5 Milliárd Euroval szemben 2002-ben ez az összeg 46,6 Milliárdra nő (FEOGA). Ebből 42 Milliárd lesz a klasszikus mezőgazdaságé, a többi a vidékfejlesztésé. Ebben a növekedésben a pénzügyi tartalékok csökkentése is szerepet játszik**

A 2002-es költségvetésben összességében a mezőgazdaság 46 %-kal szerepel. Ez az előző évhez képest 5 % növekedést mutat, a járványoknak „köszönhetően”. Megemlíthető, hogy a két nagy betegség leküzdésére 2,4 Milliárd Euro áll majd rendelkezésre, ezen belül 250 millió a száj és körömfájás állatorvosi kiadásaira. Itt említendő, hogy az Európai Élelmiszerhivatal működtetésére 7,5 millió Eurot szánnak. (Ács, 5.)

A FAO felmérései szerint 2000-re a világ hústermelése elérte a 220 millió tonnát. Az EU és az USA a legnagyobb exportőrök, de Magyarország is érdekelt ezen a területen. Az egészségre a zoonózisok miatt veszélyesnek mondott marhahús, illetve az étrendileg rossz hatásúnak titulált sertéshús fogyasztása lelassult, és a baromfihúsok irányába figyelhető meg az eltolódás. (Lásd: 8. táblázat)

A világ marhahús termelése az ezredfordulóra megközelítette a 60 millió tonnát, melynek 13 % át az EU-ban állították elő. Az EU fogyasztása a kergemarha kór miatt csökkenő tendenciát mutat. Hasonló a helyzet a termelésben is. Mikor a kvótákat bevezették a tejtermelésre, már akkor esett a tehénlétszám. Amennyiben a jövőben megszüntetik a tejkvótát, akkor várhatóan az EU-ban többen vissza fognak térni a hústermelésre a tejtermelésről.

Magyarországon évente 60-70 ezer tonna marhahúst állítanak elő nagyrészt tejtermelő fajtákból. EU tagként valószínűleg érdemes lesz növelni a húsmarhák létszámát. Bár az előrejelzések csökkenő termelést jósolnak, építenünk kell a hazai fogyasztás növelésére.

A csatlakozási tárgyalások folyamán Magyarország az alábbi támogatási igényét terjesztette elő: húsmarha prémium 300 000 egyedre, speciális prémium bikákra és tinókra 245 000 egyedre, vágóállat prémium 480 000 egyedre, juhtenyésztési plafon létszám 1.5 millió egyedre, kecsketenyésztési plafon 50 000 egyedre. Az EU egyenlőre vitatja ezen nagyságrendek realitását. Megemlítendő, hogy a csatlakozási tárgyalásokon 5 év átmeneti időre nemzeti beavatkozási lehetőséget kértünk a marhapiacon. (Lásd: 6. táblázat)

Ami a sertésenyésztést illeti, a világtermelés csökkenő tendenciát mutat. A fejlődő világ sertéshúst fogyasztó része potenciálisan nagy vásárló lehet. Nem véletlen az USA törekvése igen nagy kapacitású, koncentrált telepek beindítására, melyek alacsony önköltségeik révén legyőzhetetlenek a világpiacon. A minőség és környezetvédelmi problémák miatt nem biztos, hogy ez az irányzat ellen tud állani a zöldek és állatvédők követelményeinek.

Magyarország mintegy 400 000 t sertéshúst termel évente, melyből a nettó kivitelünk 50 000 t. Termelési és értékesítési lehetőségeink adottak, de jelenleg természetes mutatóink nem teszik versenyképessé ezt az ágazatot. Ezen a területen át kell vennünk az EU szabályozását, mely főként a piacsabályozásra vonatkozik. Itt a termelés intézményi korlátozásáról nem beszélünk, mert az a piac dolga.

Baromfihúsból fellendülés várható, mert olcsóbb és egészségesebb mint a többi hús (a hal kivételével). 2005-re a világtermelést 90 millió t-ra prognosztizálják, melyben az

EU is előkelő szerepet játszik. Az EU termelése a 10 millió t felé tart. A rövid termelési ciklus, a földterülettől függetleníthető takarmányozás lehetővé teszi, hogy a termelők gyorsan tudjanak alkalmazkodni a piaci változásokhoz. Nem véletlenül tartozik ez az ágazat a „puha” szabályozású ágazatokhoz.

Magyarország baromfihús termelése 400 000 t, melynek fele exportra kerül, nagyrészt (75%) az EU-ba. A termelés növelésére akkor van lehetőség, ha fokozzák versenyképességüket, mivel az exporttámogatás ezen a területen nem lesz könnyen hozzáférhető.

A világ tejtermelése a FAO szerint 2005-re eléri a 615 millió tonnát. Legnagyobb termelő az EU, amely a termelés 22 %-át adja, egyben a legnagyobb exportőr. Ezt a pozíciót magas feldolgozottságú tejtermékekkel tudja fenntartani. Sajttermelése 6,6 millió tonna. A 300 000 tonna sajtextport stabilnak tűnik, sőt 2010-ig a FAO 10-20 %-os áremelkedésre is számít. (Lásd: 6. ábra)

A hazai tejtermelés a nagyüzemi gazdálkodás idején elérte a 2,8 milliárd litert. Jelenleg 1,8-2 milliárd litert állítanak elő. A tehénállomány csökkenését kiváló tenyésztői munka tudta ellensúlyozni. Mivel az EU-ban jelenleg szigorú kvótarendszer van hatályban, a Magyarországon is bevezetett hasonló rendszer további finomítása szükséges. A fertőző betegségektől való mentesítés további fenntartása és javítása rendkívüli szerepet játszik a piaci versenyben. Nagy valószínűséggel csak azok termelhetnek majd árútejet, akik az extra minőséget tudnak termelni, és a legfontosabb fertőző betegségektől való mentességet igazolni tudják.

Az csatlakozási tárgyalásokon Magyarország 2.8 milliárd liter tejre kér kvótát, melyet az EU jelenleg nem lát indokoltnak. A tej-túltermelés nálunk is okoz fejtörést, különösen a nyári időszakban. Kivédése összehangolt munkát igényel a termelőktől, a terméktanácsoktól, illetve a minisztériumoktól.

A SWOT vizsgálatok eredményei azt mutatják, hogy Magyarország potenciálisan alkalmas az EU tagságra. Ehhez azonban bőséges tennivalóra is fény derül. (Lásd: 9-12. táblázat) (Varga, 70.)

Az állattenyésztési, és állati eredetű termékeket feldolgozó iparágazatokban erősségünk, hogy kiváló takarmánybázissal rendelkezünk, jó az állomány genetikai háttere, állategészségügyi helyzetünk megfelel a követelményeknek, a szükséges feldolgozó-kapacitás rendelkezésre áll, minőségbiztosítási rendszereink kiépítése folyamatos.

Gyengíti a magyar pozíciót a természetes mutatók versenyképtelensége, a magas önköltség, a takarmányárak kiszámíthatatlansága, a felesleges termelő és feldolgozó kapacitások, az EU kvóták alacsony kihasználtsága, az érdekérvényesítés gyengesége, a szövetkezetek hiánya, a kisvállalkozások gyenge pozíciója, a belső piac alacsony felvevőképessége.

Lehetőség a termékskála bővítése biotermékekkel és hungarikumokkal, a természetes mutatók javítása, az árak stabilizálása, célirányosabb beruházás-támogatás, intenzívebb marketing-munka, a hazai fogyasztás növelése.

A fenyegetettségek között meg kell említeni a gyenge gazdasági környezetet a magas inflációt és hitelkamatokat, a speciális finanszírozás hiányát, a fekete gazdaság versenyét, a kedvezőtlen WTO megállapodást, a szupermarketek fizetési diktátumait. (Gábor, 23.)

6. Összefoglalás, következtetések, javaslatok

6.1. A termelés és piac összehangolása

Az EU megalakulása óta jelentős összegeket fordít a mezőgazdaság támogatására, melyet kezdetben a magas termelői árakon keresztül valósított meg. Ez olyannyira fellendítette a termelést, hogy a hetvenes évek végére az Unió a túltermelés gondjaival találta szemben magát. Mivel ennek kezelése a költségvetés jelentős részét indokolatlanul emésztette fel, a nyolcvanas évek elején jelentős reformintézkedésekre került sor. **Az Unió Közös Agrárpolitikájának lényeges eleme a termelés korlátozása lett, mivel a túltermelés egyrészt elviselhetetlen pénzügyi terhekkel jár, másrészt kedvezőtlen hatást fejt ki az ökológiai egyensúlyra.** A tagországok ennek megfelelően kénytelenek lemondani arról, hogy termelési potenciáljukat teljes mértékben kihasználják.

Magyarországon gyakran hallani termelési képességünk alacsony kihasználtságáról és arról az igényünkről, hogy azt EU tagként maximálisan ki akarjuk aknázni. **Világosan tudomására kell hoznunk a mezőgazdasági termelőknek, hogy EU taggá válásunkat követően szó sem lehet a termelési potenciál teljes kihasználásáról.** Kellően alátámasztott érvelés, empátia, és kompromisszumokra kész tárgyalási stratégia esetén jelenlegi termelési szintünk növelhető, de csak indokolt mértékben. **A termelés**

szabályozása nekünk is elemi érdekünk, hisz a túltermelés kezelésére nekünk sincs megfelelő technikánk.

Az EU-ban a túltermelés elleni küzdelem nem csupán piaci okok miatt játszik jelentős szerepet, hanem a természet egyensúlyának fenntartása érdekében is. A termelés növelésének mértéktelen hajszolása ugyanis sokszor olyan iparszerű technikákat vesz igénybe, melyek súlyosan károsítják a környezetet. A termelés normális mederben tartásának célja az ember életfeltételeinek hosszútávra szóló rekultivációja és tartós biztosítása.

Magyarország jelenlegi termelési színvonala korántsem jár olyan környezeti terheléssel, mint amely a legfejlettebb országokat nyomasztja. Ez érv lehet számunkra, mely szerint itt a termelés növelésének nagyobbak a lehetőségei, mint a fejlettebb tagországok többségében.

Az EU a termelést közvetett módon, a piacokon keresztül szabályozza. Az intézkedések hosszabb távra készülnek, kiszámíthatók, tervezhetők. Magyarországon a szabályozás nem megelőző jellegű, hanem a már bekövetkezett piaci zavarok kezelését kísérli meg. Ez azonban csak tűzoltómunka, mert nem az okok megszüntetésére irányul. Mivel ez a helyzet tarthatatlan, **már a csatlakozás előtt át kell venni a KAP néhány alapvető piacsabályozási módszerét.**

Magyarországon különösen a gabonatermelés szabályozatlansága okoz gondot a feleslegek levezetésében, az árak túlzott ingadozásában, és a jövedelem szóródásában, tervezhetetlenné téve az

állattenyésztés költségeit. Mindaddig, amíg ez így marad, tudatos gazdálkodásról nem beszélhetünk, a véletlenek és a szerencse játsszák a fő szerepet a gazdálkodás eredményességében.

Az EU-ban az árcsökkentéseket jövedelempótló támogatásokkal kompenzálják. **Magyarországnak is haladéktalanul külön kell választani a termelés támogatását a jövedelem támogatásától, mert napjainkban a kettő összemosódik.** Agrártámogatásaink jelentős mértékben szociálpolitikai szerepet játszanak ahelyett, hogy a korszerűsítést, a versenyképességet szolgálnák. Nem véletlen, **hogy az EU a jövedelempótló támogatásokat csak részben kívánja folyósítani, mondván, hogy ezzel (egyéb indokok mellett) egy korszerűtlen struktúra konzerválását segítené elő. Ki kell hangsúlyozni, hogy az EU tagsággal járó előnyök elérése a tagjelölt országokban nem automatikus: ehhez végre kell hajtani a megfelelő strukturális változtatásokat.**

A zárt, protekcionista rendszer az EU-ban sem szolgálja a versenyképesség növelését. A világpiacon történő megjelenés csak példátlanul magas exporttámogatással lehetséges. Nem csoda, hogy a GATT erős nyomás alatt tartja az EU-t, mert szerinte támogatási rendszerével nem tartja be a tisztességes verseny alapelveit, az intervenciók felvásárlásból származó, magasan támogatott dömpingjével ellehetetlenít szegény agrár-országokat. **Az EU protekcionizmusát minden nyomás ellenére még egy jó ideig, ha csökkenő mértékben is, de fent fogja tartani. Tagságunk esetén ez számunkra is kedvező. Az EU-n kívül aligha van esélyünk a nagy exportőrök**

nyomulásának ellenállni, érdekeinket háttér nélkül megvédeni.

6.2. Korszerű szabályozás az állattenyésztésben

Az adottságokhoz alkalmazkodó, korszerű állattenyésztés nélkülözhetetlen eleme és elengedhetetlen feltétele a vidék népességmegtartó képességének és a környezetgazdálkodásnak. **A magyar állattenyésztés termelési feltételeinek magasabb szintre emelése, különösen a biológiai alapoktól a fogyasztóig ívelő termékpálya integrált fejlesztése sürgető feladat és nemzeti érdek.**

Az EU állattenyésztés-szabályozása a termelés korlátozásán és a környezetvédelmen nyugszik. Emiatt arra kell számítanunk, hogy szigorú rendtartást kell átvennünk a kérődző állatok tartása és a tejtermelés területén. Ezekben az ágazatokban a tömegtakarmány, illetve legeltetés miatti földigény előfeltétele a termelésnek. A legelők, a termőtalaj védelme, az állatsűrűség csökkentése a támogatásokon keresztül történik. Világossá kell tenni a magyar gazdák számára, hogy EU tagságunk esetén szigorú tej, marha- és juhhús-piac szabályozásra számíthatnak. **Magyarországon viszont az alacsony állatlétszám kedvező kiindulópont lehet a termelés növelésére.** Azt is látni kell azonban, hogy a juhhúson kívül nehéz az EU országokban terméket eladni a jelentős túltermelés, és esetenkénti fogyasztáscsökkenés miatt, tehát ugyancsak szabályozni kell a magyar termelést is.

A sertés és baromfi, lévén abrakfogyasztó ágazat, nincs termőföldhöz kötve. Takarmányszükségletük kiszámítható árakon megvásárolható. A túlermelés megelőzése ezekben az ágazatokban a termelők feladata és jól felfogott érdeke. Nem árt ezt a hazai gazdálkodókkal tudatosítani. Kihangsúlyozandó, hogy a sertés és baromfi ágazatokban nincs jövedelempótló támogatás. A szabályozás a takarmánygabonák rendtartására épül, ahol az intervenciós árakon keresztül elejét tudják venni a kiszámíthatatlan áringadozásoknak. Éppen ezért a gabonafélék EU-konform szabályozását sürgősen be kell vezetnünk. Egyrészt hogy gazdálkodóinknak legyen tapasztalatuk működtetését illetően, másrészt hogy a takarmányárakon keresztül stabilizálhassuk állattenyésztésünket.

Tudatosítani kell a magyar külkereskedőkkel, hogy **EU tagságunk esetén az export hazai támogatása megszűnik.** Azt a továbbiakban Brüsszeltől kell igényelni, pontosabban pályázni, versenyezve az EU más exportőreivel, betartva a WTO szigorú korlátozásait és figyelembe venni az egyre szűkülő támogatási lehetőségeket.

Az állattenyésztés termékei feldolgozott formában kerülnek a fogyasztók asztalára. Nem elég tehát csak az alaptevékenységben gondolkodni, és rendezett viszonyokat teremteni. **A teljes vertikum számára kell biztosítani a mozgásteret a takarmánynövények vetőmag-előállításától az étkezőasztalig.** Fontos feladat az is, hogy a termelőket orientáló piaci információkat intézményesen biztosítsuk az érintetteknek.

6.3. A takarmánytermesztés és állattenyésztés összhangja

Alapvető érdek, hogy az állattenyésztő gazdaság önmaga tudja megtermelni takarmányszükségletét. Az abraktakarmány ugyan a piacokon beszerezhető, de az legalább az árakkal drágítja a takarmányozást, csökkenti a versenyképességet. A kérődzők zöldtakarmány szükséglete viszont nem piaci áru. **Célszerű tehát, ha a gazdálkodó saját földjén tudja megtermelni állatállománya szükségletét.** A föld bérleti díja ugyanis növeli a költségeket, ezáltal csökkenti a versenyképességet. Nem véletlen, hogy aki az állattenyésztésbe kíván befektetni, az ragaszkodik a saját földhöz. Nálunk a tulajdon és használat ilyen mértékű szétválása nem kedvez az állattenyésztésnek, különösen a szarvasmarha és juh ágazatnak.

A földpiac fokozatos liberalizálása elengedhetetlen. Állatállományunk nagy része társas gazdaságok tulajdonában működik, amelyek földtulajdonnal nem rendelkezhetnek. Ezt a negatív megkülönböztetést fel kell számolni, mert ellenkezik az azonos versenyfeltételek alapjával. A kormány által az EU csatlakozási tárgyalásokon kötött előzetes megállapodás a földpiac liberalizálását illetően **elfogadható kompromisszum**, amely megfelelő átmenetet biztosít a szabad földpiac irányába. Ebbe természetesen az EU országokban megszabott szigorító intézkedések fenntartása beleértendő, tehát csak a gazdálkodást hivatásszerűen művelő, szakképzett, az adott területen letelepedett gazdálkodó jöhet számításba. A szaktudás kikötése az állattenyésztésben kiemelkedően fontos.

Felvételünk mellett fontos érv a magyar mezőgazdaság fejlettsége, mely előnyt jelent a csatlakozásban. Az EU-nak nem érdeke, hogy leépült mezőgazdaságú országot vegyen fel tagjai közé, ugyanis költségvetési bevételeit egyre kevésbé kívánja a mezőgazdasági termelésnek, illetve a termékek piacra jutásának támogatására fordítani. **Olyan mezőgazdaságra van szükség, amely képes az alacsonyabb, esetenként megszűnő támogatások mellett is működni.**

A korszerű mezőgazdaság velejárója olyan technika alkalmazása, amelyik alacsony önköltségen képes termelni. Ehhez a birtok megfelelő koncentrációjára van szükség. Ez vonatkozik a termőföldre, illetve az állatállomány koncentrációjára egyaránt. Meg kell azonban találni a helyes középút ahhoz, hogy a termelés és a környezet összhangja fennmaradjon. Az EU néhány országában az állatállomány sűrűsége ezen a területen komoly problémákat vet fel. Magyarországon a termelés jelen színvonala mellett a környezet veszélyeztetettsége nem áll fenn túlzott mértékben, de ez csak általában van így. A termékek jelentős részét nagyüzemek állítják elő, és bár a kemizálás az elmúlt évtizedben visszaesett, a koncentrált állattenyésztő telepek környezetszennyező volta aggodalomra ad okot. A valaha sikeres nagyüzemi állattenyésztés sem tudott ezzel a feladattal megbirkózni, és most, amikor a **környezetvédelem előtérbe kerül**, kellemetlen örökségként vagyunk kénytelenek a problémával szembenézni.

Ne feledjük, hogy az abraktermelésben döntő szerepet játszik az alacsony állatlétszám. Jelenleg ötmillió

sertés hiányzik az abrakfogyasztók sorából, hogy csak a legfontosabbakat említsük.

A takarmánytermelők arra kényszerülnek, hogy jövedelmüket ne a termelés növelésével, hanem alacsony önköltséggel biztosítsák maguknak, és a takarmányozási költségek révén tegyék versenyképpé az állattenyésztést. Bár az EU alapelvei szerint mindenki annyit termel, amennyit csak akar, de **felvásárlási, ár, és jövedelemgaranciát csak a szükségletekhez igazított, behatárolt termelés kaphat.** Ezt a rendszert kell átvinnünk, és lényegét a gazdálkodókkal tudatosítanunk kell. Nálunk sokan még most is ott tartanak, hogy ha nem tudják eladni terméküket, akkor azt az állammal akarják megvetetni az adófizetők pénzén, függetlenül attól, hogy milyen a termék minősége, és hogy szükség van-e rá egyáltalán. Ez a gondolkodásmód az EU-ban nem érvényesíthető.

Magyarország dinamikus takarmánymérlegét el kell készíteni, és ehhez igazítani a takarmányok termesztését. Ezen belül kiemelt szerepet kell biztosítani a fehérjenövényeknek. Magyarországon jelentős fehérjehiány van, melyet import útján pótolunk. Ennek jelenlegi nagyságrendje nem indokolt. **A kilencvenes évek közepén elindított fehérjeprogramot fel kell gyorsítani, stratégiává kell emelni. Mivel nálunk nem engedélyezett a genetikailag módosított takarmányok termesztése, állati termékeink iránt nagyobb keresletre számíthatunk.** A magas szójaimport teljes egészében természetesen nem váltható ki hazai fehérjenövényekkel, de jelentősen csökkenthető. Emellett közismert a fehérjenövények kedvező elővetemény és talajregeneráló

volta, mely nem utolsó EU szempont. Tagként itt is szemben találjuk majd magunkat az importkorlátozásokkal. Megfelelő fehérjeetetés nélkül pedig színvonalas, jó minőségű, versenyképes, és a piacokon is keresett tenyészállat, illetve állattenyésztési termék nem állítható elő.

A mezőgazdaság költségvetésébe be kell állítani azokat a tételeket, melyek a takarmányok vizsgálatát szolgálják, mivel ezek nemzeti támogatást is élvezhetnek. Az EU által is elfogadott minősítő laboratóriumok tevékenysége nélkül korszerű takarmányozás nem képzelhető el, különösen akkor, amikor az élelmiszerbiztonság elsőbbséget élvez.

6.4. Az élelmiszerszabályozás

Az állati fehérjék fogyasztásának mennyisége alapvető eleme az életminőségnek, melynek javítása korunk egyik stratégiai jelentőségű társadalmi kérdése. Az állati eredetű fehérjék fogyasztása szoros pozitív korrelációban van a nemzeti jövedelem egy főre jutó értékével. Indokolt tehát, hogy agrártermelésünkben a fehérje előállítás növekedjen, mivel a hazai fogyasztás elmarad az élettanilag indokolttól.

A fejlett és az adottságokhoz alkalmazkodó állattenyésztés a környezetgazdálkodás elengedhetetlen feltétele, és nélkülözhetetlen alkotóeleme a vidék népességmegtartó képességének. A magyar állattenyésztés termelési feltételeinek magasabb szintre emelése, különösen a **biológiai alapoktól a fogyasztóig tartó termékpálya integrált fejlesztése sürgető feladat és nemzeti érdek.**

Az élelmiszerbiztonság a piramis csúcsa az élelmiszertermelésben. Átfogja mindazokat a biológiai, termelési, feldolgozási, forgalmazási folyamatokat, melyek a biztonságot szavatolják. **Egészséges élelmiszert, környezetbarát módon és hatékonyan!** Jogos igénye ez a fogyasztóknak. Az EU országokban széleskörű ismereteken alapuló, az ok és okozati összefüggéseket folyamatosan kereső, a károsan ható élettani tényezők kiiktatására irányuló állategészségügyi munka folyik. Ennek eredményeként javulnak a termelési mutatók, csökken a megbetegedések száma, ugyanakkor csökken a gyógyszerek, antibiotikumok felhasználása is. Magyarország a legtöbb területen nincs lemaradva, hisz több olyan állategészségügyi előírásunk van, amely szigorúbb az Unióénál.

Élelmiszeriparunk jelentős külföldi tőkét szívott fel, így sok tekintetben versenyképes. Ezt mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeink pozitív egyenlegű külkereskedelme is igazolja. **A minőség szavatolásához szükséges intézmények színvonala viszont nem felel meg az EU követelményeinek. Az ehhez szükséges laboratóriumok rendszere azonnali kiépítést, és összehangolást igényel. A megfelelően jogharmonizált tanúsítási rendszer sem várthat magára, mert hiánya egyértelmű versenyhátrány.**

6.5. Az alkalmazkodás logikája

A dolgozatban bemutatásra került az a csatlakozási logika, melynek kimunkálását új eredményként lehet értékelni:

Mivel a túltermelés rendkívül költséges, és ökológiai szempontból is kifogásolható, a termelést összhangba kell hozni a piac mennyiségi és minőségi igényeivel. A magasabb nyereség elérésének eszköze tehát nem a termék-előállítás fokozása, hanem a hatékonyság növelése. Termelési potenciálunk kihasználásában be kell tartanunk egy, a fentiekből következő ésszerűségi határt. A hatékonyság fokozásának eszköze a birtok- és a termelés koncentrációjának fokozása, valamint a természetes mutatók javítása.

Minőségi élelmiszertermelés nem képzelhető el magas színvonalú és minden területen legkomolyabban vett környezetvédelem nélkül, mely alapeleme a multifunkcionális mezőgazdaságnak. Fejlesztési elképzeléseinket be kell ágyazni egy integrált környezetvédelmi szemléletbe.

A termelés koncentrációja további munkaerőt tesz feleslegessé a mezőgazdaságban. Magyarország természeti adottságait tekintve magas szinten gépesíthető növények termelésére predesztinált, nem nélkülözhető tehát olyan munkahelyek létesítése, melyek legalább részfoglalkoztatást biztosítanak a vidéken élő lakosságnak. A vidékfejlesztésben ennek prioritást kell adni. Sikeres, társadalmi feszültségek nélküli csatlakozás e nélkül nem képzelhető el.

Ugyancsak a vidéki munkaerő foglalkoztatását segíti elő az állattenyésztés mellett a zöldség és gyümölcsstermesztés, a biotermékek és különböző hungarikumok előállítása. Összességében Magyarország adottságait a jelenleginél sokkal differenciáltabban kell kihasználnunk.

IRODALOMJEGYZÉK

1. A magyar mezőgazdaság és az Európai Unió. (Szerk: Hajtun György)
Dinasztia Kiadóház, Budapest, 1997.
2. A magyar mezőgazdaság EU csatlakozási felkészülésének stratégiája.
Magyar Agrárkamara, Budapest, 1998.
3. Az EU állatvédelmi szabályozása. FVM kiadvány 2001/5/No 1
Budapest, 1999.
4. Az európai integráció alapszerződése. Közgazdasági és jogi kiadvány.
KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2000.
5. Ács Györgyi-Fekete András: Az ökológia helyzete Magyarországon és az Unióban. Európa 2002 II.évf./2
6. Balázs Péter: Az EU külkapcsolatai és Magyarország.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1996.
7. Benet Iván: Az EU-ba való belépés és a mezőgazdaság ügye.
Kézirat. Budapest-Helsinki-Keszthely. 2001.
8. Benke Edina: Minőségbiztosítás az Európai Unióban.
Északkelet Magyarország, 2000./4-5 Miskolc.
9. Borhardt K.D.:The ABC of Community Law. (1994)

Luxemburg.

10. Buday Sántha Attila: Agrárpolitika-vidékpolitika.
Dialóg Campus Kiadó Budapest-Pécs, 2001.
11. Csáki Csaba: A világkereskedelmi tárgyalások újabb fordulója és a világgazdaság. Közgazdasági Szemle, 2000 május. Budapest.
12. Csete László-Láng István: Az agrárstratégia minőségi dimenziói
Minőség és agrárstratégia. MTA kiadvány,
Szerk.: Glatz Ferenc. Budapest, 1999.
13. Csete László-Láng István: Minőségi fordulat szükségessége és lehetőségei a magyarországi agrárágazatokban.
Gazdálkodás 1998./3. sz. Budapest.
14. Dohy eurokonform környezetvédelmi szabályozásának tudományos előkészítése. János-Wittmann Mihály: Az állattenyésztés
MTA Kiadvány, Budapest, 1998.
15. Erdész Ferencné-Laczkó András-Popp József-Potori Norbert-Raócné Kocsis Teréz: Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re.
AKII Agrárgazdasági Tanulmányok 2001./5, Budapest.
16. Élelmiszer-szabályozás az EU-ban.
FM füzetek. Agroinform, Budapest, 1998.

17. Élelmiszer-szabályozás az EU-ban
FVM kiadvány, Budapest, 1999.
18. Fehér István: Európai Uniós ismeretek.
SZIE jegyzet, Gödöllő, 2001.
19. Fehér István-Bánáti Diána: Minőségpolitika az
élelmiszergazdaságban, és az EU csatlakozás.
Minőség és agrárstratégia. MTA kiadvány.
Budapest, 2001.
20. Fehér István-Pete Nándor: A hazai agrárgazdaság EU
harmonizációja
Gazdálkodás 2001./2. sz. Budapest.
21. Fehér István- Kettinger Gyula- Nagy Frigyes- Seiwert
Gábor: EU-konform megoldás – biodízel-termelés
Gazdálkodás, 2000./4. sz. Budapest.
22. Gábor Judit-Wagner Hartmut: Élelmiszergazdaságunk
rövidtávú piaci kilátásai
AKII Agrárgazdasági Tanulmányok 2000./5,
Budapest.
23. Gábor Judit-Juhász-Kartali-Küthy Orbánné: A WTO
egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére,
jövőjére és teendőire.
AKII Agrárgazdasági Tanulmányok 2001./1,
Budapest.
24. Gordos Árpád-Mocsáry Péter: Az EU egységes belső
piaca az ezredfordulón.
Európai Tükör. 2001./2-3, Budapest.

25. Hajdu Istvánné-Lakner Zoltán: Az élelmiszeripar gazdaságtana.
Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 1998.
26. Hajnal Éva: Az élelmiszerbiztonság tükrében.
Az EU agrárgazdasága. 2001/7-8
OMGK Kiadvány, Budapest.
27. Harrigan W.F.- Park R.W.A.: Biztonságos élelmiszerek előállítása.
Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1995.
28. Halmai Péter: A CAP keleti kiterjesztésének alapproblémái.
AGROMAN Oktatási kiadvány, Budapest, 2000.
29. Halmai Péter: A BSE-krízis és az EU Közös Agrárpolitika újabb reformhulláma.
Európa 2000. II.évf./2, Budapest.
30. Halmai Péter: A magyar mezőgazdaság európai integrációjának feltételrendszere.
Európát kutatva. EU Kutatási Konferencia kiadv.
2000. november.
31. Halmai Péter: Az agrárgazdasági adaptáció és az EU CAP reformja.
Azt EU csatlakozás küszöbén. SZIE kiadvány,
Gödöllő, 2001.
32. Halmai Péter: Az európai integráció vonzásában
Budapest, 1997.

33. Halmai Péter: Az Európai Unió agrárrendszere.
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1995.
34. Hegedűs-Schmidt J- Kiss Gy.: Környezet és természetvédelmi igényeket is szolgáló extenzív állattartási rendszerek létrehozása.
MTA Stratégiai kutatások. Budapest, 1998.
35. Horn Péter: A globalizáció, a versenyképesség és a fenntartható fejlődés néhány kérdése az állattenyésztésben.
Acta Kapovariensis, Tudományos ülészak anyaga, 2000.
36. Inotai András: Útközben. Magyarország és az EU.
Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997.
37. Juhász Anikó-Szabó Márton: Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem.
AKII. Agrárgazdasági Tanulmányok 2001./4,
Budapest.
38. Juhász Pál-Mohácsi Kálmán: Az EU csatlakozás hatása a magyar élelmiszeriparra.
Közgazdasági Szemle 2001 Május, Budapest.
39. Kajdiné Dr Suhajda Zsuzsa-Borbély Andrea: Az Európai Közösségek fogyasztóvédelmi politikája.
Külügyminisztérium Kiadványa, Budapest, 2000
40. Kecskés László: Az EK jog és jogharmonizáció.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

41. Kiss Judit: Versenytársak vagy szövetségesek? Az EU-ba belépni szándékozó országok mezőgazdasága, és agrárpolitikai céljai. Magyarország az ezredfordulón.
MTA kiadvány, Budapest, 1997..
42. Kiss Judit: Az EU CAP várható változásairól.
Gazdálkodás. 2001/6, Budapest.
43. Kovács Ferenc: Agrártermelés, környezetvédelem, népegészségügy.
Magyarország az ezredfordulón.
MTA kiadvány, Budapest, 1998.
44. Kovács Ferenc-Csete László: Agrárgazdaság az ezredfordulón. Magyarország az ezredfordulón.
MTA kiadvány 2000./1, Budapest.
45. Magyarországi élelmiszer-fogyasztói árak viszonya az EU országokéhoz.
Agrárkamarai kiadvány 2000. november.
Budapest.
46. Mikus István szerk.: Az EU agrárrendszere a gyakorlatban.
ASZI kiadvány, Budapest, 1998.
47. Minőségbiztosítás az élelmiszeriparban.
Szerk.: Sósné Dr. Gazdag Mária .
Mezőgazdasági Kiadó 1996. Bp.
48. Nagy Frigyes: Az Európai Kiadó agrárgazdasága.
Szaktanácsadó-képző programsorozat,
Mosonmagyaróvár, 2000.

49. Nagy Frigyes: Új kihívás a magyar állattenyésztők számára: az EU.
Óvári Tudományos Napok kiadványa,
Mosonmagyaróvár, 2000.
50. Nagy Frigyes: EU jelszó: Táblától az asztalig.
Növényvédelmi Tanácsok. X. évf. október. 2001.
51. Nagy Frigyes: Die Situation der ungarischen Landwirtschaft vor dem EU Beitritt.
IALB Kiadvány, Eisenstadt, 2001.
52. Nagy Frigyes: EU-Erweiterung – eine Herausforderung für Entwicklung der Landwirtschaft in Ungarn.
Acta Ovariensis. 2002/1 sz., Mosonmagyaróvár.
53. Nagy Frigyes: Lépni kell, ha nyerni akarunk.
Gondolatok az EU élelmiszergazdaságáról.
Gazdálkodás. 2002/1 sz., Budapest.
54. Nagy Zoltán: Az Európai Unió költségvetése.
Bíbor Kiadó, Miskolc, 2001.
55. Olesen, I.-Groen, A.F.-Gjerde,: Definition of animal breeding goals for sustainable production systems.
Journal of Anim. Sci. 2000/78.
56. Pallaginé Dr. Bánkfalvi Emese: Minőségbiztosítás.
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1999.
57. Pete Nándor: A magyar mezőgazdaság és az EU.
Külügyminisztérium kiadványa, Budapest, 2000.

58. Pete Nándor: Az Európai Unió közös agrárpolitikája.
Külügyminisztérium kiadványa, Budapest, 2000.
59. Polgárné Balogh Eszter: Állati eredetű termékek
világpiaca és hazai esélyeink. Az EU agrárgazdasága.
OMGK kiadvány, 2001/6, Budapest.
60. Rácz Endre: Amit az élelmiszertörvényről a
vállalkozóknak tudni kell.
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1997.
61. Rácz Endre: Európai ismeretek.
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1997.
62. Rácz Endre: Élelmiszernőségi előírások az Európai
Unióban.
ITD Hungary, Budapest, 1995.
63. Soósné dr. Gazdag Mária: Minőségbiztosítás az
élelmiszeriparban.
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1996.
64. Szabó Gábor: Az Európai Unió agrárpolitikája.
Egyetemi jegyzet, Debrecen, 2001.
65. Szentpétery Zsolt: Minőségi rendszerek az agrár-
termelésben.
Minőségbiztosítás az agrárágazatban. Műszaki
Könyvkiadó. 2000.
66. Tangermann, S.: Widening the EU to Central and
Eastern European Countries.
Wageningen, 1999.

67. Thompson, P., B.,- Nandom, A.: Sustainable livestock production, methodical and ethical challenges.
Livestock Prod. Sci. 1999/61.
68. Udovecz Gábor: Miként hat a főbb mezőgazdasági ágazatok versenyhelyzetére az EU-hoz való csatlakozás?
MTA kiadvány, Budapest, 1997.
69. Varga Anita-Tenk Antal-Farkas László: A beszállítók minősítése az élelmiszeripar minőségbiztosítási rendszerében.
Gazdálkodás, 2001/2 sz. Budapest.
70. Varga Gyula szerk.: Az EU csatlakozás agrárgazdasági kilátásai, előnyök és hátrányok.
MTA kiadvány, Budapest, 1997.
71. Varga Gyula: Kilátások az állati eredetű termékek piacain.
AKII. Nemzetközi agrárpiaci kilátások,
Budapest, 2000.
72. Varga Gyula: Mikről és miként tárgyaljunk az EU-val?
Ajánlások a tárgyalási stratégiához.
Magyarország az ezredfordulón.
MTA kiadvány, Bp. 1997.

ÖSSZEFOGLALÓ

SUMMARY

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat	A Magyarországnak nyújtott fő kedvezmények.....	141
2. táblázat	Az élelmiszer fogyasztói ár alakulása az ezredfordulón, és összehasonlítás az EU-val.....	142
3. táblázat	Önellátás mértéke húsfélékből.....	144
4. táblázat	Az EU költségvetési kiadásának megoszlása.....	145
5. táblázat	Az EU 15 pénzügyi előirányzata 2000-2006.....	146
6. táblázat	Igényelt átmeneti mentesség.....	148
7. táblázat	Magyarország exporttámogatási plafonja.....	150
8. táblázat	Mezőgazdaságunk középtávon.....	151
9. táblázat	Állati termékek helyzete.....	153
10. táblázat	Hús és húskészítmények termelésének SWOT- elemzése.....	154
11. táblázat	A baromfiágazat termelésének SWOT-elemzése.....	155
12. táblázat	A tejipar termelésének SWOT-elemzése.....	156

A Magyarországnak nyújtott fő kedvezmények

Termék	Alkalmazandó vám	Éves mennyiség (tonnában)	Éves növekmény 2001 júliustól
Búza	Nincs	400 000	40 000
Napraforgó olaj	Nincs	11 625	1165
Borjú	20%	178 000 db	0
Ökör	20%	153 000	0
Tehén	6%	7 000	0
Birka	Nincs	14 125	1415
Marhahús	20%	11 375	1140
Sertéshús	Nincs	40 000	4000
Virslifélék	Nincs	8750	875
Baromfi hús	Nincs	99 000	9900
Sajtok	Nincs	3500	350
Friss tojás	20%	2625	265
Hagyma	Nincs	58 500	5850
Gomba	20%	8000	800
Fagyasztott zöldségek	20%	55 000	5775
Alma	20%	39 125	3915
Dinnye	Nincs	9875	900
Sárgabarack	20%	5250	525
Szilva	20%	12 000	1200
Tartósított uborka	20%	26 875	2690
Sűrített almalé	20%	12 000	1200
Kutya- és macskaeledel	20%	14 125	1415

Forrás: Uniting Europe

2. táblázat

Az élelmiszer fogyasztói ár alakulása az ezredfordulón és az árak EU összehasonlításai Magyarországon

Egyes élelmiszerek fogyasztói árai Magyarországon (Ft)

Termék	2000. jan.	2001. jan.	2001.jan./2000.jan. %
Egy kg sertéscomb	656	926	141,2
Egy kg bontott csirke	427	471	110,3
Egy kg sertészsír	190	311	163,7
Egy kg normál kristálycukor	139	164	118,0
Egy kg fehérkenyér	112	130	116,1
Egy liter tej (2,8%)	108	139	128,7

Forrás: KSH

Fogyasztói árindexek alakulása 2001 elején

Megnevezés	Előző év azonos időpontjához %		
Fogyasztói árak növekedése össz.	110,1	110,1	110,4
Élelmiszerek fogyasztói ár növekedése össz.	112,4	113,8	115,0
Ebből: - sertéshús	138,2	141,0	146,1
2. kristálycukor	112,6	117,0	121,6
3. fehérkenyér	116,0	116,5	121,9
- tej 2,8 %-os	119,1	127,5	125,5

Néhány élelmiszer ára egyes EU tagországban, a magyarországi árak
százalékában 1996-ban és 2000 decemberében

Ország neve		Csontos sertéshús		Fehérkenyér		Cukor		Tej	
		Ár Ft/kg	Magyar ár %-ában	Ár Ft/kg	Magyar ár %-ában	Ár Ft/kg	Magyar ár %-ában	Ár Ft/kg	Magyar ár %-ában
Ausztria	1996	1315	232	703	772	212	204	142	222
	2000	1841	248	984	763	296	187	199	163
Belgium	1996	1002	176	331	363	249	239	127	199
	2000	1411	190	467	362	350	221	179	147
Francia- ország	1996	1253	220	359	395	235	226	170	266
	2000	1801	242	516	400	338	213	266	218
Magyar- ország	1996	568	100	91,4	100	104	100	63,6	100
	2000	742	100	129	100	158	100	122	100

Forrás: KSH, 2000. évi KSH adatokból számítva

Önellátás mértéke húsfélékből

EU 15 (%)

	1995	1998	2000
Sertéshús	105,0	106,6	106,0
Marhahús	108,4	103,6	104,2
Baromfihús	109,0	109,8	109,9
Juh- és kecskehús	82,5	80,2	81,0
Lóhús	36,7	30,7	30,0
Belsőségek	109,7	121,2	120,7
Egyéb	90,5	93,3	94,1
Összesen	105,2	105,8	105,8

Forrás: EU Statistical and economic information 2000

Az EU- költségvetés kiadásainak megoszlása a főbb célok között (2000-2006)

Kiadási jogcímek	Milliárd Euro	%	%
MEZŐGAZDASÁG ¹	298,0	42,4	42,4
STRUKTURÁLIS ALAPOK ¹ Kiemelt célterületek 1. cél 137,0 Md Euro 2. cél 24,0 Md Euro 3. cél 24,0 Md Euro Közösségi kezdeményezések és horizontális célok 10,0 Md Euro	195,0	27,8	30,5
KOHÁZIÓS ALAP ¹	18,5	2,7	
Belső politikák ¹	42,4	6,0	15,9
Külső politikák ¹	32,0	4,5	
Adminisztrációs költségek	33,6	4,8	
Tartalék	4,0	0,6	
ELŐCSATLAKOZÁS ² PHARE 11,0 Md Euro ISPA 7,3 Md Euro SAPARD 3,7 Md Euro	22,0	3,0	11,2
BŐVÍTÉS (2002-2006) ³	58,1	8,2	
MINDÖSSZESEN	703,6	100,0	100,0

Megjegyzések:

1. EU15
2. Tagjelölt országok részére
3. Új tagok részére

Forrás: Eurostat-KSH

5. táblázat

Az EU-15 pénzügyi előirányzata a 2000-2006 közötti időszakra

Millió euró, 1999-es árakon, kötelezettségvállalások	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1. MEZŐGAZDASÁG	40 920	42 800	43 900	43 770	42 760	41 930	41 660
Közös Agrárpolitika (vidékfejlesztés nélkül)	36 620	38 480	39 570	39 430	39 410	37 570	37 290
Vidékfejlesztés és ehhez kapcs. intézkedések	4 300	4 320	4 330	4 340	4 350	4 360	4 370
2. STRUKTURÁLIS POLITIKA	32 045	31 455	30 865	30 285	29 595	29 595	29 170
Strukturális Alapok	29 430	28 840	28 250	27 670	27 080	27 080	26 660
Kohéziós Alap	2 615	2 615	2 615	2 615	2 515	2 515	2 510
3. BELSŐ POLITIKÁK	5 900	5 950	6 000	6 050	6 100	6 150	6 200
4. KÜLSŐ AKCIÓK	4 550	4 560	4 570	4 580	4 590	4 600	4 610
5. ADMINISZTRÁCIÓ	4 560	4 600	4 700	4 800	4 900	5 000	5 100
6. TARTALÉKOK	900	900	650	400	400	400	400
Monetáris tartalék	500	500	250	0	0	0	0
Vészhelyzeti segélytartalék	200	200	200	200	200	200	200
Garanciatartalék	200	200	200	200	200	200	200
7. CSATLAKOZÁS ELŐTTI TÁMOGATÁS	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120	3 120
Mezőgazdaság	520	520	520	520	520	520	520
Csatlakozás előtti strukturális támogatás	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040	1 040
PHARE (pályázó országok)	1 560	1 560	1 560	1 560	1 560	1 560	1 560
ÖSSZES KÖTELEZETTSÉG- VÁLLALÁS	91 995	93 385	93 805	93 005	91 465	90 795	90 260
ÖSSZES KIFIZETÉS	89 590	91 070	94 130	94 740	91 720	89 910	89 310

5. táblázat folytatása

Összes kifizetés a 15-ök GNP-jének %-ában	1,13%	1,12%	1,13%	1,11%	1,05%	1,00%	0,97%
A KIBŐVÍTÉSRE SZÁNT ÖSSZEGEK (kifizetések)			4 140	6 710	8 890	11 440	14 220
Mezőgazdaság			1600	2 030	2 450	2 930	3 400
Egyéb kiadások			2 540	4 680	6 440	8 510	10 820
AZ ÖSSZES KIFIZETÉS PLAFONJA	89 590	91 070	98 270	101 450	100 610	101 350	103 530
Az összes kifizetés plafonja a 15-ök GNP-jének %-ában	1,13%	1,12%	1,18%	1,19%	1,15%	1,13%	1,13%
Tartalék mozgástér a 15-ök GNP-jének %-ában	0,14%	0,15%	0,09%	0,08%	0,12%	0,14%	0,14%
A saját erőforrások plafonja a 15-ök GNP-jének %-ában	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%	1,27%

Forrás: AKII kiadványok

Az igényelt átmeneti mentességek

Különleges beavatkozási lehetőség a marhapiacon	5 év
A 2,8 %-os zsírtartalmú tej forgalmazása	5 év
Zöldség- és gyümölcstermesztőknek fizetett magyar állami támogatás részletes uniós visszatérítése	5 év
Zöldség- és gyümölcstermesztők egyedileg is köthessenek szerződéseket a feldolgozókkal	5 év
Csatlakozás előtti boros- és pezsgőspalackok	amíg a készlet kifut
Egyéb szeszes italok 0,7 literes palackjai	amíg a készlet kifut
Csatlakozás előtti tojóketrecek, marha- és sertéstartási technológia	2009 végéig
Szarvasmarha-és sertéssperma leptospirozis alóli mentessége*	10 év
Vágóhidak egyes műszaki előírásai	5 év
Egyes gyomok jelenléte vetőmagvakban*	5 év
Szükség esetén nemzeti támogatás engedélyezése	5 év
* Itt a magyar előírások szigorúbbak az uniósnál, vagyis az átmeneti időszak alatt Magyarország szeretné megőrizni az EU-nál fejlettebb szabályozását.	

Forrás: Világgazdaság, 2000. március 9.

Az igényelt termelési és támogatási kvóták

Gabonafélék	3 628 298 hektár
Durumbúza hagyományos termőterületeken	15 000 hektár
Durumbúza nem hagyományos termőterületeken	50 000 hektár
Rizs	18 000 hektár
Húsmarhaprémium	300 000 egyed
Speciális prémium bikákra és ökrökre	245 000 egyed
Vágóállat-prémium	480 000 egyed
Juhtenyésztési plafon	1 500 000 egyed
Kecskenyészési plafon	50 000 egyed
Tej	2 800 000 tonna
Nyersdohány	15 000 tonna
Hüvelyesek vetőterülete	10 000 hektár
Szárított takarmány	200 000 tonna
Cukor	480 000 tonna
Izoglükóz	140 000 tonna
Paradicsomsűrítmény	321 442 tonna
Közösségi kedvezményes banánbehozatali kvóta emelése	70 000 tonna
Körtelék és -sűrítvány közösségi garanciaküszöbének emelése	1 000 tonna
Ószibaracklé és -sűrítvány közösségi garanciaküsz. emelése	1 000 tonna

Forrás: Világgazdaság, 2000. március 9.

Magyarország exporttámogatási plafonja

EU		Magyarország		Mo/EU %
Termék	Euró/t	Termék	Euró/t	
Vaj	2304,27	-		
Sovány tejpör	973,70			
Sajt	927,34	Krémsajt	57,41	6,2
Egyéb tejtermék	678,55			
		Vágómarha	68,82	
Marhahús	1541,30	Marhahús	132,67	8,6
		Vágósertés	82,12	
Sertéshús	292,19	Egész v. félsertés	123,36	42,2
		Vágójuh	84,54	
		Juhhús	201,85	
Baromfihús	315,21	Brojlercsirke	117,25	37,2
Tojás	306,12			

Forrás: AKII

Mezőgazdaságunk középtávon

Cereáliák és olajos magvak

	Vetésterület 1000 ha	Termésátlag t/ha	Termelés millió t	Felhasználás millió t	Különbözet millió t
Cereáliák					
2000	2818	3,59	10,10	9,06	1,04
2008	2984	5,10	15,23	10,15	5,08
2008/2000, %	105,9	142,1	150,8	112,0	488,5
Olajos magvak					
2000	475	1,39	0,659	0,661	-0,002
2008	508	1,77	0,898	0,878	-0,020
2008/2000, %	106,9	127,3	136,5	132,8	

Megjegyzés: az összehasonlításnál figyelembe kell venni, hogy a bázisként használt 2000-es év eredményei a rendkívüli szárazság miatt az átlagosnál rosszabbak voltak.

Sertés és baromfi

	Termelés 1000 t	Felhasználás 1000 t	Különbözet 1000 t	Egy főre jutó fogyasztás, kg
Sertés				
2000	701	606	95	59,8
2008	724	647	78	63,8
2008/2000, %	103,4	106,8	82,1	106,7
Baromfi				
2000	410	260	150	25,7
2008	485	301	184	29,7
2008/2000, %	118,3	115,8	122,7	115,6

8. táblázat folytatása

Marhahús és tej

	Termelés 1000 t	Felhasználás 1000 t	Különbözet 1000 t
Marha- és borjúhús			
2000	62	63	
2008	53	79	-1
2008/2000, %	85,5	125,4	-26
Tej			
2000	2075	2062	13
2008	2062	2117	-55
2008/2000, %	99,4	102,7	

Forrás: Agrárium 2001

9. táblázat

Állati termékek helyzete

Ágazat/termék	Belső folyamatok	Külpiaci helyzet	Export				SWOT-elemzés
			árbevétel	Ártendencia	Főpiacok	Prognózis 2000-re	
Állati termékek	csökkenő fogyasztás, belső piaci zavarok, vertikális integráció hiánya	relatív alacsony évi növekedés, ingadozások a kereskedelemben	hús és hústermékből és baromfiból 470-640 millió USD		Németország, Franciaország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Oroszország	500-520 USD	E: jó takarmánybázis, jó állategészségügyi helyzet, minőség-biztosítási rendszerek folyamatos bevezetése
Sertés	növekvő állatállomány, ingadozó árak	túlkínálat Európában, orosz piac kiesett	150-230 millió USD	nyomott, csökkenő	Spanyolország, Oroszország, Románia, Olaszország, Németország		GY: alacsony termelékenység, felesleges kapacitások, kisvállalkozások gyenge pozíciója
Szarvasmarha	csökkenő állatállomány, stagnáló kínálat	orosz moratórium, termelés csökkenése	20-28 millió USD	alacsony	Olaszország, Franciaország		L: márkatermékek kialakítás, EU-kvóta jobb kihasználása
Juh, élő	csökkenő állatállomány, korlátozott exportárualap	felélénkülő EU-piac, növekvő fogyasztás	35-50 millió USD	alacsony, erős ingadozással	Olaszország		F: csökkenő exporttámogatások, erősödő verseny

Forrás: AKII tanulmányok, 2000/5

A hús- és húskészítmények termelésének SWOT-elemzése

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország jó gabonatermelő • Kelet és Nyugat közötti híd szerepe • Elegendő takarmány • Olcsó munkaerő • Külföldi vegyes vállalatok jelenléte • Műszaki fejlesztés lehetősége • Jó állategészségügyi helyzet • Magas higiéniai és élelmiszer biztonsági szint • Megfelelő gyártási tapasztalat • Az élőállat jelölés bevezetésének kedvező pozíciója • EUROP minősítés bevezetése • Rugalmas alkalmazkodó készség a piacokhoz • Jó belföldi piaci pozíció • Jól működő érdekvédelem 	<ul style="list-style-type: none"> • Hideg tél miatt magas energiaigény • Magas szállítási költségek • Árfekvés ingadozása • Alacsony termelékenység • Vezetési ismeretek hiánya • Magas kamatköltség • A hitelbiztosítási rendszer nehézkes • Vertikális integráció nem alakult ki • Feleslegessé váló kapacitások • Kisvállalkozások higiéniai és élelmiszerbiztonsági gyakorlata hiányos • Az integrált minőségbiztosítási rendszerek bevezetése még nem terjedt el kellőképpen • A marketing- és reklámtevékenység a lehetőségektől messze elmaradt • Gyengébb termékválaszték • Nemzeti PR gyengébb mint a külföldiek esetében • Alacsony kapacitáskihasználási szint • Piacszabályozási gondok • Fekete gazdaság súlya
LEHETŐSÉGEK	FENYEGETETTSÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • Stabil gabonaárak • Stabil piaci árak • Jobb beruházás-támogatás • Több szerkezetátalakítási és modernizációs forrás • Jobb információs rendszer • Márkázott húsprogram • Sertéshízlalás hatékonyságának javulása • Márkanévre épülő marketing politika • Az EU kvóta jobb kihasználása • Kényelmi élelmiszerek elterjedése (készletek) 	<ul style="list-style-type: none"> • Nehezen teljesíthető műszaki követelmények • Nagyon magas környezetvédelmi igények • Erősödő piaci verseny • Az import szerepe nő • A belső piaci zavarok fennmaradnak • Csökkenő exporttámogatások • Keleti piaci fizetésképtelenség fennmarad

Forrás: AKII tanulmányok, 2000/5

A baromfiágazat termelésének SWOT-elemzése

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • Diverzifikált, több baromfifajon alapuló termékszerkezet • A fogyasztói igények változását gyorsan követő kínálati politika • A magyar baromfiágazat évszázados hagyománya és tapasztalata • A nyugat-európai piacokra jól bevezetett termékek • Az európai piacok közelsége (friss húsexport lehetősége) • A magyar baromfihús jó íze • A feldolgozóipar innovatív készsége • A baromfifeldolgozás jó műszaki színvonala • Jó genetikai-biológiai alapok • Működőképes vertikális integráció • Intenzív verseny a hazai piacon • A rendelkezésre álló nagy mezőgazdasági terület • Hazai abrak takarmány bázis (egyelőre még) olcsó munkaerő • minőségbiztosítási rendszerek (ISO, HACCP) kiépítettsége 	<ul style="list-style-type: none"> • A baromfihízulás gyenge termelési hatékonysági mutatói, ezért relatíve magas költsége • A feldolgozóipar költséget növelő kapacitástöbblete • Alacsony tőkeellátottság • Változó nagyságú és esetenként negatív jövedelmezőség • A forgóeszköz szükséglet magas hiteligénye, nagy kamatköltségek • A márkázott áruk alacsony aránya, az eredet-megjelölés csaknem teljes hiánya • A reklám tevékenység alacsony foka • A hazai termelésű takarmány magas ára • A szója és a halliszt csak importból való fedezhetősége, magas téli fűtési költség árelfogadó piaci pozíció az exportban
LEHETŐSÉGEK	FENYEGETETTSÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • A baromfihús növekvő kedveltsége a világ táplálkozásban • A fogyasztás és a kereslet emelkedése a világ csaknem minden országában • A hazai baromfihús kereslet várható mérséklet ütemű növekedése • A baromfihús ár- és élettani előnye a vörös húshoz képest • A természetes körülmények között nevelt csirke, eredet-megjelöléssel ellátott baromfi forgalomba hozatala • A tovább-feldolgozott termékek választékának folyamatos bővítése • Az élelmiszerbiztonság kívánalmainak megfelelő termelés • Vertikális integráció erősítése a szerződéses baromfihízulásban 	<ul style="list-style-type: none"> • Gyenge gazdasági környezet (magas infláció és hitelkamatok, az agrárágazat speciális finanszírozásának hiánya) • Alacsony belföldi fizetőképes kereslet • Nagy távolság, magas fuvar költség a baromfihús importot dinamizáló térségektől • A fekete gazdaság (ún. garázsvágóhidak) léte • WTO egyezmény export szubvencionálási korlátai • Kereskedelmi láncok ármeghatározó erőfölénye • Domináns vállalat által uralt piaci struktúra kialakulása belföldön • Európa szerte szigorodó állatvédelmi törvények (libatömés, tolltépés ellen) • A belföldi lakosság számának csökkenése • Teljes jogú EU tagság esetén EU-tag versenytársak betörése a hazai piacra

Forrás: AKII tanulmányok, 2000/5

A tejipar termelésének SWOT-elemzése

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • Jó minőségű paraméterek • Elfogadható koncentráció • Normális piaci működés • Homogén nagy hozamú tejelő fajták 	<ul style="list-style-type: none"> • Alacsony kapacitáskihasználtság • Racionalizálás gyenge • Kisgazdasági tej minősége gyenge • Kevés beruházás • Árfeszültség
LEHETŐSÉGEK	FENYEGETETTSÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • Fogyasztásnövelő programok • Az ipari felhasználók növekvő szerepe • Relatív regionális egyensúly a termelésben és a feldolgozásban, fogyasztásban • A kisgazdaságok technikai felszereltsége javul 	<ul style="list-style-type: none"> • Piaci működés zavarai • Az önellátási szint csökkenése • Növekvő import • Nincs megfelelő tartalék a stabil ellátáshoz

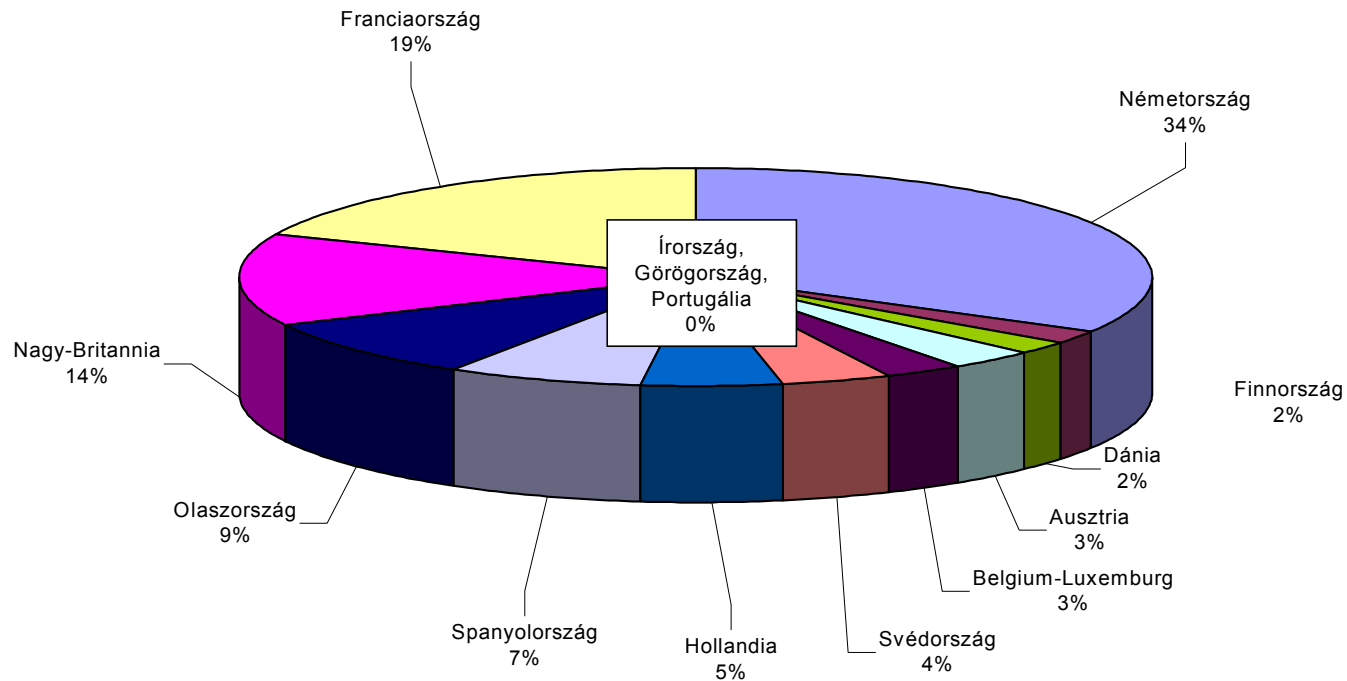
Forrás: AKII tanulmányok, 2000/5

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra Az integrációs nyereség megoszlása az Unió 15 tagállama között
2. ábra Élelmiszerárak Nyugat-Európában
3. ábra Környezeti terhelés az EU-ban és Magyarországon
4. ábra Néhány élelmiszer ára egyes EU-tagországokban és Magyarországon
5. ábra Élelmiszer termékek hazai önellátási szintje
6. ábra Fejenkénti húsfelhasználás
7. ábra Az egy főre jutó húsfogyasztás az EU-ban
8. ábra Hazai élelmiszerfogyasztás a jövedelem nagysága szerinti népességötödökben
9. ábra A CAP és CHAPE elemzés
10. ábra A különleges kereskedelmi akadályok
11. ábra Az EU támogatásban részesíthető sertéshús exportja
12. ábra Az élelmiszerbiztonság összefüggései
13. ábra Az egyes toxinok mozgása a táplálékláncban

1. ábra

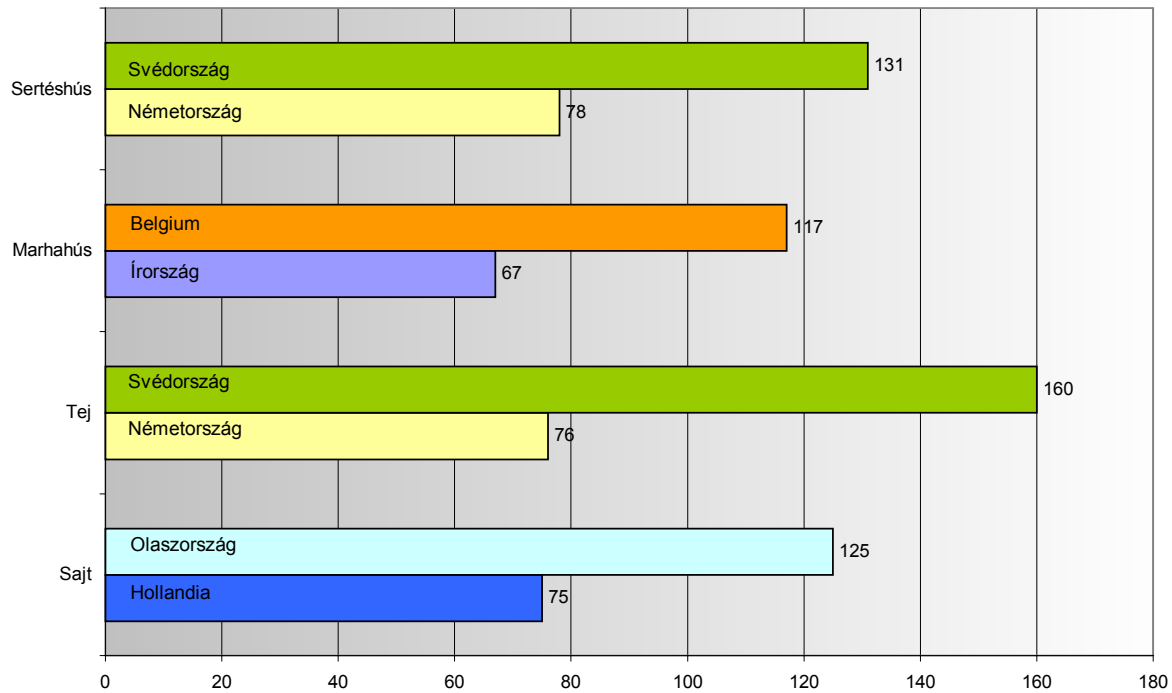
Az integrációs nyereség megoszlása az Unió 15 tagállama között (kerekített adatok)

Forrás: EU

2. ábra

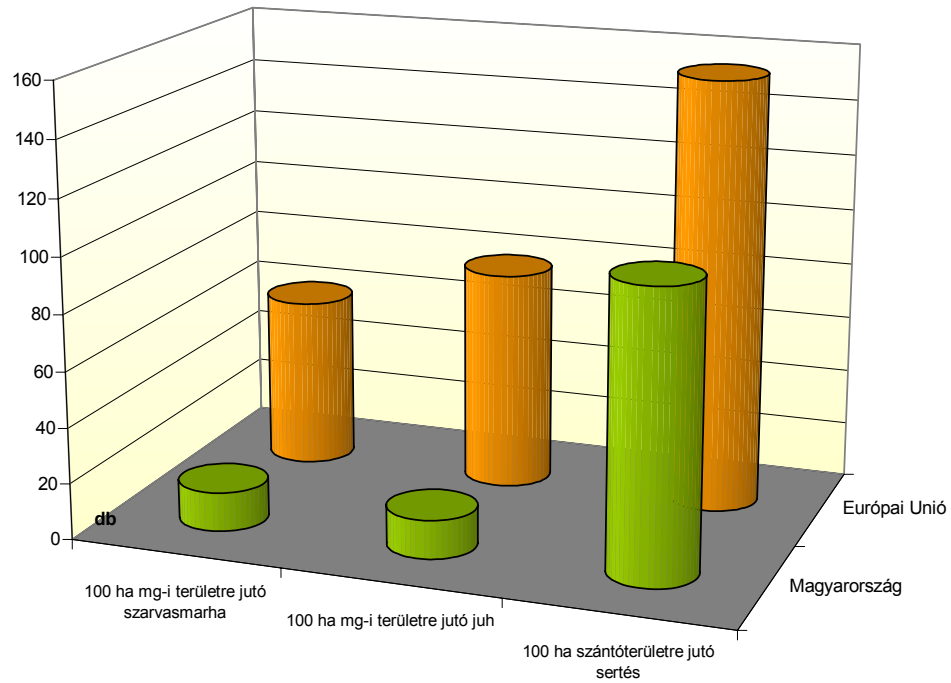
Élelmiszerárak Nyugat-Európában
(A legalacsonyabb és a legmagasabb élelmiszerár EU átlaga = 100)

Forrás:EUROSTAT

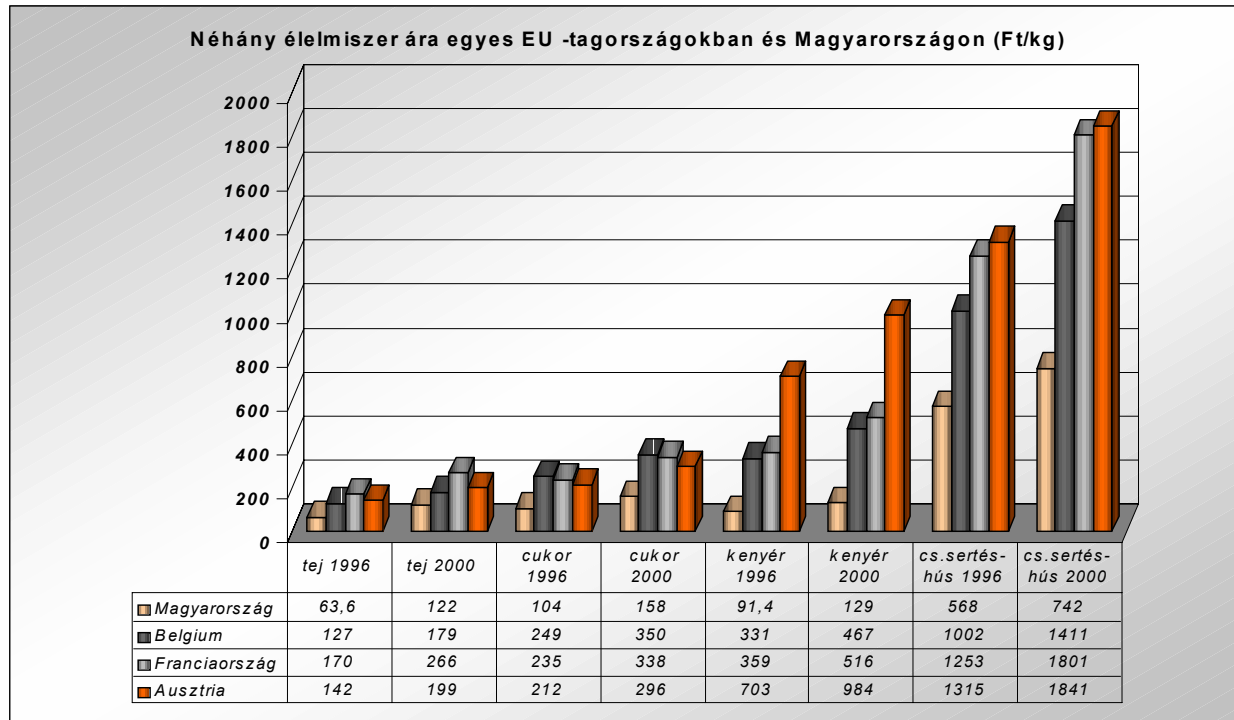
3. ábra

Környezeti terhelés az Európai Unióban és Magyarországon

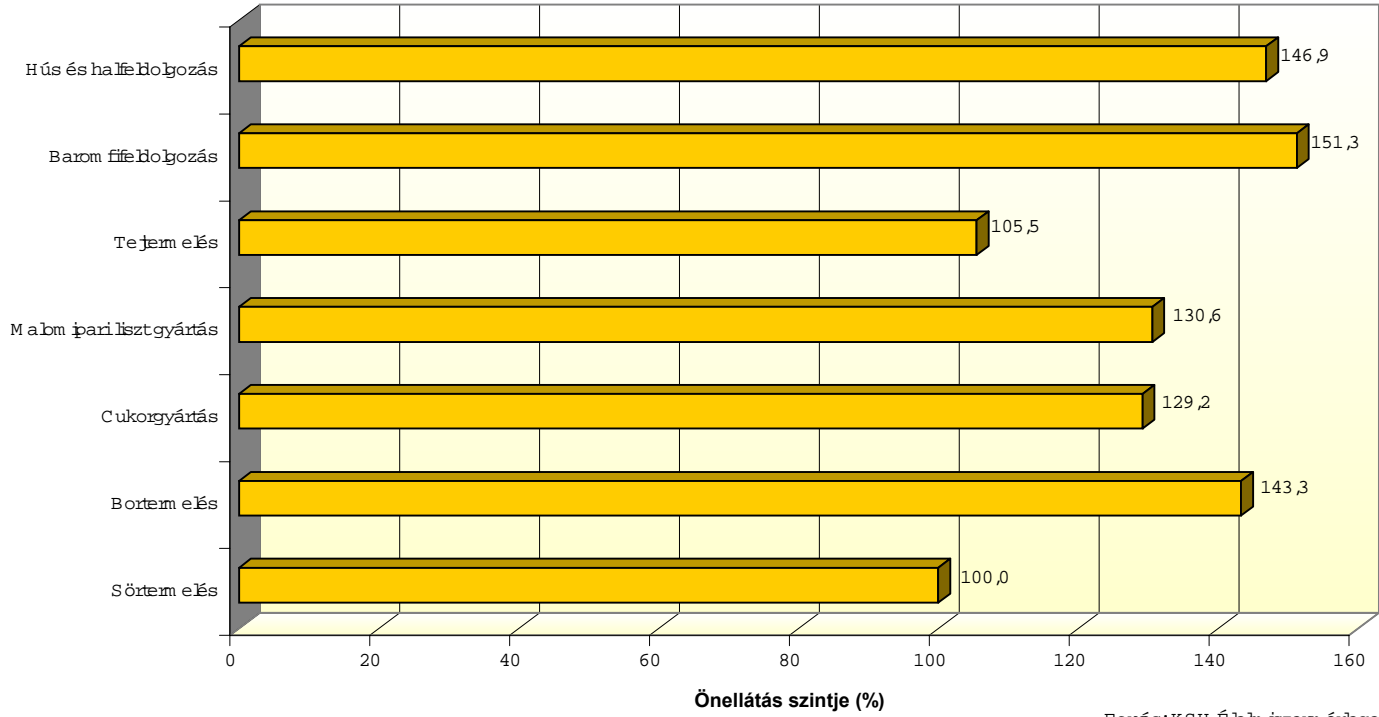

Forrás: KSH; Eurostat

4. ábra

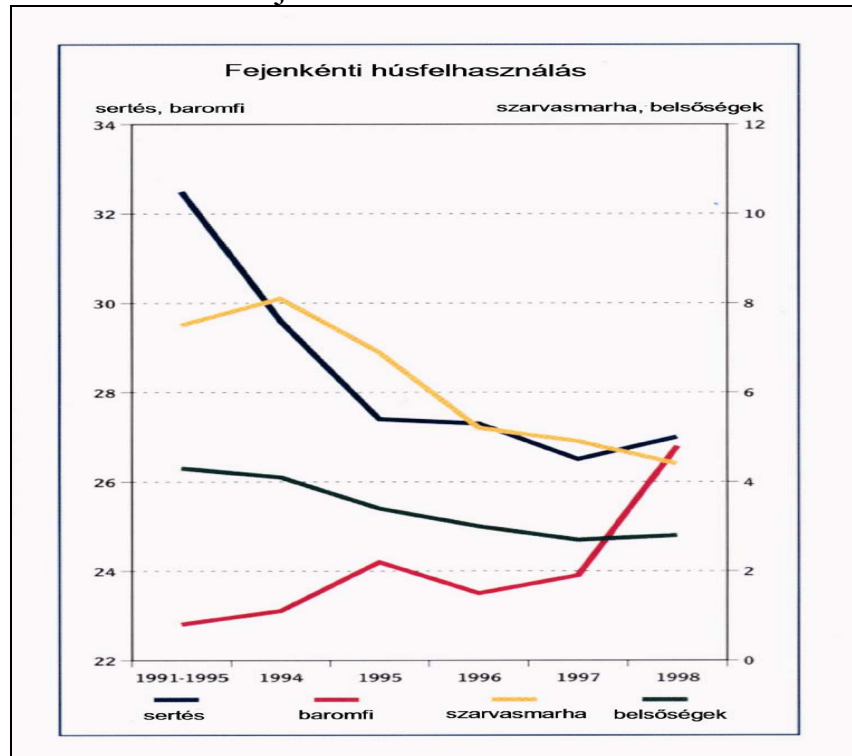
Élelmiszer termékek hazai önellátási szintje

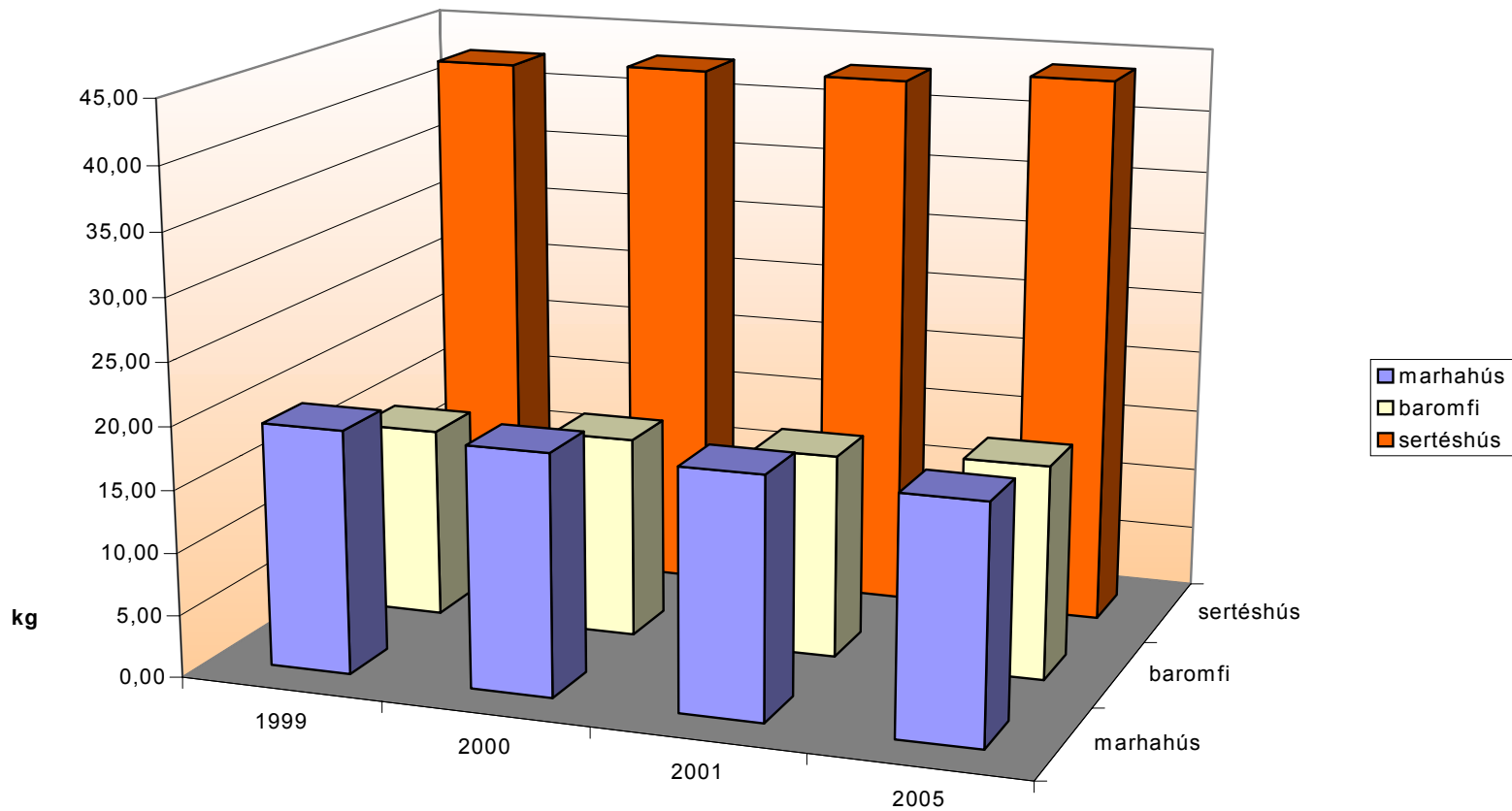
Forrás: KSH Élelmiszer árak

6. ábra

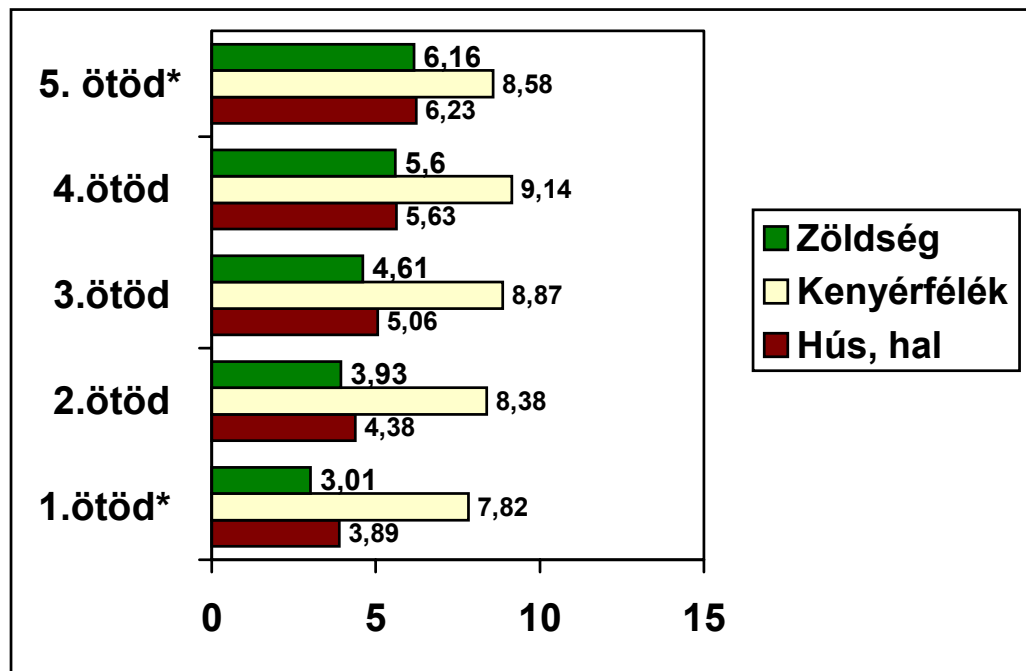
Fejenkénti húsfelhasználás

Az egy főre jutó húsfogyasztás az Európai Unióban (kg/fő/év)

Havi élelmiszer-fogyasztás a jövedelem nagysága szerinti népességötödekben (2000-ben, kg)

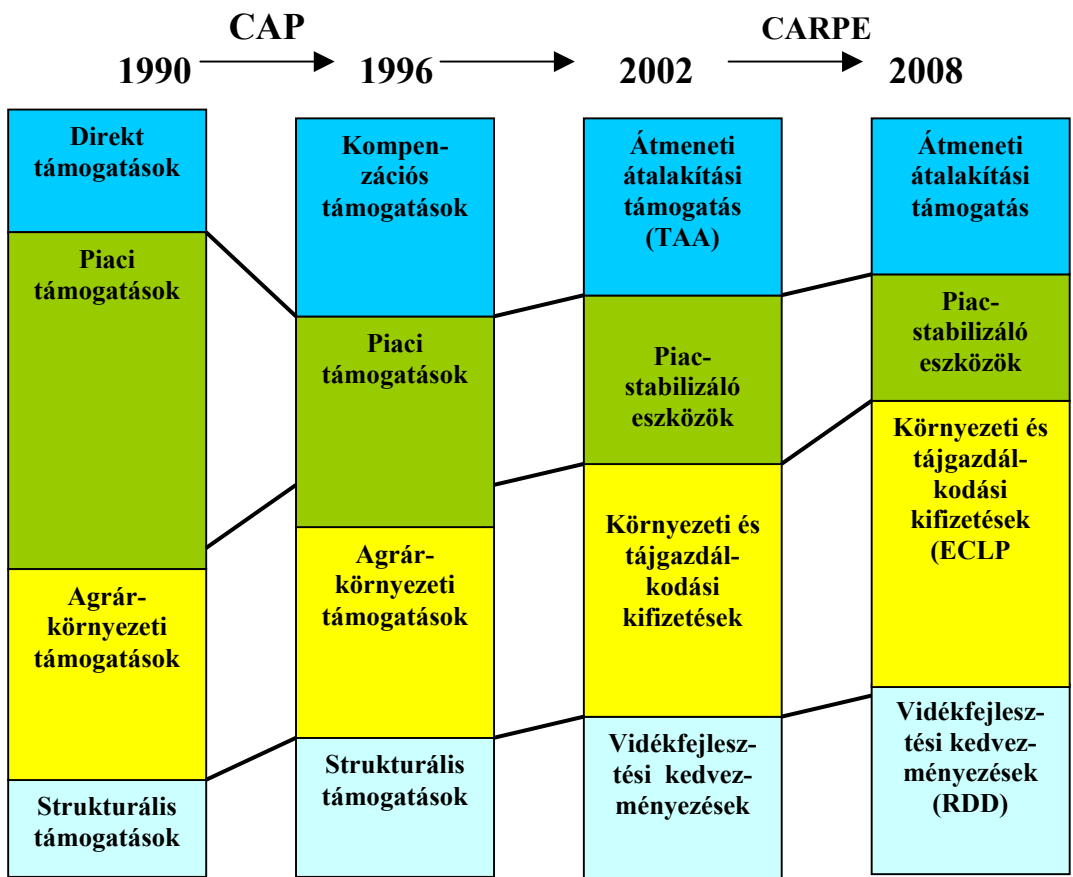

*Az 1. ötöd a legszegényebb réteget, az 5. ötöd pedig a leggazdagabb réteget jelenti

Forrás: KSH

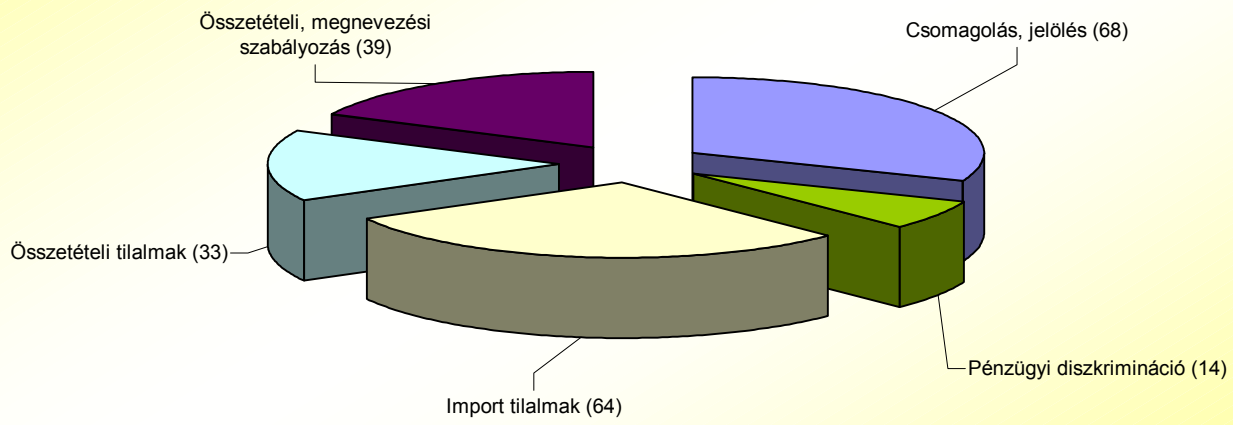
A Közös Agrárpolitika (CAP) és az Európai Közös Agrár- és vidékfejlesztési Politika (a CARPE) elemei

(A függőleges skála a nemzeti költségvetések arányait jelzi)

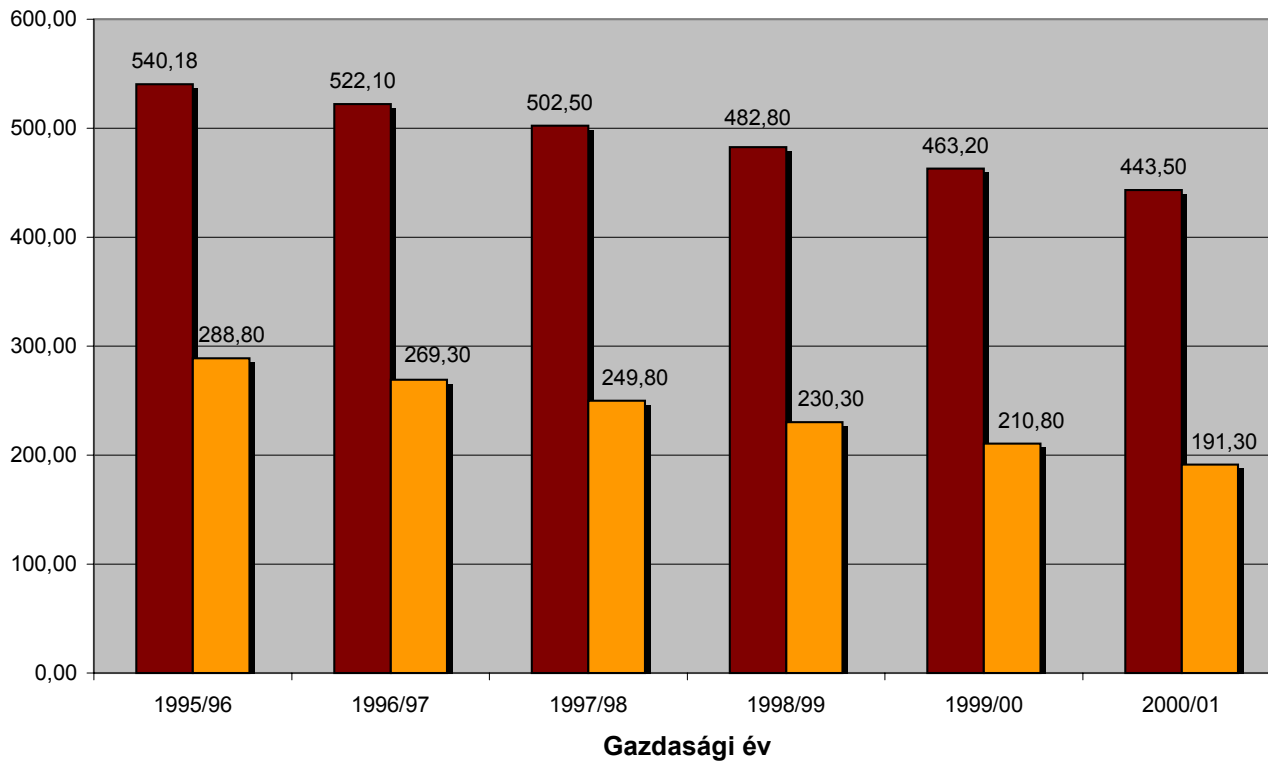
Forrás: Buckwell, 1998

A különleges akadályok megoszlása kategóriánként

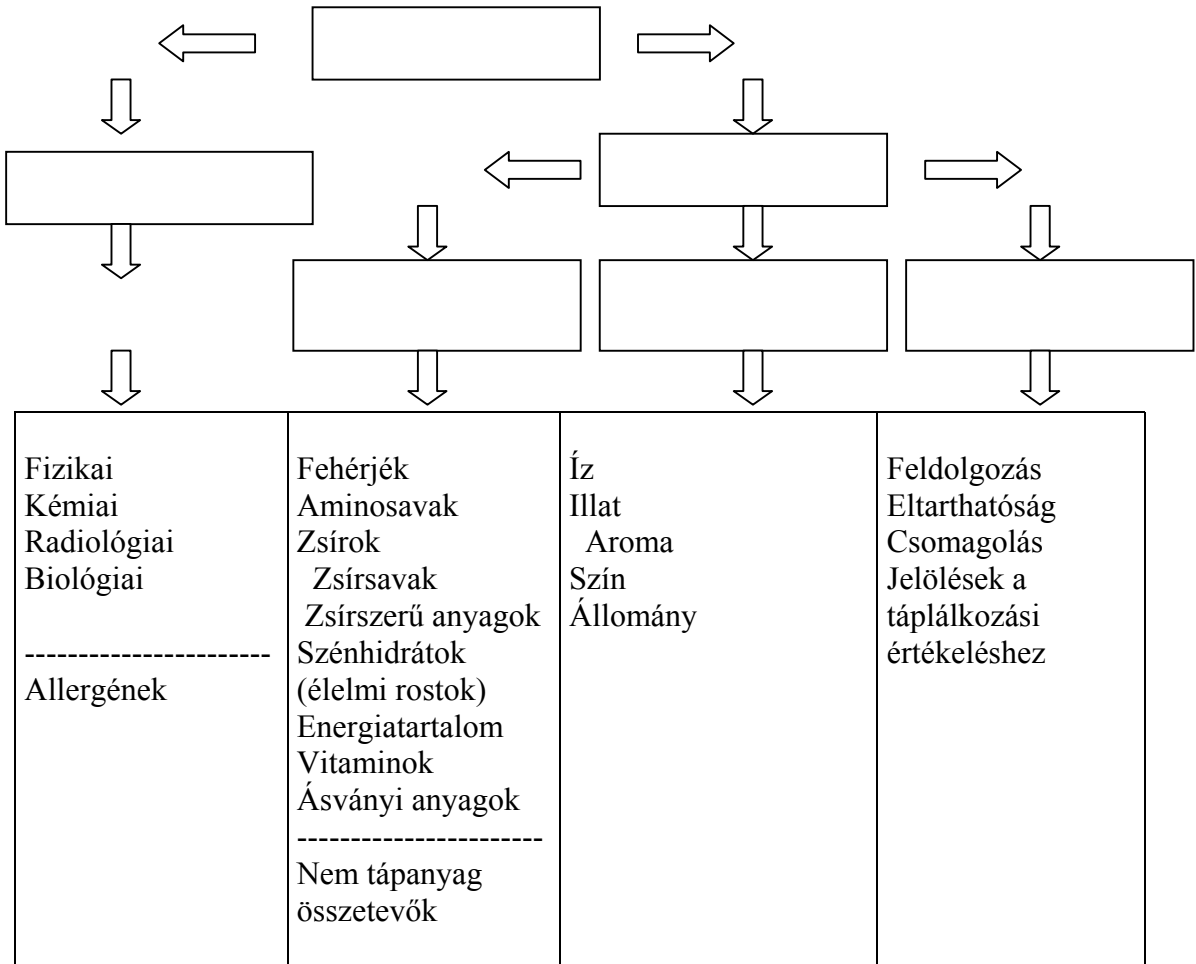
Forrás: ITD Hungary

Az EU támogatásban részesíthető sertéshús exportja

■ Mennyiség (1000 t) ■ Támogatás (millió Euró)

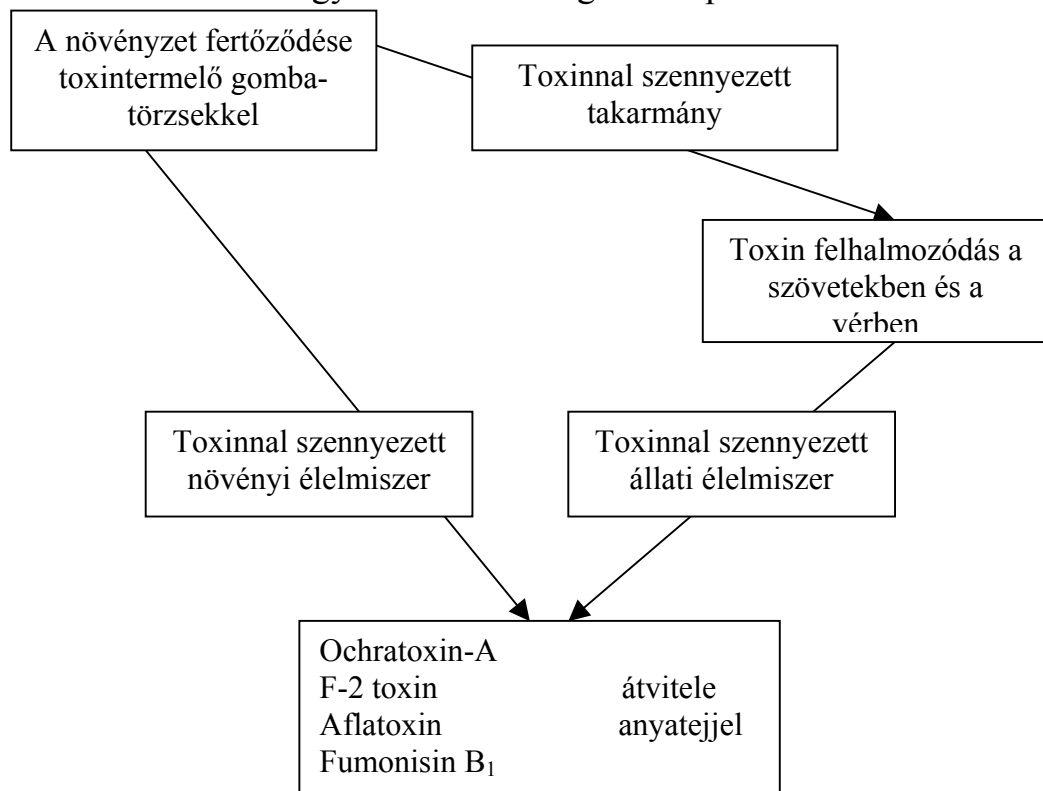
Az élelmiszerbiztonság összefüggései

Forrás: Kovács, 2001

13. ábra

Az egyes toxinok mozgása a táplálékláncban

- Egészségkárosító hatások:
1. Rákkeltő (karcinogén) hatás
 2. Fejlődési rendellenességet okozó (teratogén) hatás
 3. A reprodukcióra kifejtett káros hatás
(meddőségi problémák)
 4. Az ellenállóképesség csökkentése, immunszuppresszív hatás
 5. Ételmérgezések
 6. Foglalkozási ártalmak
 7. Idegrendszeri hatások

Forrás: Kovács 2000

